

INNHALD

LEIAR

- Gunnstein Akselberg: Kva slags namnegransking treng vi? 3
Botolv Helleland: Henrik Ibsens gate – eit uheldig vedtak 4

NORSK NAMNELAG

- Landsmøte i Norsk namnelag 5

MØTE OG KONFERANSAR

- Den 11. nasjonale konferansen i namnegransking 6

NAMNEKONSULENTTENESTA

- Terje Larsen: Klagenemnda for stadnamnsaker 8
Boye Wangensteen: Samrådsmøte 2006 10
Terje Larsen: Ny forskrift til stadnamnlova 10
Botolv Helleland og Boye Wangensteen: Høringsuttalelse til
forskrift til lov om stadnamn 11

NORMERING OG BRUK AV NAMN

- Mona Ystehede: FNs rolle i internasjonal stedsnavnormering 18
Leif André Løkke: Stedsnavnloven av 10. juni 2005. Hva er nytt, og
hvilket hensyn tar regelverket til navnevern? 27

NORNA

- Svavar Sigmundsson: Fjortonde nordiska namnforskarkongressen 34
Lars-Erik Edlund: Namn i flerspråkiga og mångkulturella miljöer 35

ICOS-NYTT

- Onoma 39 på trappene 35
ICOS-kongressen i Uppsala 2002 – band 2 utgjeve 36

FN-NYTT

- FN-handbok i namnerøkt 36

ANNA MELDINGSSTOFF

- Olav Veka: Norske namn i USA 37
Ortnamnssällskapet i Uppsala 70 år 40
Michael Lerche Nielsen: Ny lov om personnavne i Danmark 40
Botolv Helleland: Lars Ekre 1915–2006 41
Namnefaglege arbeid av Lars Ekre 42

ARTIKLAR OG INNLEGG OM NAMN

- Kristoffer Kruken: Nye namneformer i Det nye testamentet 44
Kristoffer Kruken: Noreg i 1743 46
Kolbjørn Aune: O. J. Høyem og «Husmandspladsenes Navne» 49
Frode Korslund: *Hurðardalr* eller *Urðardalr*? 53
Vidar Haslum: Også navneinventaret har kulturhistorisk verneverdi 56

BOKOMTALAR

Kristoffer Kruken: Den nordiske namnerenessansen	58
Olav Veka: Bustadnamn på Askim	62
Ingunn Wetterstad: Populært om kallenavn fra Bergen.....	64
Klaus Johan Myrvoll: Biografi um Sigurd Kolsrud.....	66
Margit Harsson: Tredje handbok for moderne pilegrimar	70
Botolv Helleland: Framtidsretta tysk artikkelsamling	72
Margit Harsson: Streif på Krokskogen	74
Botolv Helleland: Temahefte i onomastikk frå Bergen	76
OMTALE AV HOVUDOPPGÅVE	
Vidar Haslum: Studentarbeid på faglig toppnivå.....	77

LEIAR

KVA SLAGS NAMNEGRANSKING TRENG VI?

Norsk namnegransking er vel hundre år gamal som vitskapleg disiplin. Det var Oluf Rygh (1833–1899) som la grunnen til den vitskaplege namnegranskinga med arbeida sine om norske stadnamn, særleg bustadnamn, på slutten av 1800-talet. Rett nok hadde det vore drive seriøs namnegransking tidlegare. Wilhelm Frimann Koren Christie (1778–1849) gjennomførde systematiske etymologiske namnegranskingar alt frå 1820-åra og Peter Andreas Munch (1810–1863) hadde mange seriøse namnetolkingar spreidde rundt i dei historisk-topografiske og historisk-geografiske arbeida sine. Men det var med Oluf Rygh at den vitskaplege namnegranskinga vart grunnlagd.

Det som karakteriserer arbeidet til Oluf Rygh, er systematisering av store namnemengder i ulike namnekategoriar etter korleis namna er sette saman og etter namneinnhald. Til hjelp for kategoriseringsarbeidet trong Rygh opplysningar om eldre uttale, eldre skriftformer, etymologiske tilhøve, gode topografiske opplysningar og kunnskap om kulturhistoriske tilhøve. I mellomkrigstida utførde Gustav Indrebø (1889–1942) mange viktige granskingar av naturnamn, der også han la stor vekt på klassifisering etter namnekomposisjon og namnetolking.

Rundt andre verdskrigen hadde såleis eit viktig vitskapleg paradigme etablert seg i norsk namnegransking, det eg vil kalla det «rygh-indrebøske» paradigmet, der ein sentral vitskapleg aktivitet er å samla, gruppera og tolka data. Namnegranskaren skal samla flest moglege opplysningar om skrift- og talemålsformer, og på grunnlag av desse og ved hjelp av namnetolkingar og etymologiske granskingar sortera namna i særlege kategoriar. Eit slikt tolking- og kategoriseringsarbeid vil så kunna seia noko om namnedistribusjon og namnemønster i eit lokalt, regionalt og nasjonalt perspektiv.

Det rygh-indrebøske paradigmet har vist seg å vera svært levedyktig, og det har dessutan vorte svært normativt. Mange generasjonar hovudfagsstudentar har skriva innom dette paradigmet, og også nyare doktoravhandlingar er sterkt prega av denne tradisjonen. Elles finn vi sterke spor etter denne faglege tilnærminga i mykje av den populære og populærvitskaplege litteraturen.

Det er i denne samanhengen at spørsmålet om kva slags namnegransking vi treng, vert aktualisert. I fleire vitskapar står visse paradigme, modellar, metodar og teoriar svært sterkt. Ja, nokre av dei vert nesten heilage på den måten at alternative tilnærmingar innom faget er lite ynskte, vert definerte

som uinteressante eller vert direkte motarbeidde. Forskinga, rettleiinga, undervisninga og formidlinga er ofte med på å reprodusera slike tradisjonelle tilnærmingar.

Eg trur at innom den norske namnegranskinga vil ein tena stort på å la ulike tilnærmingar styra forskinga. I 1960-åra presenterte finnen Kurt Ziliacus ei ny tilnærming i namnegranskinga med avhandlinga *Ortnamnen i Houtskär* (1966), der funksjonen til namna vart det sentrale studieobjektet. Også i Noreg fekk denne tilnærminga avleggjarar, og ho har gjeve ny og verdfull innsikt i norsk namnemateriale.

Seinare har m.a. allmennlingvistiske tilnærmingar slått gjennom i norsk namnegransking, t.d. med arbeida til Kristin Bakken og Vidar Halum. Slike studiar har også vore med å skaffa til vegar verdfull kunnskap og innsikt.

Moderne kulturhistoriske og antropologiske namnetilnærmingar har derimot hatt mindre gode vilkår i den nordiske namnegranskinga, jf. t.d. den diskusjonen det vart etter Stefan Brinks artikkel «Var står onomastikken i dag? En epistemologisk betraktelse» i *Namn og Nemne* i 1993. Her slår nemleg Brink til lyd for ei namnegransking med etnologisk profil der m.a. busetnadmønster og landskapsstudiar spelar ei viktig rolle.

Dessutan treng faget vitskapeteoretiske tilnærmingar som kan skaffa ny kunnskap om og innsikt i namneval og namnebruk. Norsk namnegransking treng ulike tilnærmingar som kan gje oss brei og allsidig innsikt i og kunnskap om den norske namnefloraen. Det treng vi for å få ei stendig betre forståing av norsk namnebruk, namneval, namnefunksjon, namnestruktur, namnekultur, namneformer og namneproduktivitet.

Gunnstein Akselberg
gunnstein.akselberg@nor.uib.no

HENRIK IBSENS GATE – EIT UHELDIG VEDTAK

Den 1. mars vedtok Oslo bystyre, med eit fleirtal på éi røyst, å døypa om inste delen av Drammensveien (strekninga Slottet–Solli plass) til *Henrik Ibsens gate*. At bystyret gjerne vil markera seg i Ibsen-året, er forståeleg. Men dette vedtaket er klandreverdig. Byantikvaren protesterte med god grunn då framlegget vart kjent og viste til at *Drammensveien* har fleire hundre års tradisjon, og at det ville vera historielaut å skifta ut namnet på den aktuelle strekninga.

Drammensveien representerer ein gammal namnetype, eit såkalla retningsnamn, som viser vegen ut frå éin stad i retning mot ein annan, her altså frå bykjernen i Oslo (Kristiania) mot Drammen, på same måte som Trondheimsveien viser retning mot Trondheim. Det er med andre ord eit inngrep i den nedervde namnekulturen bystyret har gjort med dette vedtaket. I den nye stadnamnlova som skal gjelda frå 1. august i år, heiter det at føremålet med lova er å «ta vare på stadnamn som kulturminne ...», og i § 3 at «Eit nedervd stadnamn kan ikkje bytast ut med eit namn utan tradisjon på staden dersom ikkje særlege grunnar talar for det». Det kan neppe seiast å vera sterke grunnar for å endra eit tradisjonsrikt namn som *Drammensveien*, særleg ikkje når ein samstundes står framfor ei omfattande namngjeving av nye gater i Bjørvika. Slik sett meiner eg vedtaket er i strid med stadnamnlova. Gatenamn er som andre stadnamn ein del av den felles kulturen, og denne kulturen bør ikkje vera eit politisk røystetema, men ein langsiktig modningsprosess.

Botolv Helleland
botolv.helleland@iln.uio.no

NORSK NAMNELAG

LANDSMØTE I NORSK NAMNELAG

Me minner om landsmøtet i Norsk namnelag som vert halde fredag 10. november 2006 kl. 16.30 (etter Den 11. nasjonale konferansen i namnegransking, sjå nedanfor) i auditoriet i Gaustadalleen 25, Blindern, Universitetet i Oslo.

Saklista er:

1. Verksemda i Norsk namnelag 2003–2006
2. Tidsskriftet *Namn og Nemne*
3. Meldingsbladet *Nytt om namn*
4. Rekneskap
5. Val av styre og redaksjonsmedlemer
6. Ymist

MØTE OG KONFERANSAR

**DEN 11. NASJONALE KONFERANSEN I NAMNEGRANSKING
BLINDERN 10. NOVEMBER 2006**

Fredag 10. november 2006 vert Den 11. nasjonale konferansen i namnegranskning skipa til på Blindern i Oslo, med Seksjon for namnegranskning, Institutt for lingvistiske og nordiske studium, Universitetet i Oslo, som arrangør. Konferansen skal haldast i auditorium 1 i Gaustadalleen 25. Hovudemne for konferansen er personnamn og personnamnvariasjonar i kronologisk, geografisk og sosialt perspektiv – kva impulsar og mentale haldningar styrer namngjevinga?

Over tid ser ein at namn og namneskikkar endrar seg. I eit historisk perspektiv står innføringa av kristendomen fram som årsak til den største omveltinga i norsk namneskikk til no. I etterreformatorisk tid har innsiget av tyske og andre europeiske namn utvida det norske personnamntilfanget monaleg. Mot slutten av 1800-talet kom det eit markant oppsving i gamle nordiske namn, det som har vore kalla den nordiske namnerenessansen. På midten av 1900-talet kom det eit nytt skifte ved at nordiske namn tapte terreng, medan dei meir internasjonalt brukte namna opplevde framgang, ein tendens som framleis speglar seg av i toppnamna. I andre halvdel av 1900-talet byrja eit nytt tilsig av namn frå innvandrarar med ulik språkleg og etnisk bakgrunn, ein prosess som har halde fram og forsterka seg i det ferske hundreåret. Om det nye multi-etniske namnetilfanget vil verta integrert i norsk på same måte som t.d. dei kyrkjelege namna i mellomalderen, eller om dei vil verta ståande i ein meir isolert kontekst, er eit spørsmål som framtida må svara på. Ein konstaterer at personnamntilfanget er i rørsle, at visse namn når ein topp for så å gå attende. Av frekvenskurvene frå Statistisk sentralbyrå kan ein lesa av bylgjegangen for dei einskilde namna, særleg slåande er fallet til dei nordiske namna på 1900-talet. Motenamna styrer likevel ikkje alle namneval, ein registrerer òg at foreldre er på leiting etter meir spesielle namn, noko som òg reflekterer ein slags mote.

Det må vera relevant å spørja kva som styrer namnevalet, er det kollektive straumar, det ein kunne kalla samfunnsmentalitet og tidsånd, eller anar ein framveksten av ein ny individualisme? Den tradisjonelle oppkallinga etter eldre slektningar vert ikkje lenger sedd på som ei plikt, men kan andre føringar utanfrå ha kome i staden? Konferansen vil neppe gje svar på desse spørsmåla, men vil vera med på å formulera hypotesar, problemstillingar og mogelege forskingsinitiativ.

I utgangspunktet er det tenkt på førenamn, men også etternamn er aktuelle i dette perspektivet. I kva grad går skifte av etternamn føre seg, t.d. bortval av *sen*-namn? Representerer etternamn av gardsnamn/bruksnamn ei mental kopling til lokalsamfunnet namnet er henta frå? Kan denne etternamntypen seia noko om regional migrasjon? Eit tysk prosjektet, Deutscher Familiennamenatlas, arbeider t.d. med å finna fram til regionale tyngdepunkt og dermed tidlegare migrasjon på grunnlag av familienamn gjennom bruk av etternamn i digitaliserte telefonoppkoplingar (elektronisk telefonkatalog).

Desse er inviterte til å delta i ein diskusjon omkring konferansetemaet:

Gulbrand Alhaug, Humanistisk fakultet, Universitetet i Tromsø

Eli Fure, Riksarkivet, Oslo

Knut Kjeldstadli, Historisk institutt, Universitetet i Oslo

Gudlaug Nedrelid, Høgskolen i Agder, Kristiansand

Jørgen Ouren, Statistisk sentralbyrå, Oslo

Ivar Utne, Nordisk institutt, Universitetet i Bergen

Olav Veka, Brumunddal

Dessutan vil tilsette ved Seksjon for namnegransking, Institutt for lingvistiske og nordiske studium, Universitetet i Oslo, delta.

Som vanleg er det invitert ein gjesteførelsar frå eit anna nordisk land, og denne gongen vil Terhi Ainiala, Forskningscentralen för de inhemska språken, Helsingfors, snakka om framtida for namnegransking.

Konferansen kjem til å vara frå klokka 9 til klokka 16. Like etter konferansen vert det halde landsmøte i Norsk namnelag. Sjølve konferansen er gratis, men deltakarane kan rekna med å betala for ein enkel lunsj i mid-dagspausen.

Om kvelden er det sosialt samvær med rjomegraut på Sofies plass 1 ved Bislett.

Påmelding til konferansen innan 6. november 2006 til Seksjon for namnegransking, Postboks 1011 Blindern, 0315 Oslo, på telefon 22 85 43 78 eller e-post til underskrivne.

Botolv Helleland
botolv.helleland@iln.uio.no

NAMNEKONSULENTTENESTA

KLAGENEMNDA FOR STADNAMNSAKER

Sidan 1993 har sekretæren for klagenemnda for stadnamnsaker publisert vedtaka i *Nytt om namn*, fyrste gongen i nr. 19 (1994) og seinare i annakvart nummer (nummer med oddetal). Nedanfor følgjer oversyn over dei sakene som klagenemnda har behandla ferdig i perioden november 2005 til april 2006.

	Påklaga namneform, kommune, fylke	Namnetype	Ønsket åt klagaren	Vedtak i klagenemnda
1	Trossavika, Fjell, Hl.	vegnamn	Trossavika	Trossavika
2	Larshusan, Rennebu, STr.	bruksnamn	Larshus	Larshus
3	Buenget, Rennebu, STr.	bruksnamn	Budeng	Buenget
4	Eggjan, Rennebu, STr.	naturnamn	Eian	Eggjan
5	Blautslættet, Rennebu, STr.	naturnamn	Bløtslettet	Blautslættet
6	Retsætrin, Rennebu, STr.	seternamn	Retsætra	Retsætra
7	Øvre Mele, Hjelmeland, Rog.	bruksnamn	Øvre Mæle	Øvre Mele
8	Igland, Hjelmeland, Rog.	bruksnamn	Egeland	Egland
9	Puntsnes, Hjelmeland, Rog.	bruksnamn	Pundsnes	Puntsnes
10	Andsteinen, Bjugn, STr.	naturnamn	Anstein	Annsteinen
11	Gjølja, Øver-Gjølja, Ner-Gjølja, Bjugn, STr.	bruksnamn	Gjølga, Øver-Gjølga, Ner-Gjølga	Gjølja, Øver-Gjølja, Ner-Gjølja
12	Gjøljavatnet, Bjugn, STr.	naturnamn	Gjølgevattet	Gjøljavatnet
13	Kippneset, Bjugn, STr.	bruksnamn	Kipneset	Kippneset
14	Mannal, Bjugn, STr.	bruksnamn	Mandal	Mannal
15	Medbåfallet, Medbåflua, Medfjordskjæra, Medfjordskjæret, Medflua, Bjugn, STr.	naturnamn	Mebåfallet, Mebåflua, Mefjordskjæra, Mefjordskjæret, Meflua	Medbåfallet, Medbåflua, Medfjordskjæra, Medfjordskjæret, Medflua
16	Monsvollen, Bjugn, STr.	bruksnamn	Monsvoll	Monsvollen
17	Stegafjellet, Bjugn, STr.	naturnamn	Stegafjellet	Stegafjellet
18	Sørstøa, Bjugn, STr.	bruksnamn	Sørstø	Sørstøa
19	Tønnøl, Bjugn, STr.	bruksnamn	Tøndel	Tønnøl
20	Vadmyra, Bjugn, STr.	bruksnamn	Vamyra	Vadmyra
21	Sjølsvollen, Rindal, MøRo.	bruksnamn	Skjølsvold	Sjølsvollen
22	Gjærdan, Holtålen, STr.	bruksnamn	Jålann, evt. Gjære	Gjærdan

Nokre opplysningar til oversynet:

Sak 1 gjeld omgjerung av vedtaket i ei tidlegare sak, sjå sak 60 i oversynet i *Nytt om namn* nr. 41 (2005). Statens kartverk hadde påklaga vedtaket som Fjell kommune hadde gjort om skrivemåten av vegnamnet *Trossavika* og ville ha *Trosavika* i staden og fekk medhald i klagenemnda. Etter at vedtaket var kunngjort, kom det merknader frå Turøy grendalag. Merknadene galdt både dialektuttalen, tolkinga av namnet og saksbehandlinga. Nemnda fann at vilkåra for å behandle saka på nytt var til stades, og etter ny behandling vart det tidlegare vedtaket *Trosavika* oppheva og skrivemåten *Trossavika* vedteken. I vurderinga si seier nemnda:

Opplysningane frå Turøy grendalag om at den nedervde lokale uttalen av førsteleddet er med *kort* vokal, blir som nemnt stadfest av namnekonsulentane i brev datert 13.2.2006. Dersom ein legg hovudvekta på denne uttalen, vil skrivemåten måtte bli *Trossavika*, slik Fjell kommune har vedteke. Uttalen med kort vokal treng likevel ikkje utelukke ein samanheng med *tros* (n.)/*trosa*, noko konsulentane også peikar på. Når det gjeld saksbehandlinga i samband med vedtaket *Trosavikskjeret* i 2001, finn nemnda det dokumentert at både kommunen og grendalaget gjekk inn for *Trossavikskjeret* i høyringsrunden. Av saksdokumenta går det ikkje fram om vedtaket er kunngjort i samsvar med lov og forskrifter.

I denne saka er det argument både for *Trossavika* og *Trosavika* som skrivemåte. Nemnda har etter ei heilskapsvurdering kome fram til at vedtaket av 22.7.2005 bør gjerast om og fastset skrivemåten til *Trossavika*. Nemnda har i vedtaket lagt avgjerande vekt på dei nye opplysningane om den nedervde lokale uttalen.

Namnetypar

Av dei 28 einskildnamna som har vore behandla, har 16 golde bruksnamn. 10 vedtak galdt naturnamn, eitt galdt eit vegnamn, medan éi sak galdt eit seternamn.

Klagar

Når det gjeld klager på bruksnamn, står eigarar åleine som klagar i fem saker. Ein kommune er klagar i seks saker, og i fem saker er eigarar og kommune saman om klagen. Dei andre sakene har ein kommune som klagar. Når det gjeld vegnamnsaka frå Fjell (sak 1), viser eg til det som er sagt ovanfor.

Vedtaksorgan

Statens kartverk har vore vedtaksorgan i alle sakene med unntak av sak 1.

Medhald/ikkje medhald

Klagar har fått medhald i fire saker (sakene 1, 2, 6 og 17). I tre saker gjorde nemnda nytt vedtak (sakene 8, 10 og 22).

Dissensar i nemnda

Alle vedtaka har vore samrøystes.

Terje Larsen
terje.larsen@iln.uio.no

SAMRÅDINGSMØTET 2006

Samrådsmøtet mellom Statens navnekonsulentteneste og de navneansvarlige i Statens kartverk blir i år holdt i Trøndelag, nærmere bestemt på Rica Hell Hotel, Stjørdal, 27.–29. september. Det faglige programmet er ikke fastlagt ennå, men den nye navneloven med forskrifter og veiledning blir et viktig tema.

Boye Wangensteen
boye.wangensteen@iln.uio.no

NY FORSKRIFT TIL STADNAMNLOVA

Som nemnt i *Nytt om namn* nr. 41 (2005) tek den nye stadnamnlova til å gjelde frå 1. august i år. Endringane i lova gjer at det også er naudsynt med ei rekkje endringar i forskrifta, og arbeidet med dette er no i gang i Kultur- og kyrkjedepartementet. Departementet tenkjer seg ei meir generell forskrift og ei rettleiing der ein skal finne både utfyllande detaljar til reglane i forskrifta og informasjon av praktisk karakter. Utkast til både forskrift og rettleiing har vore til høyring hjå aktuelle instansar.

Terje Larsen
terje.larsen@iln.uio.no

HØRINGSUTTALELSE TIL UTKAST TIL FORSKRIFT OG RETTELEIING TIL LOV OM STADNAMN

Fra Statens navnekonsulenter/Navnekonsulenttjenesten

Generelle merknader

Vi går inn for at det i forskriften blir tatt inn en paragraf om navnevern og i tilknytning til den et nytt punkt i rettleiing. Vi foreslår at den nye paragrafen tas inn som § 2. Jf. side 14 og side 16.

Til 2. a ii, i utkast til rettleiing, bestemt form av sterke hunkjønnsord:

Navnekonsulentene vil uttrykke reservasjon når det gjelder å innføre *-e*-ending i denne kategorien. De regionale kartkontorene i de tre aktuelle fylkene innførte denne praksisen for noen år siden, i strid med forskriftene av 1993, som foreskrev *a*-ending (tidligere *i*-ending). Sterke hunkjønnsord – og oftest med dem intetkjønnsord i bestemt form flertall – har varierende ending i Sør-Norge. En liten del av Vest-Telemark har også *e*-ending i målføreuttalen, mens det i Agder er *ei-* og *æ*-ending, i Rogaland og Sunnhordland *o/-å*-ending, mens den nordlige delen av Hordaland for det meste har en åpen *e(æ)*-ending. En liten del har *a*-ending. Indre Sogn og Vest-Telemark har *i*-ending. Det er derfor inkonsekvent at midlandsmåla med unntak av Vest-Telemark blir regulert med *-e*-ending etter målføret, mens resten skal ha *a-* eller *i*-ending. Etter vårt syn burde *a*-ending være hovedregel, men med mulighet for enkelte kommuner til å velge *i*-ending i samsvar med tidligere normeringspraksis. (Kartverket har faktisk vedtatt *i*-ending i noen vestlandskommuner i samsvar med lokale ønsker.)

På Sørvestlandet har en rekke kommuner sammenfallende endinger i sterke og svake hunkjønnsord, f.eks. *vikjo/vikjå*, *brekko/brekkå*. Dessuten er det et større område på både den sørlige og nordlige delen av Vestlandet samt Helgeland og Salten som har *-o/-å* i svake hunkjønnsord. For dialektbrukere her føles det naturlig at dette forholdet gjenspeiles i skrivemåten av stedsnavn. Å skrive *Vika* for uttalen «Vikjo» framheves av mange som overgrep.

Likevel mener vi at det er viktig å holde oppe et normert bøyingsystem i skrivemåten av stedsnavn. Dersom en følger opp dialektformene, vil mye av den tidligere normeringen rives opp. Vi mener at det som har skjedd med sterke hunkjønnsord i midlandsmåla er et skritt for langt. Det er nå viktig å legge opp til en fast normering med former som kan feste seg i lang tid framover. Dersom dialektlinjen følges opp, vil det komme stadig nye krav, og navneverket får ikke den stabiliteten i skrivemåten som er viktig for en utvetydig kommunikasjon.

Til 2, a iii, i utkast til rettleiing, om skrivemåten *nn* for *rn*:

Vi mener at *nn* av *rn* ikke bør gjennomføres i alle ord, men at overgangen avgrenses til *tjønn*, *tjenn* slik som i de gjeldende forskriftene. Når ord som *horn*, *korn* blir skrevet *honn*, *konn* kan det virke mer fremmed og er dessuten i strid med tidligere normeringspraksis (jf. § 2 første ledd i utkastet). Dessuten er det inkonsekvent i forhold til andre overganger som *dn* av *rn* (*tjødn*, *tjedn*), *dl* av *ll* (*fjedl*, *hjadl*).

Om private utbyggere

Vi viser til det navnekonsulentene i Nord-Norge skriver i avsnittet «Om private utbyggere og meglere» i sin høringsuttalelse og understreker at det er viktig at det kommer inn i forskriften at utbyggere som navnsetter prosjekter som senere vil inngå i det offentlige adressesystemet, er pliktige til å følge lov om stadnamn i samarbeid med kommunen.

Om «godkjent» skrivemåte

I § 6 «Fastsetjing av skrivemåten», siste ledd i loven av 18. mai 1990, heter det:

Offentlege organ og andre som er nemnde i første ledd, skal halde fram med å bruke dei namneformene som er i bruk av det offentlege når lova blir sett i verk, til det eventuelt blir gjort endringsvedtak etter reglane i denne lova.

I lov av 10. juni om endringar i lov om stadnamn 18. mai 2005 er innholdet i dette leddet ført over til § 9 «Bruk av stadnamn», siste ledd, med en litt annen ordlyd:

Offentlege organ og andre som er nemnde i § 1 tredje ledd, skal halde fram med å bruke dei skriftformene som er i bruk av det offentlege når lova blir sett i verk, til det eventuelt blir gjort endringsvedtak.

Intensjonen med denne lovformuleringen har vært å finne en midlertidig og praktisk løsning på hvordan offentlige organ skulle forholde seg til navn som ikke var vedtatt etter stedsnavnloven. Men verken lovgiveren eller de administrative og faglige instansene har sett konsekvensene av dette. For i så fall burde det ha vært satt begrensninger til formuleringene. Både i Sentralt stedsnavnregister, i GAB og i andre offentlige register og dokument fins et stort antall navn med skrivemåter som går tilbake til 1800-tallet

med til dels svært avvikende skrivemåter i forhold til vanlige normeringsregler. Til dels er det slektsnavnformer som brukes som stedsnavn, noe som kommer til uttrykk bl.a. i mange bygdebøker (som riktignok faller utenom stedsnavnloven).

Utgangspunktet for Sentralt stedsnavnregister var kartserien Norge 1:50 000 (N 50), og der var navna stor sett gjennomgått av navnekonsulentene. I senere år har Statens kartverk lagt inn navn fra Økonomisk kartverk og sjøkart, og disse samsvarer ofte ikke med skrivemåten på N50. Til dels dreier det seg om gårdsnavn/bruksnavn fra ØK og om naturnavn med en alderdommelig skrivemåte. Storparten av disse har ennå status «godkjent» i SSR og er altså i prinsippet til fri bruk i offentlig sammenheng. Eksempler på slike avvikende, men «godkjente» skrivemåter er *Moe* for *Mo*, *Lie* for *Li*, *Dahl-* for *Dal-*, *Dahler* for *Daler*, *Wang-* for *Vang-*, *Wold* for *Voll*.

For å illustrere situasjonen har vi fått skrevet ut en komplett navneliste fra Nannestad i Akershus med til sammen 3182 forekomster fordelt på rundt regnet 1000 lokaliteter. Ved å telle opp en del av utskriften som til sammen kan sies å danne et representativt utvalg, har vi funnet at ca. 30 % av forekomstene har mer enn én godkjent form (som regel to, bare tre i utvalget har tre ulike skrivemåter). Vi har ikke undersøkt hvilke andre skrivemåter som er i bruk i andre offentlige dokument.

Vi står med andre ord overfor en situasjon der en betydelig del av våre stedsnavn brukes av det offentlige i en form som er klart i strid med normeringsreglene. Både navnekonsulentene, Kartverket, kommuner og andre offentlige etater, grunneiere og visse private organisasjoner har anledning til å reise navnesak, og det gjøres i en viss grad, men det er en ubetydelig del av det totale navneforrådet som kan behandles ut fra den kapasiteten konsulenttjenesten har.

Dersom denne situasjonen fortsetter, vil stadig flere navn bli innarbeidet i en feilaktig form, og lovens intensjon blir ikke ivaretatt. Vi vil nevne to måter som kan bidra til å redusere de problemene som har oppstått.

For det første bør det tilføres mer ressurser til konsulenttjenesten for å legge navnemateriale til rette for en mer rasjonell og systematisk vedtaksprosess, bl.a. ved den type «navnedugnad» som ble foretatt med turkartet i Midt-Norge og adresseringen i Nordhordland. For det andre bør ikke klart feilaktige skrivemåter kunne brukes selv om de har vært brukt tidligere i offentlige sammenhenger. Der det i SSR forekommer mer enn én «godkjent» skriftform, kan det innføres en ny kategori med status f.eks. «tilrådd (skriftform)». Denne skriftformen bør da normalt være den som er brukt på N50. I en del tilfeller kan skrivemåten på for eksempel ØK være riktigere.

Navnekonsulentene kan også rådspørres om hva som bør være «tilrådd» skrivemåte.

De største problemene finnes blant de «store» kulturnavnene etter som det er de som brukes oftest, og som det vil bli vanskeligere å normere etter som tiden går, rett og slett fordi de sementeres i en feilaktig skriftform (feilaktig ut fra prinsippet om at nedarvet uttale skal legges til grunn).

Vi mener at departementet ikke kan se bort fra de problemene som her er lagt fram og ber om at det legges opp til tiltak som kan avhjelpe situasjonen.

Forslag til konkrete endringer i utkastet:

Utkast til forskrift

§ 1, første ledd: *Med nedervd lokal uttale er meint den uttalen som er munnleg og skriftleg overlevert frå tidlegare generasjonar, ...* Det er uklart hva som menes med *uttale som er skriftlig overlevert*. Vi foreslår: *Med nedervd lokal uttale er meint den uttalen som er overlevert munnleg eller i ei skriftform som svarer til den munnlege uttalen, frå tidlegare generasjonar, ...*

Forslag til ny § 2 om namnevern (teksten er delvis hentet fra komitéinnstillingen):

Stadnamn skal brukast i samsvar med tradisjonane på staden. Eit namn skal ikke takast i bruk på ein stad dersom det ikkje kan dokumenterast at namnet har gammal tilknytning til staden.

Videre følger vi den paragrafnummereringen som er brukt i utkastet fra departementet:

§ 2, første ledd: *Når nye namneobjekt skal namnsetjast, bør namneskikken på staden følgjast når det er mogleg. Vi foreslår å stryke når det er mogleg.*

§ 2, andre ledd: *Ved namn på større og/eller særleg kjende lokalitetar skal det takast omsyn til innarbeidd skriftform. Vi syns det er for sterkt med skal her og foreslår: Ved namn på større og/eller kjende lokalitetar kan det takast omsyn til innarbeidd skriftform.*

§ 2, siste ledd, siste punktum: Vi foreslår å stryke denne setningen.

Begrunnelse: Setningen åpner for at vi kan få to vedtatte skrivemåter side om side av et navn, en for stedsnavnet i primærfunksjonen og en for navnet i sekundærfunksjon, og det mener vi er uheldig. Vi er også skeptiske til en framtidig håndtering av et begrep som «uvesentlig» i navnesammenheng. Det blir et udefinert skjønn etter det vi kan forstå, og det åpner for press fra eiere av «vesentlige» funksjoner på stedene.

§ 3, første ledd: *Innarbeidde namneformer er å føretrekkje framfor ikkje-innarbeidde namneformer.*

Vi viser til uttalelsen fra navnekonsulentene i Nord-Norge på dette punktet og støtter deres forslag om å stryke denne setningen.

§ 4, første ledd: *Ved fastsetjing av skrivemåten skal det veljast ei hovudform eller sideform i den målforma som passar best ...* Etter rettskrivningsendringene i 2005 eksisterer det ikke sideformer i bokmål, og vi foreslår: ... *skal det veljast ei tillaten form i den målforma som passar best ...*

§ 4, første ledd: *Dialektformer som ikkje utan vidare kan setjast i samanheng med kjende ord, skal brukast med varsemd.* Vi syns det er så uklart hva som er ment her at vi foreslår å stryke denne setningen.

§ 4, andre ledd: *Det skal leggjast særleg vekt på det ønsket eigaren har med omsyn til skrivemåte, osv.* Vi foreslår: *Ved fastsetjing av skrivemåten av bruksnamn, skal det leggjast særleg vekt på det ønsket eigaren har ... osv.*

Ellers foreslår vi at tredje ledd bytter plass med andre ledd, og at siste ledd, som dreier seg om bindeelement ved sammensetninger, flyttes til Rettleiing, punkt 2a.

§ 6 b, siste ledd: *Finske stadnamn på Austlandet tilpassast norske rettskrivingsprinsipp.* Her må føyes til et *skal*, og *finske stadnamn* bør ifølge navnekonsulenten for kvensk og Skogsfinnernes interesser i Norge endres til *skogsfinske stadnamn*. Altså: *Skogsfinske stadnamn på Austlandet skal tilpassast ...*

§ 9, femte ledd: *Statens kartverk kan gjere samlevedtak for skriftformer av namn eller namneledd innanfor same administrative området.* Enten må det stå: *innanfor same administrative område*, eller: *innanfor det same administrative området.*

Samlevedtak kan berre brukast der dialektformene i det aktuelle området gjer slike vedtak naturleg. Bør rettes til: ... gjer slike vedtak naturlege.

§ 14, første ledd: *Det skal oppnemnast to namnekonsulentar for kvart universitetsområde; Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø. Vi foreslår: Det skal oppnemnast to namnekonsulentar for kvart av dei geografiske områda Austlandet med Agderfylka, Vestlandet, Midt-Noreg og Nord-Noreg.*

Utkast til rettleiing

Ordforklaringar og definisjonar

Assimilasjon: (t.d. tjønn/tjenn av gammalnorsk rn). Vi foreslår: (t.d. -nn av gno. -rn i ord som tjønn, bjønn).

Lokalitet: avgrensa geografisk område. Vi foreslår: avgrensa geografisk område, punkt eller linje.

Midlandsmål: dialekt midt i Sør-Noreg, dvs. i dei vestvende austnorske fjelldalane frå Telemark til Nord-Gudbrandsdalen. Vi foreslår: dialektane midt i Sør-Noreg, dvs. i dei austnorske fjelldalane frå og med Telemark til og med Nord-Gudbrandsdalen.

Namn på grend. Vi foreslår i stedet Grendenamn. (Jf. bynamn, gardsnamn, kommunenamn osv.)

Overvektsord: ord som i gammalnorsk hadde trykksterk hovudstaving ... Vi foreslår: ord som i gammalnorsk hadde trykksterk (lang eller overlang) hovudstaving ...

Uaspirert klusil: lukkelyd som blir uttalt utan pustelyd (p, t, k). Dette kan misforstås slik at leseren tror at p, t, k alltid er uaspirerte klusiler. Vårt forslag: (t.d. p, t, k i kvensk). Jf. § 6 i utkast til forskrift.

Vi savner definisjon av *regionale samleformer*.

Nytt punkt 2 til § 2 om navnevern:

Eit nedervt stadnamn kan ikkje bytast ut med eit namn utan tradisjon på staden dersom ikkje særlege grunnar talar for det. Gamle namn skal ikkje brukast på ein urettkomen måte i kommersiell verksemd. Særlege grunnar til å byte ut eit tradisjonelt namn kan vere at namnet lett kan bli

forveksla med eit anna namn i nærleiken, eller at eit nytt namn trengst for betre identifikasjon. Når nye namneobjekt skal namnsetjast, bør namneskikken på staden følgjast mest mogleg.

Videre følger vi den punktnummereringen som er brukt i utkastet fra departementet:

2. Om skrivemåten av stadnamn – nokre presiseringar

a) i: *Kjønn og tal*. Vi foreslår: *Kjønn, form og tal*.

I følgende setning i 3. avsnitt *Ubunden form skal brukast dersom ho er i levande bruk i talemålet i dag og dessutan er godt innarbeidd i skrift* bør *skal* byttes ut med *kan* fordi det oftest er den bestemte formen som er nedarvet – den ubestemte formen er til dels et skriftprodukt som i større eller mindre grad kan ha fått innpass i uttalen.

Videre mener vi at siste setningen i samme avsnitt svekker hensynet til nedarvet uttale fordi eieren ofte legger vekt på skriftradisjonen.

a) ii, Eintal, andre ledd: *Når særlege grunnar talar for det, kan endingane -na eller -ni brukast*. Her må en vel legge til *-ne* for midlandsmål.

a) ii, Eintal, tredje ledd: *Bergensk får -en, mens midlandsmåla kan bruke -e*. Det som står etter kommaet må strykes. Det er bare i sterke hunkjønnord at midlandsmål kan bruke *-e*.

a) ii, Fleirtal, andre ledd: *Inkjekjønnord får endinga -a eller -i når det er samanfall med bunden form eintal av sterke hokjønnord*. Hvis departementet holder fast ved at sterke hunkjønnord i midlandsmål skal kunne ha *-e* i bestemt form, må de også kunne ha *-e* bestemt form flertall av intetkjønnord. Vi foreslår: *Inkjekjønnord får endinga -a, -i eller -e når det er samanfall med bunden form eintal av sterke hokjønnord*.

3. Om saksbehandlinga

a), andre ledd, siste linje: */Skugge tunnel*. Rettes til: */Skuggen tunnel*.

b), siste punktum: *Dette slik at det framleis er Kartverket som ...* Vi foreslår: *Av dette følgjer at det framleis er Kartverket som ...*

c), første ledd: ..., *med unntak av bruksnamn*: Rettes til: ..., *med unntak av gards- og bruksnamn*

4. c) Statens namnekonsulentteneste for Vestlandet

Riktig adresse: Nordisk institutt, UiB, Postboks 7800, 5020 Bergen

For navnekonsulentene for norske navn

Botolv Helleland

Boye Wangenstein

NORMERING OG BRUK AV NAMN

FNs ROLLE I INTERNASJONAL STEDSNAMNNORMERING¹

1. Innledning

Språknormering er kjent for de fleste, og mange har på et eller annet tidspunkt hatt meninger om emnet. Stedsnavnnormering, derimot, er ikke like allment. Det betyr ikke at det er mindre viktig av den grunn. Det er et emne som strekker seg helt fra det lokale til det internasjonale, og det er det sistnevnte som vil få hovedfokus i denne artikkelen.

Globaliseringen kan sies å ha vært en medvirkende faktor i behovet for internasjonal stedsnavnnormering. Tenk deg at du kjøper billett til Cape Town på Gardermoen, bagasjen din blir merket Ekapa og etter mange timer ombord sier piloten: «Fest sikkerhetsbeltene, vi går nå inn for landing i Kapkaupunki.» Da vil du ganske sikkert tro at du har havnet på feil fly, samtidig som du begynner å tvile på at du i det hele tatt vil se bagasjen din igjen. Det er ikke åpenbart for deg at dette er tre navn på en og samme by. Her må noe gjøres, og da i form av stedsnavnnormering, for å redusere navneforvirring som dette. Hvor viktig konsekvent navnebruk er, ser vi spesielt når en katastrofe inntreffer. Ved å ha standardiserte navn på kartverk og informasjonstjenester går det lettere og raskere å informere verden om hvor det har skjedd og det blir på denne måten lettere å sende hjelp.

¹ Denne artikkelen bygger på en semesteroppgave i masteremnet «Bruk, vern og forvaltning av namn» ved Universitetet i Oslo våren 2006.

Denne artikkelen vil hovedsakelig ta for seg FNs rolle i internasjonal stedsnavnnormering, med eksempler på hvilke utfordringer som finnes. Utover dette vil den handle litt mer generelt om stedsnavnnormering og om nasjonal stedsnavnnormering, da dette kan være relevant for å belyse emnet nærmere. Det vil også bli vist hvordan FN jobber med spørsmål som knytter seg til bruken av eksonymer. Avslutningsvis vil jeg komme noe inn på hva FNs arbeid har ført til her i Norge og Norden.

2. Stedsnavnnormering

Skulle vi oversatt den engelske terminologien direkte til norsk her, ville vi kalt det standardisering av geografiske navn. I stedet brukes termen stedsnavnnormering, uten at det endrer meningsinnholdet. Før vi går inn på stedsnavnnormering, må vi i denne sammenheng vite hva vi legger i termen stedsnavn. UNGEGN definerer stedsnavn, eller geografiske navn, som «a name applied to a feature on Earth». I tillegg kan stedsnavn bli omtalt som toponymer. Et toponym vil ha en videre definisjon og vil kunne brukes om lokaliteter utenfor vår egen planet.

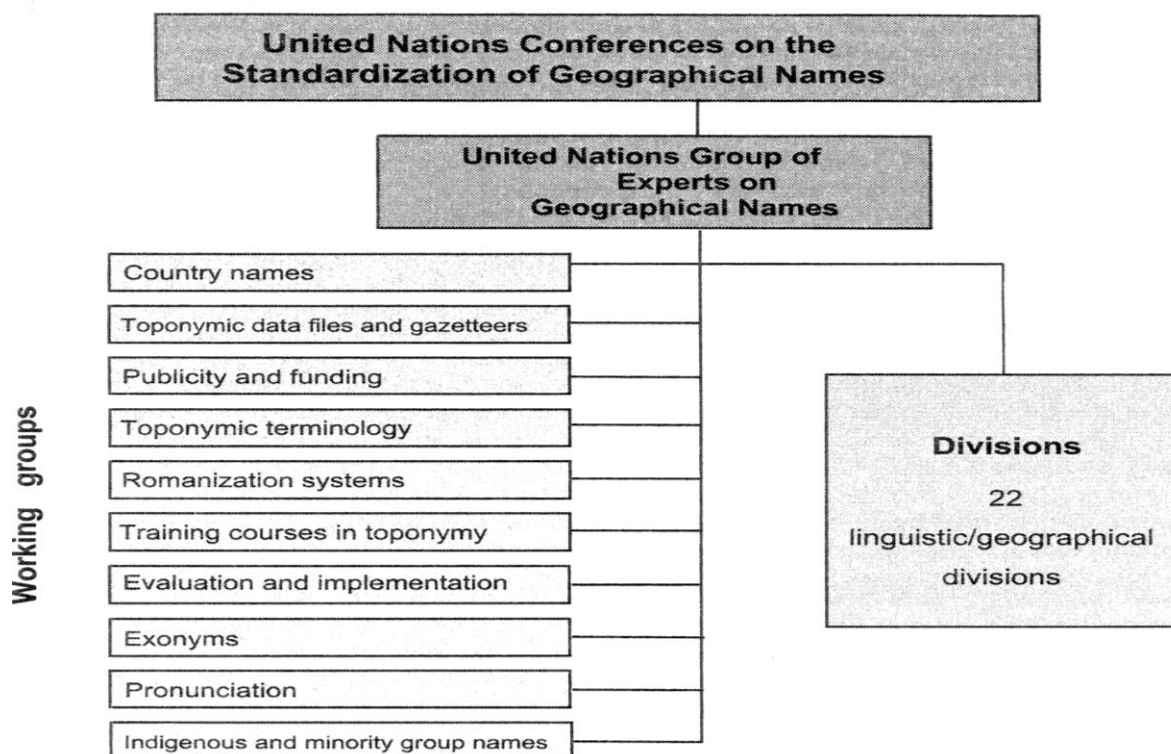
For å kunne orientere seg geografisk i et område er det viktig å ha standardiserte stedsnavn. Behovet for dette melder seg først og fremst ved utarbeidelse av kart. Stedsnavnnormering har stor betydning nasjonalt så vel som internasjonalt. Måten disse navnene blir standardisert på, varierer fra land til land. Det er ikke to land som har identiske programmer for standardisering. Allikevel har de det samme målet, nemlig enhetlig normerte stedsnavn basert på visse regler med nasjonal aksept.

3. FN og stedsnavnnormering

FN er ingen ukjent organisasjon og trenger av den grunn ingen nærmere presentasjon her. Man forbinder gjerne organisasjonen først og fremst med fredsbevarende arbeid. Mer ukjent er det kanskje at den også jobber med stedsnavnnormering. Hvert femte år arrangerer FN en egen konferanse hvor stedsnavnnormering drøftes, og hvor det vedtas resolusjoner med tilknytning til dette emnet. På disse konferansene er en lang rekke land representert med eksperter og andre som er engasjert i arbeidet med normering. Hit kommer også representanter fra de enkelte lands ambassader og fra internasjonale organisasjoner. På disse konferansene rapporteres det om situasjonen i de forskjellige land og om framgangen (siden forrige konferanse) i arbeidet med normering av stedsnavn.

For å få gjennomført arbeidet med stedsnavnnormering har FN funnet en måte å delegerer arbeidet på. På den første konferansen, som ble holdt i 1967, ble det foreslått at en egen gruppe med eksperter på feltet skulle

møtes årlig fra og med 1968. I 1972 fikk denne gruppen navnet *United Nations Group of Experts on Geographical Names* (UNGEGN). Ekspertene som er med her, jobber mye med problematikken på egen hånd i tillegg til at de møtes for å utveksle synspunkter og erfaringer. Dette arbeidet legges så fram i form av rapporter på de tidligere nevnte konferansene i FN.

FIGUR: FNS ORGANISASJON FOR STEDSNAVNBARBEIDET

Arbeidet med stedsnavnnormering foregår til dels regionalt eller i såkalte divisjoner, dvs. grupper av land som har en viss språklig likhet eller geografisk nærhet til hverandre. Det er til sammen 22 divisjoner, og Norge hører til Den nordiske divisjonen. Divisjonene blir oppmuntret til å arbeide med regionale oppgaver og ikke minst til å spre informasjon fra konferansene til sine medlemsland. Innsamling av stedsnavn blir sett på som en viktig forutsetning for normeringsarbeidet. Ikke minst oppfordres det til innsamling og bruk av stedsnavn på minoritetsspråk. FN jobber således med stedsnavnnormering på flere plan, både på det nasjonale, det regionale og det globale. I bunnen ligger at internasjonal normering skal skje på grunnlag av nasjonal normering.

3.1. Nasjonal stedsnavnnormering

Et problem mange land står overfor, er at det kan finnes flere lokale varianter av et navn, og da må som regel én legges til grunn for den offisielt normerte formen. Valget av form kan også handle om å beskytte minoritetsgrupper/urbefolkningens stedsnavn.

Siden 1982 har FN holdt flere kurs på forskjellige steder i verden, på forskjellige språk, for å undervise i metoder for nasjonal standardisering av geografiske navn. FN har også vedtatt flere resolusjoner som omhandler dette emnet. En av dem, resolusjon VIII/9 (2002), handler om at stedsnavn er del av et lands historiske og kulturelle arv. Denne resolusjonen oppfordrer land til systematisk innsamling av stedsnavn og samtidig opplyse sitt folk om hvilken betydning disse har som kulturell arv lokalt, regionalt og nasjonalt. En annen del av budskapet er forholdet mellom identitet og stedsnavn – hvor nært disse er knyttet til hverandre.

3.2. Internasjonal stedsnavnnormering

Internasjonal stedsnavnnormering er ikke et nytt fenomen, og det var heller ikke FN som startet med det. Allerede i 1875 ble det gjort en form for normering av navnene på verdens postkontorer – de fikk former med latinsk skrift. Det var The Universal Postal Union som stod bak dette initiativet, og det er ikke unaturlig å tro at dette lettet postgangen mellom land.

Behovet for internasjonal stedsnavnnormering kan melde seg på flere områder enn postkontorer, og siden 1960-årene har FNs ekspertgruppe UNGEGN jobbet med dette. UNGEGN definerer internasjonal stedsnavnnormering som «an activity aimed at reaching maximum practical uniformity in the rendering ... of all geographical names on Earth».

FNs rolle i internasjonal stedsnavnnormering er i tråd med FNs overordnede mål:

- Opprettholde fred og sikkerhet internasjonalt
- Utvikle vennskapelige relasjoner mellom nasjoner
- Jobbe for internasjonalt samarbeid for å løse økonomiske, sosiale, kulturelle og humanitære problemer
- Harmonisere lands handlinger for å oppnå disse mål

Samtidig skal UNGEGN bl.a. påvise betydningen av nasjonal og internasjonal stedsnavnnormering, lette tilgangen på vitenskaplig og teknisk hjelp (dette med spesielt henblikk på utviklingsland), samt tilby kontakt mellom land og mellom land og internasjonale organisasjoner. Etter forslag fra en egen terminologigruppe har FN godkjent og gitt ut en terminologiliste der

det finnes lingvistiske, geografiske og datatekniske termer. Denne gruppen utgjør en av de til sammen ti «Working groups» innenfor UNGEGN.

4. Fordeler og utfordringer

Det moderne samfunn drar nytte av standardiserte stedsnavn ved at de er med på å effektivisere både administrasjon og kommunikasjon. Og der noe kan effektiviseres, sparer man tid – og penger. Dette gjør seg gjeldende på mange områder som et lands styre, industri, handel og utdanning.

Det er en fordel at akkurat FN har tatt initiativ til og står sentralt i internasjonal stedsnavnnormering fordi det er en verdensomspennende organisasjon som vel kan sies å opptre nøytralt. I tillegg opererer FN med seks forskjellige språk (engelsk, fransk, spansk, russisk, arabisk og kinesisk) i sitt arbeid, noe som gjør at de blir forstått i store deler av verden. I FNs arbeid med internasjonal (herunder også nasjonal) stedsnavnnormering er det flere utfordringer. Noen er lettere å ta enn andre. Hovedutfordringen kan kanskje sies å ligge i at ikke noe av dette blir lovpålagt det enkelte land, det dreier seg kun om anbefalinger fra FN. Dermed avhenger det av dem som styrer i hvert enkelt land hvor langt internasjonal stedsnavnnormering kan gjennomføres.

For selve innsamlingen av stedsnavn gir FN en rekke retningslinjer for hvordan det bør gjøres. En utfordring blir da å finne faglærte personer, eller få skolert dem som skal gjøre innsamlingsarbeidet, på en tilfredsstillende måte, slik at det innsamlede materialet lar seg bruke i ettertid. Det ligger også en utfordring i håndteringen av nye navn. Her anbefaler FN en rekke prinsipper som f.eks. at historisk bakgrunn skal tas med i betraktning og belastende navn utelates, samt rutiner for hvordan ulike instanser kan få uttale seg før beslutninger tas. Her er igjen utfordringen at noen er kyndige og villige til å gjøre jobben.

FN legger vekt på at normeringen av stedsnavn skal baseres på vitenskapelig grunn, og dette krever derfor en innsats fra fagmiljøer innen navnegranskning. Da dette antakeligvis ikke er å finne i alle land, vil dette arbeidet avhenge av at de landene som har slike miljøer, trår til med veiledning av dem som ikke har det slik at de får opparbeidet det. Det går frem av rapportene til FN at en rekke utviklingsland mangler den nødvendige kompetanse for å drive en effektiv standardisering av stedsnavn. FN anbefaler at hvert enkelt land oppretter en egen stedsnavnmyndighet (om de ikke allerede har en) med en gitt sammensetning, funksjon og rutiner. Samtidig anbefales det at FN holdes oppdatert på hver enkelt stedsnavnmyndighet. Dette kan være litt av en utfordring da det her er avgjørende at de involverte gjør jobben sin, og at det er god kommunikasjon mellom instansene.

En utfordring som melder seg ved internasjonal stedsnavnnormering, er de forskjellige typene skrifttegn vi har i verden. Når man diskuterer et emne som dette, er det lett å glemme at ikke alle bruker det latinske alfabet. Det er et internasjonalt behov for å konvertere navn fra et språk til et annet. Herunder at man evt. i tillegg må transkribere det fra et sett språklige tegn til et annet. FN har tatt tak i denne problematikken og anbefaler at man blir enige om et system, basert på vitenskapelige prinsipper, for hvert ikke-latinsk skriftsystem. Dette gjelder også for språk i land som ikke deltar i UNGEGN eller på konferansene. UNGEGN har en egen arbeidsgruppe som jobber med slike problem.

Men hva med stedsnavnnormering i skriftløse samfunn? Dette er nok en utfordring for FN. Hvem skal her gjøre jobben, og er det mulig å opprette en stedsnavnmyndighet i slike samfunn? En mulig løsning kan være at noen utenfor tar på seg denne oppgaven. FN har kommet med forslag om hvordan dette kan løses. Ved å ta opp uttalen på bånd kan noen, om de har kjennskap til språket eller ikke, skrive det ned fonetisk etter IPA-alfabetet (International Phonetic Assosiation), for deretter å skrive det med et vanlig alfabet. En annen språklig utfordring er hvordan man skal behandle stedsnavn som er rester av et tidligere språk, og hvor nødvendigvis få forstår betydningen. Eksempler på dette kan være enkelte indianske stedsnavn. Videre er det en utfordring der hvor flere språk er inne i bildet. I tospråklige samfunn er det ofte to navn på samme sted, men de trenger hjelp for å bli sidestilte. Maktforholdet mellom to slike stedsnavn er som oftest skjevt da det som hører til minoritetsspråket (i Nordens tilfelle samisk), ofte har eksistert kun muntlig, mens majoritetsspråkets variant har vært brukt på kart, skilt osv.

FNs resolusjon 36 fra 1972 handler om stedsnavn i minoritetsspråklige områder. Her anbefales det at medlemmer av den minoritetsspråklige gruppen tas med på råd når stedsnavn i disse områdene skal normeres. Fordelen ved en resolusjon som denne er at man får noen retningslinjer for hvordan man kan ta hensyn til språklige minoriteter, samtidig som enkelte lands holdninger settes på prøve. Det er kanskje nettopp det siste som gjør at det er viktig at noen utenfra kommer med forslag til hvordan problemer som oppstår mellom majoritets- og minoritetsspråk, kan løses. I noen land går oppgaver som dette av seg selv nå, som f.eks. her i Norge hvor samiske stedsnavn nå er likestilt med norske, i alle fall etter stedsnavnloven. Andre land trenger mer hjelp utenfra for å få til en slik tospråklig stedsnavnnormering.

En annen form for tospråklighet i forbindelse med stedsnavn finner vi i land som har et språk som er kommet til i nyere tid og «konkurrert ut», helt

eller så godt som, det som allerede var der. Dette er tilfellet for land som tidligere var kolonier hvor kolonimaktens språk ble igjen (for eksempel spansk eller engelsk). Her kan de gamle stedsnavnene si noe om stedets historie. De vitner om tidligere sivilisasjoner, og her kan det hende at stedsnavn er siste rest av et tidligere språk. Her er det derfor av kulturhistoriske årsaker spesielt viktig å ta vare på de gamle navnene.

5. Eksonymer

Eksonymer er en av de store utfordringene UNGEGN står overfor. FN har definert et eksonym som et navn brukt i et språk for et geografisk punkt/område plassert utenfor området hvor språket har offisiell status. Formen på dette navnet avviker fra den som blir brukt i det offisielle språket eller språkene i det området hvor dette geografiske punktet/området er å finne. Et eksempel på dette er det svenske *Venedig* for *Venezia* i Italia. Enkelte eksonymer kan være felles for mange land, som f.eks. formen *Jerusalem* for *Yerushalayim*. Motsetningen til eksonym er endonym, som er det navnet som blir brukt i landet der det navngitte stedet ligger.

Eksonymene kan sies å være en del av et lands språklige arv og de har på et tidspunkt vært godkjent av FN, samtidig som FN anbefaler at man reduserer bruken av slike former og da spesielt med tanke på utformingen av kartverk. Rapporten fra den 8. konferansen om normering av stedsnavn viser at arbeidet med eksonymer ikke alltid er like lett. Et eksempel på dette var da en rapport fra Tyskland ble lagt frem. Her ble det presentert en liste over utvalgte tyskspråklige eksonymer med respektive endonymer. Dette førte til en lengre diskusjon om hvorvidt dette var i tråd med FNs retningslinjer, og det kom frem at den russiske delegasjonen ikke godtok bruken av tyske eksonymer om steder i Kaliningrad-regionen. Videre rapporterte Italia at arbeidet med å redusere eksonymer i Italia var vanskelig. Dels fordi mange eksonymer har vært i bruk så lenge og er godt inkorporert i språket, dels fordi uttale gjorde det vanskelig å bruke endonymer. I tillegg rapporterte USA om nylige diskusjoner i USBGN (United States Board on Geographic Names) om hvordan man kan standardisere anglifiserte navn. Dette fordi ansatte i det offentlige hadde vanskelig for å bruke endonymer. Dette ble kommentert å være i strid med FNs resolusjon om reduisering av eksonymer.

Et annet problem ble tatt opp av Israel på et møte i UNGEGN i 2006. Hva med land som tidligere hadde grenser som gikk ut over dem de har i dag? (Dette gjelder bl.a. land som ligger i Sentral-Europa.) Her ligger språket innenfor de «nye» grensene, men mange stedsnavn er igjen «utenfor».

Hva kaller vi her eksonymer og endonymer? Israel reiste her spørsmål om hvordan disse begrepene skal defineres.

Arbeidet med eksonymer er et godt eksempel på noe som FN har jobbet med over tid. I 1972 ble det foreslått at de som jobbet med stedsnavn i hvert enkelt land, skulle lage en liste over eksonymer som var i bruk, for så å se om de kunne fjernes. Resultatet av en slik prosess ville så kunne publiseres. På den samme konferansen ble det foreslått at man burde redusere bruken av eksonymer i nasjonale publikasjoner. Eksonymer som fortsatt var i bruk, burde følges av lokale offisielle former så langt det var mulig. Ved neste konferanse ble land oppfordret til å publisere foreløpige lister over deres stedsnavn. Disse listene skulle, så langt det var mulig, inkludere former skrevet med det latinske alfabet (dette gjaldt der de i utgangspunktet bruker et annet skriftsystem/alfabet). I 1977 ble det foreslått at de landene som jobbet med lister med eksonymer, fortsatte med dette. Samtidig skulle de se an hvilke eksonymer som var klare for snarlig sletting. Nå var det også tid for at eksperter bidro til utveksling av informasjon og resultater mellom landene. Det ble også foreslått at enkelte kategorier med eksonymer skulle fjernes fra listene referert til i res. 28 (FN res. III/19 1977). I 1982 ble det oppfordret til ikke å bruke eksonymer som kunne være med på å skape internasjonale problemer. Eksonymer som allikevel ble brukt, burde stå i parentes sammen med det nasjonalt aksepterte navnet. I 1987 ble det igjen oppfordret til videre reduksjon av bruken av eksonymer. Landene ble nå oppfordret til å intensivere arbeidet med å få offentlige og private institusjoner (som f.eks. skoler og media) til å redusere bruken av disse formene, eller i det minste øke bruken av endonymer. Det ble også foreslått at der hvor eksonymer ble brukt i publikasjoner, som f.eks. kart, skulle nasjonalt offisielle former gis presedens. Så sent som på konferansen i 2002 ble det vedtatt å opprette en egen arbeidsgruppe i UNGEGN som skal jobbe med tiltakene nevnt her.

6. Norden Division

Som tidligere nevnt har FN delt de enkelte land inn i divisjoner som rapporterer om sitt arbeid til UNGEGN, og en av disse er Norden. På engelsk kalles denne *Norden Division* og ikke *Nordic Division*, noe som i seg selv er et godt eksempel på hvordan man bruker den lokale formen. Rapporten fra Norden viser noe av arbeidet og samarbeidet som foregår i denne divisjonen. Her rapporteres det om arbeidet i de forskjellige deltakerlandene, og aktuelle temaer i UNGEGN drøftes, som f.eks. forholdet mellom stedsnavn og kulturarv og identitet. Her vises også hvordan en divisjon som dette kan fungere som et forum for samarbeid når en stedsnavnproblemstilling er fel-

les for flere land. Et eksempel på dette er stedsnavnnormering i de samiske områder i nord, noe som er en felles problemstilling for Norge, Sverige og Finland.

Medlemmer av en divisjon kan opptre som observatører i en annen. På denne måten utveksles kunnskap som kan være nyttig for det videre arbeidet i begge divisjoner.

7. Avslutning

Det jeg håper å ha belyst for leseren her, er FNs rolle i internasjonal stedsnavnnormering og viktigheten av den. Siden arbeidet startet opp i 1960-årene, har det skjedd store fremskritt på dette feltet. FN møter stadig nye utfordringer, hvor noen lar seg løse lettere enn andre. Oppgavene på dette feltet er mange, og FN har påtatt seg den store jobben å koordinere arbeidet. Eksemplet med behandlingen av eksonymer gir et godt innblikk i hvordan FN tar for seg et emne og følger det opp over tid. Arbeidet til FN får stadig nye dimensjoner. Så sent som i 2002 ble den kulturelle viktigheten ved stedsnavn tatt opp på en FN-konferanse, og det kan være spennende å se hvordan dette utvikler seg.

Det er viktig å huske at FN kun kommer med anbefalinger om hvordan og hvorfor arbeidet kan gjøres, så det er opp til hvert enkelt land å sette det ut i praksis. Men noen må ha oversikten og administrere et verdensomspennende prosjekt av denne størrelse og FN har påtatt seg denne oppgaven. Sekretariatet for stedsnavnarbeidet ligger under FNs sosiale og økonomiske råd, og en sekretær har ansvar for å planlegge og gjennomføre konferanser og UNGEGN-møter (hjemmeside: <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo>). Det er ingen overdrivelse å si at FN spiller en avgjørende rolle i internasjonal stedsnavnnormering siden det er her meninger og erfaringer utveksles, og det er her rådene gis.

Litteratur

Eight United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. Berlin, 27 August – 5 September 2002. United Nations Publication. New York 2003.

Helleland, Botolv 2006. The social and cultural values of geographical names. I: *Manual for the national standardization of geographical names.* United Nations Publication. New York, s. 121–128.

Manual for the national standardization of geographical names. United Nations Publication. New York 2006.

Resolutions Adopted at the Eight United Nations Conferences on the Standardization of Geographical Names 1967, 1972, 1977, 1982, 1987,

1992, 1998, 2002. <http://millenniumindicators.un.org/unsd/geoinfo/uncsgnresolutions-en.pdf>

Ringstam, Hans 2005. Standardisering av geografiske namn. Om FN:s ortnamnsarbete. I: *Ortnamn och namnvård* 7. Lantmäteriet. Gävle.

United Nations Group of Experts on Geographical Names. *Consistent Use of Place Names*. New York 2001.

United Nations Group of Experts on Geographical Names. *Twenty-third Session, Vienna, 28 March – 4 April 2006, Working paper No. 5 og 47*.

Mona Ystehede
mmystehe@student.hf.uio.no

STEDSNAVNLØVEN AV 10. JUNI 2005

Hva er nytt, og hvilket hensyn tar regelverket til navnevern?¹

1. Innledning

I denne artikkelen forsøker jeg å peke på de viktigste endringene i stedsnavnloven av 10. juni 2005 i forhold til loven av 18. mai 1990. Navnevern er et hovedformål for den nye loven, og jeg forsøker å vurdere hvordan den nye loven ivaretar dette.

2. Endringene i den nye stedsnavnloven

I odelstingsproposisjonen som ligger til grunn for endringsloven, blir det sagt at gjeldende lov har vist seg å være både uklar og lite formålstjenlig på flere punkt, tidkrevende å praktisere, og det har manglet en del viktige forskrifter. Formålet med lovendringene er således «både å forenkle saksbehandlingen og å gi klarere og meir høvelege og funksjonelle føresegner».

2.1. Forenkling av saksgangen ved fastsettelse av skrivemåten for navn

¹ Artikkelen er en omarbeidet utgave av en semesteroppgave i emnet «Bruk, vern og forvaltning av navn» ved Universitetet i Oslo våren 2006. Takk til Botolv Helleland og Terje Larsen for verdifulle innspill.

En navnesak reist etter 1990-loven medførte en omfattende og tidkrevende prosess. 2005-loven forenkler denne prosessen uten å svekke hensynet til faglighet og demokrati.

Etter 1990-loven foregikk en navnesak slik: De som hadde rett til å reise navnesak (offentlige organer, eier eller fester, lokal organisasjon med særlig tilknytning til stedsnavn eller de aktuelle navnekonsulentene), tok saken opp med det aktuelle vedtaksorganet (kommunen, fylkeskommunen, vedkommende statsorgan eller Statens kartverk), som sendte saken til navnekonsulenttjenesten i området. Navnekonsulentene utarbeidet en foreløpig anbefaling om skrivemåten som ble sendt vedkommende kommune til høring. Kommunen uttalte seg og sørget for at alle parter som etter loven hadde rett til å uttale seg, fikk melding om saken sammen med anbefalingen fra navnekonsulentene og annen relevant informasjon. Deretter sendte kommunen sin egen og andre lokale aktørers uttalelser tilbake til navnekonsulentene som ga en endelig anbefaling til vedtaksorganet som så fattet vedtak om skrivemåte på grunnlag av navnekonsulentenes anbefaling og høringsuttalelsene i saken. Vedtaket ble sendt vedkommende kommune, andre offentlige organer som skulle bruke navnet i tjenesten, navnekonsulenttjenesten i området og det sentrale stedsnavnregisteret. Kommunen skulle så gjøre vedtaket kjent for de partene i kommunen som hadde klagerett etter loven. Saksgangen i klagesaker fulgte første gangs behandling. Dersom klageren ikke fikk medhold, ble saken oversendt klagenemnda for stedsnavnsaker.

Med 2005-loven er saksgangen forenklet. De samme som tidligere har rett til å reise navnesak. Vedtaksorganet gjør saken kjent for dem som har rett til å uttale seg (kommunen, lokale instanser eller eier/fester etter gitte regler). Navnekonsulentene får så høringene og gir råd om skrivemåten. Vedtaksorganet fatter vedtak som blir kunngjort overfor berørte parter med opplysning om blant annet klagerett og klagefrist. Det skal fortsatt være lik behandling for alle typer navnesaker.

2.2. Klarere definisjoner

Den gamle loven definerte begrepene «stadnamn» og «bruksnamn». Definisjonene av disse er videreført i den nye loven, men i den nye loven er også begrepene «gardsnamn», «nedverd stadnamn», «lokal talemålsform» og «rettskrivingsprinsipp» definert. Ved å ta disse definisjonene inn i lovteksten gjør man regelverket klarere for saksbehandlere og vedtaksorgan som sjelden arbeider med slike saker og som ikke nødvendigvis besitter spesiell kunnskap innenfor navnefeltet.

At 1990-loven ikke skilte mellom gårdsnavn og bruksnavn, kunne skape uklarhet i saksbehandlingen. Hvilken funksjon navnet har, er et sentralt spørsmål siden primærfunksjonen av navnet skal være utgangspunkt for fastsettelse av skrivemåten av navnet brukt i andre funksjoner. Dette er gjort klarere i den nye loven.

Man kunne tenke seg at begrepet «stadnamn» burde vært ytterligere presisert i lovteksten. Mange vil kanskje ikke uten videre tenke på navn på lokaliteter som flyplasser, skoler og fabrikker som stedsnavn, selv om definisjonen har med «område som kan kartfestast». På den annen side er det heller ikke definert unntak i lovteksten. Forskriftene bør kunne presisere dette nærmere.

2.3. Noen andre viktige endringer

Den nye loven har en klar formålsparagraf, noe den gamle loven manglet. Evalueringsutvalget mente at et klart uttrykk for lovens intensjon og virkeområde ville hjelpe brukerne til å forstå tankegangen bak reglene og hva de skulle legge vekt på. Den foreslåtte formålsparagrafen ble tatt inn i loven med enkelte endringer. Derimot har ikke den nye loven noen formulering om at reglene skal medvirke til et enhetlig navneverk. Det hadde den gamle loven.

Når det gjelder bruksnavn, heter det i den nye loven at «synspunkta til eigaren skal tilleggjast særskild vekt». Det blir likevel presisert at vedtak om skrivemåten av gårdsnavn som hovedregel skal være retningsgivende for skrivemåten av bruksnavn som er identisk med gårdsnavnet, eller der gårdsnavnet er en del av bruksnavnet. En eier eller fester kan fastsette navn på eget bruk, men ikke bytte ut bruksnavn som språklig og geografisk faller sammen med nedarvede stedsnavn.

Den nye loven har en regel om gjenopptakelse av saker. En sak kan tas opp igjen av dem som har rett til å reise navnesak dersom det har kommet til nye opplysninger.

Unntaksvis tillater den nye loven to likestilte skriftformer av samme navn dersom det finnes flere uttalevarianter av navnet fordi lokaliteten har stor geografisk utbredelse, ligger i et grenseområde administrativt eller dialektmessig, to eller flere skriftformer er godt innarbeidet, eller dersom det er sterk lokal interesse for to eller flere av formene. Den gamle loven sa at samme navn på samme sted som hovedregel bare skulle ha én skriftform i hvert språk.

Loven skal sikre hensynet til samiske og kvenske stedsnavn i samsvar med lokal bruk, nasjonalt lovverk og internasjonale avtaler og konven-

sjoner. Finske stedsnavn på Østlandet kan tilpasses norske rettskrivingsprinsipper.

Klagereglene er endret. For det første skal en klage begrunnes, og videre er det etter den nye loven ikke bare vedtak om skrivemåten som kan påklages, men også feil bruk eller manglende bruk av en vedtatt skriftform.

3. Hvilke hensyn tar regelverket til navnevern?

I formålsparagrafen til den nye loven blir det slått fast at navnevern er et hovedformål for loven: «Formålet med denne lova er å ta vare på stadnamn som kulturminne». Den nye loven har også en egen paragraf om navnevern og navnsetting, noe den gamle loven manglet, og også paragraf fire om regler for skrivemåten, paragraf åtte om gårdsnavn og bruksnavn og paragraf ni om bruk av stedsnavn uttrykker navneverntanken indirekte.

3.1. Vil navnevernparagrafen virke etter intensjonen?

Det er naturligvis for tidlig å evaluere navnevernparagrafen i loven før den er satt i verk, men det er likevel fristende å vise til et eksempel som virker problematisk i forhold til loven. Navnevernparagrafen slår fast at «eit nedervd stadnamn ikkje kan bytast ut med eit namn utan tradisjon på staden dersom ikkje særlege grunnar talar for det». Navneloven gjelder også for kommunene. Likevel vedtok Oslo bystyre nylig å endre navnet på nedre del av Drammensveien til *Henrik Ibsens gate*. *Drammensveien* er et tradisjonelt navn som har grodd fram innenfra.

I odelstingsproposisjonen til loven (nr. 42 2004/2005 s. 32) nevnes eksempler på særlige grunner, grunner som åpner for å bytte ut nedarvede navn: at navnet lett kan bli forvekslet med et annet navn i nærheten, at navnet er nedsettende eller til byrde for dem som bor der, at det nye navnet er tenkt gitt på grunn av behovet for identifikasjon eller at det er naturlig å kalle opp et sted etter en person som har hatt mye å si for et lokalsamfunn. Kanskje er det det som har slått ut her, men hvis navnevernet skal få en reell styrking med den nye loven, må navnevernparagrafen bli noe annet enn en papirparagraf. Kanskje fylkesmannsembetet kunne være ankeinstans og pålegge kommunene å gjøre om vedtak dersom de ikke tar hensyn til loven?

3.2. Navnevern handler også om å verne systemet

Tradisjonelle norske stedsnavn er deler av et helhetlig system. Navnevernet burde derfor også omfatte bevaring av måten vi lager navn på. Man kunne tenke seg et lovverk som sa noe om hvordan nye navn skal lages. Litt for mange steder har gruppenavn av typen *Peer Gynts vei*, *Mor Åses vei* osv. lagt beslag på store områder uten å ha lokal tilknytning. Ut fra en navne-

verntankegang burde man ta utgangspunkt i de navnene som allerede finnes i området. Teignavn eller navn på andre lokaliteter i nærmiljøet kan videreføres som veinavn eller navn på boligfelt. Dette skjer nok også i nokså stor utstrekning, men ofte må nedarvede navn vike av moderne popularitets-hensyn. Tradisjonelle navn bør få leve videre selv om området de oppstod i, er endret. Informasjonen navnene bærer med seg videreføres, og man slipper ensrettingen som oppstår ved at alle større kommuner har sine «Peer Gynt-felt». Den nye stedsnavnlovens regel om at et nedarvet stedsnavn ikke kan byttes ut med et navn uten tradisjon på stedet, er nok ment på større lokaliteter. I forskriftene til loven kunne man derfor presisere at dette også bør gjelde lokalt i forhold til å videreføre navn på de minste lokalitetene.

En annen side ved dette er å tilpasse nye navn til eksisterende navn på stedet. Det er ikke sikkert det passer med terrasser og avenyer alle steder, selv om utbyggerne kanskje ønsker seg slike navn for prosjektene sine. Man kunne tenke seg at navnevernparagrafen i loven hadde med en formulering om at nye navn i et område burde tilpasses eksisterende navneverk. Odels-tingsproposisjonen til loven understreker dette (nr. 42 2004/2005 s. 32): «Når nye namneobjekt skal namnsetjast, bør namneskikken på staden følgjast når det er mogleg.» Ved å bruke gamle navn i nye sammenhenger og velge nye navn som samsvarer med tradisjonell navneskikk, bidrar man til å gi ulike generasjoner og mennesker som har bodd lang eller kort tid på stedet, grunnlag for felles identitet.

3.3. Har skriftformene for dårlig vern i regelverket?

Det har vært vanlig å definere navnene som del av den muntlige språkbruken mer enn den skriftlige. Norsk språkhistorie fra middelalderen og fram til nyere tid har vært en fortelling om et svekket norsk skriftspråk som gradvis ble erstattet av dansk med de misforståelser og omtolkninger av navneverket det medførte. I nyere tid har talemålet i visse sammenhenger fått høyere nasjonal status enn skriftspråket fordi man har ansett talemålet som mer opprinnelig norsk. Loven gjenspeiler også dette. Det er nedarvet uttale som er utgangspunktet for normeringen. Men betyr det at det ikke finnes skriftformer som burde komme i betraktning i en navnevernsammenheng? I arbeidet med den nye loven ble Peter Hallaråkers holdning til dette trukket fram. Han påpeker at også skriftformene er en del av norsk navnetradisjon og at skriftformene har høy status. Det er særlig gårdsnavnene han tenker på (Hallaråker 1997 s. 227).

I Norge er en stor del av etternavnene identiske med gårdsnavn, og mange av disse har en skriftform som bryter med rettskrivningsprinsippene for språket for øvrig. Mange opplever gårdsnavnet og etternavnet som en

enhet, identifiserer seg med skriftbildet og ønsker å skrive gårdsnavnet slik de staver etternavnet. Siden lovgivningen ikke normerer personnavn, vil mange etternavn fortsette å vitne om tidligere skriftformer og kulturhistorie selv om stedsnavnene normeres etter uttalen.

Mennesker som ikke kjenner den lokale dialekten, vil uttale stedsnavn slik de leser dem. Dersom navnene har et forvansket skriftbilde, blir også uttalen forvansket, men dersom navnene skrives i samsvar med den lokale uttalen, vil også fremmede fange opp denne og navnene bli brukt mer i samsvar med tidligere bruk. Ønsker man et sterkt navnevern, virker det rimelig at det er den muntlige formen som vektlegges sterkest.

3.4. Verner loven godt nok mot kommersialisering?

Stedsnavnloven gjelder offentlig forvaltning og virksomheter som det offentlige eier helt eller delvis. Loven pålegger ikke private å følge de offisielt vedtatte skrivemåtene, men det ville vært langt ryddigere om alle private og halvoffentlige virksomheter gjorde det samme. Ut fra en navneverntanke, ville det være en fordel om loven også hadde omfattet slik navnebruk. Et eksempel er *Ullevaal stadion* (med dobbelt *a*) i Oslo. *Ullevål* er et nedarvet stedsnavn som brukes som områdenavn, skolenavn og i veinavn. Det ville skapt mindre forvirring blant språkbrukerne dersom nedarvede stedsnavn fikk én skrivemåte i alle større sammenhenger. Man kunne tenkt seg en paragraf i loven om at bruk av nedarvede stedsnavn i firmanavn og andre private virksomheter som henvender seg til offentligheten skulle følge offisiell skrivemåte av navnet. Trolig ville det være vanskelig for lovgivere i et liberalt samfunn å vedta så vidt strenge regler, men det handler om i hvor stor grad man ønsker å verne om språk, navn og kulturarv. Ved å la være, foretar man også et valg.

Et annet eksempel der privat navnebruk tøyser intensjonene i loven, er navn brukt i et annet område enn der de hører hjemme. Utbyggere velger ofte navn som antas å være bedre kjent eller ha høyere status selv om utbyggingsområdet ligger utenfor det egentlige navneområdet. Det er ingen styrke for navnevernet at det ikke finnes regler som hindrer denne type navnebruk. Når grunneiere ønsker å endre nedarvede eiendomsnavn eller fastholde en alternativ skrivemåte av navnet i offentlige sammenhenger, stoppes de av loven. Da burde det også gått an å regulere annen privat bruk av nedarvede stedsnavn i det offentlige rom.

Et annet problem er at geografiske navn ikke brukes i det hele tatt, men erstattes av konstruerte navn uten rot i lokal eller nasjonal navnetradisjon. I Sarpsborg ligger kjøpesenteret «Storbyen» på det tidligere Sandtorget. Det navnet er det ingen som bruker lenger. Varehusnavn som IKEA og OBS

erstatte lokale områdenavn fordi bygningsmassen dominerer terrenget. Industrifelt deles inn i felt «A», «B» og «C» selv om man i mange tilfeller kunne videreført tradisjonelle teignavn. Fabrikker og næringsområder legger beslag på store arealer med egen struktur og internt veinett. Slike utfordringer tar ikke navneloven inn over seg. Samfunnet endrer seg hurtig, og lovverket blir lett hengende etter. Skal navnevernet få gjennomslag, må også kommersielle interesser utfordres.

3.5. Loven må brukes for at intensjonene skal ivaretas

Gruppen som arbeidet med evaluering av 1990-loven, avdekket manglende kunnskap om og kjennskap til stedsnavnloven i kommuner og offentlige organer. Dette gjaldt også det sentrale stedsnavnregisteret. Når vedtak av skrivemåten for et stedsnavn er fattet og korrekt navneform ført inn i det sentrale stedsnavnregisteret (SSR), plikter offentlige organer å bruke denne navneformen. Det er nødvendig å arbeide for å gjøre loven kjent og sikre at reglene i loven blir fulgt. Enda bedre utbygde elektroniske tjenester er viktig for å gjøre stedsnavnregisteret mer kjent og tilgjengelig. Formuleringen om det sentrale stedsnavnregisteret i loven er ikke endret fra 1990 til 2005. Man kunne tenke seg en sterkere formulering som understreket kommunenes og andre offentlige etaters plikt til å holde seg orientert om innholdet i registeret. Dette vil man kunne bøte på når man utarbeider forskrifter.

4. Konklusjon

2005-loven er en revisjon av 1990-loven og har til hensikt å forenkle saksgangen, fjerne eller myke opp bestemmelser som medførte uforholdsmessig mye arbeid, lokal strid og klagesaker, og gi klarere definisjoner. Det virker som om man har lyktes med å forenkle og myke opp loven, men siden regelverket langt på vei er det samme og normeringspraksisen fra tidligere fortsatt skal gjelde, er det vanskelig å se for seg at det folkelige engasjementet vil avta. Om antall klagesaker går ned, gjenstår å se.

Ett av de uttrykte formålene med den nye stedsnavnloven er navnevern. Den norske loven framstår som eksemplarisk i sin holdning til navnevern og navn som kulturarv sammenliknet med andre land. Lovgiverne har hatt de beste intensjoner, og loven rydder et langt stykke på vei opp i offentlig inkonsekvens og sikrer en helhetlig standard dersom den blir brukt. Men ser man på loven med kritiske øyne, er det grunnlag for å hevde at loven ikke går langt nok for å ivareta hensynet til navnevern. Paragrafene som omhandler navnevern er vagt formulert og med flere forbehold. Loven gjelder offentlige organer. I et samfunn som stadig blir mer privatisert og kommer-

sialisert, er det en svakhet at loven ikke også regulerer privat bruk av stedsnavn.

Litteratur og kilder

- Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn. 1991. (www.statkart.no/virksomh/forvaltning/navnlov/forskrifter.html)
- Hallaråker, Peter 1997. *Innføring i stadnamn. Innsamling og gransking*. Oslo.
- Lov av 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn. (www.lovdata.no/all/nl-19900518-011.html)
- Lov av 10. juni 2005 nr. 53 om endringer i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn m.m. (www.lovdata.no/all/nl-20050610-053.html)
- Odelstingsproposisjon nr. 42, 2004–2005. Om lov om endringer i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn m.m. (<http://odin.dep.no/kkd/norsk/dok/regpubl/otprp/043001-050015/dok-bn.html>)
- Rapport om evaluering av lov om stadnamn fra arbeidsgruppe for evaluering av stedsnavnloven. 2001. (http://odin.dep.no/kkd/norsk/dok/hoering/paa_hoering/018031-080004/dok-bu.html)
- Utkast til rettleiing til forskrift om skrivemåten m.m. av stadnamn. 2006. Høringsbrev fra Kultur- og kirke departementet. (http://odin.dep.no/filarkiv/276211/Utkast_til_rettleiing_til_forskrift_om_skrivematen_m.m._av_stadnamn.pdf)

Leif André Løkke
ruthleif@online.no

NORNA

FJORTONDE NORDISKA NAMNFORSKARKONGRESSEN 2007

Örnefnastofnun Íslands och Nafnfræðifélagið inbjuder till den fjortonde nordiska namnforskarkongressen 2007. Kongressen kommer att äga rum den 11–14 augusti 2007 i Borgarnes på västra Island, 74 km från Reykjavík. Kongressens huvudtema blir «Nordiska namn – namn i Norden. Tradition och förnyelse».

Temat valdes för att omfatta alla namn av nordiskt ursprung. Detta gäller alla kategorier av namn både i och utanför nuvarande Norden, och namn av ett annat ursprung än nordiskt innanför Nordens gränser. Med under rubriken «Tradition och förnyelse» understryks möjligheten av att behandla

namn enbart historiskt eller enbart i nutida perspektiv, men också att befatta sig med utveckling i namngivning i genom tiderna i och mellan olika länder.

Anmälan om deltagande i kongressen ska göras senast den 1 oktober 2006 till undertecknad.

Ytterligare information om kongressen, bl a priser, kommer att skickas ut i början av september, via e-post. De som hellre önskar att få information med brev eller fax, ombeds vänligen meddela undertecknad före den 1 september.

Välkomna till Borgarnes.

Svavar Sigmundsson
svavar@ornefni.is

NAMN I FLERSPRÅKIGA OCH MÅNGKULTURELLA MILJÖER

I NORNA:s regi arrangerar Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk vid Umeå universitet den 16–18 november 2006 ett symposium om namn – ortnamn, personnamn och övriga namn – i flerspråkiga och mångkulturella miljöer. Temat möjliggör en mängd olika forskningsperspektiv. Här ryms allt från klassiskt upplagda interferensonomastiska undersökningar till studier rörande ortnamnsvård i dagens flerspråkiga miljöer. Här ryms vidare studier av inlånade personnamn från olika tider och dessa namns förändring, liksom studier av personnamn i vår tids mångkulturella nordiska samhällen. Möjligheter att presentera posters finns också.

Lars-Erik Edlund, Umeå
lars-erik.edlund@nord.umu.se

ICOS-NYTT

ONOMA 39 PÅ TRAPPENE

ICOS (International Council of Onomastic Sciences) gjev som kjent ut tidskriftet ONOMA, og nr. 39, *Name Studies and Teaching*, er no klart til prenting. Nr. 40, *Literary Onomastics*, med Friedhelm Debus og Grant Smith som gjesteredaktørar, står deretter for tur, og så nr. 41, *Name Theory*, med Richard Coates som gjesteredaktør.

ICOS-KONGRESSEN I UPPSALA 2002 – BAND 2 UTGJEVE

Band 2 av rapporten frå Den 21. internasjonale kongressen i namnegransking, Uppsala 19.–24. august 2002, er no send ut, med Eva Brylla og Mats Wahlberg som redaktørar. Boka er på 332 sider og inneheld føredraga frå seksjon 2, gruppe 2a, «Names and society: Names as sources». Dette bandet inneheld 31 føredrag, medrekna eit seksjonssamandrag av Lars-Erik Edlund. Nordiske medarbeidarar er elles Jan Agertz, Sverige: «Germanic **hulta* as toponymic element», Marianne Blomqvist, Finland: «Designers as name givers», Birgit Falck-Kjällquist, Sverige: «Women's names in place-names – with special reference to topographical names in western Sweden», Gillian Fellows-Jensen, Danmark: «On the dating of place-names in *-by* in England and Scotland and of the settlements bearing these names», Johanna Halonen, Finland: «*Hämeenniemi* and *Lapinlahti*. Place-names containing ethnonyms as a source of the settlement history in Finland», Anders Løøv, Noreg: «*Skarel*: Ein seltener südsamischer Name – oder?», Inge Særheim, Noreg: «'Notau ... udi Karmsund'. Toponyms from southwestern Norway reflecting language contact in mediaeval times», Tom Schmidt, Noreg: «The settlement of a Norwegian mountain valley through the evidence of place-names».

Både desse og andre føredrag inneheld mykje interessant stoff. Så det er berre å venta på band 3 av dei til saman fem banda som er planlagde. All honnør til utgjevarane av dette storverket.

Botolv Helleland
botolv.helleland@iln.uio.no

FN-NYTT

FN-HANDBOK I NAMNERØKT

FN har sidan 1960-talet arbeidd med å fremja nasjonal og internasjonale normering av stadnamn og har gjennom konferansar og ekspertmøte produsert ei lang rekkje dokument og publikasjonar. Ei utgjeving som kan ha særleg nytte for land som ikkje har kome så langt i stadnamnarbeidet, er *Manual for the national standardization of geographical names*, utgjeven av FN's ekspertgruppe for stadnamn (UNEGN). Det er fyrst og fremst den dugande leiaren for ekspertgruppa, Helen Kerfoot frå Canada, som skal

krediterast for at denne handboka har kome ut. Boka har to delar, og del 1 tek føre seg organiseringa av eit nasjonalt program for normering av stadnamn, skrive av Donald J. Orth, USA. Del 2 har ti artiklar skrivne av medlemmer i ekspertgruppa, fire av dei har Kerfoot sjølv stått for. Botolv Helleland, Noreg, har skrive artikkelen «The social and cultural values of geographical names». Boka er i tilnærma A4-format og utgjeven i 2006 av Department of Social and Economic Affairs, Statistics Division og har serienummer ST/ESA/STAT/SER.M/88.

ANNA MELDINGSSTOFF

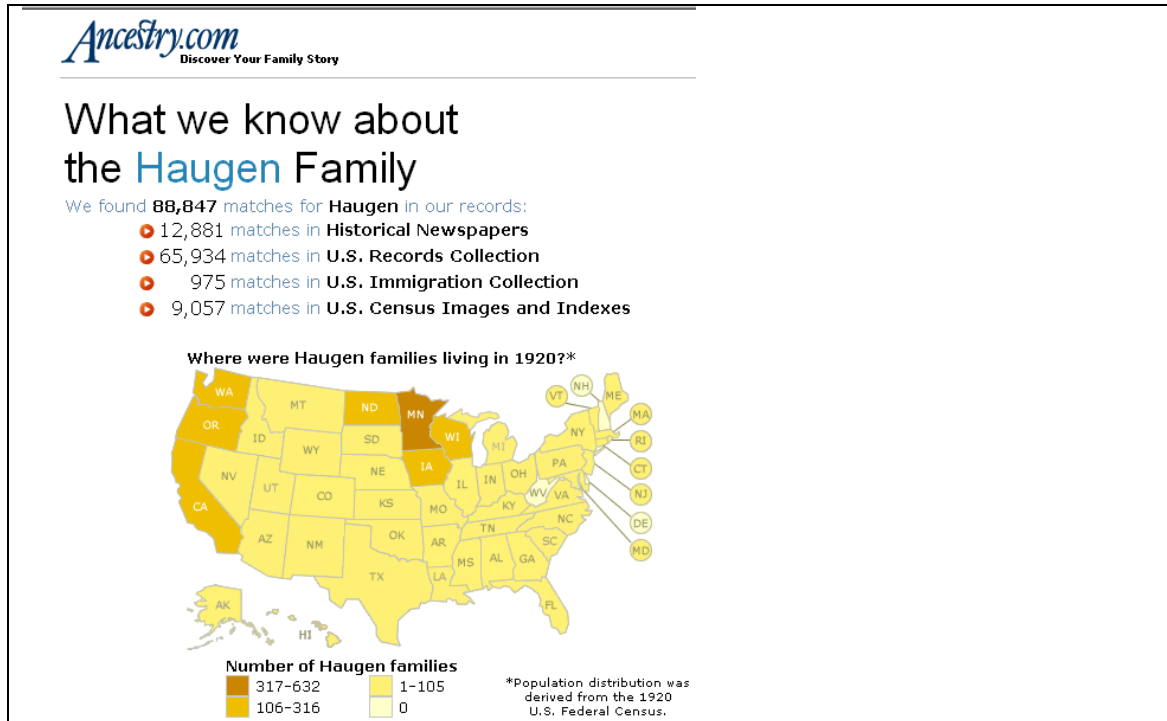
NORSKE NAMN I USA

Informasjonsmengda på internettet aukar så raskt at det ikkje alltid er lett å få fullgod oversikt. Stundom kjem ein nokså tilfeldig over nettressursar som både kan vera allment interessante og fagleg opplysende. I arbeidet med utvandra nordmenns etternamn i USA kom eg heilt tilfeldig over ein nettstad som eg vil tru kan vera av interesse for lesarane av *Nytt om namn*, og derfor skal eg kort gjera greia for kva ein namneinteressert nordmann i gamlelandet kan finna her.

Ein kjem lettast inn i nettstaden ved å klikka på denne kompliserte adressa for søk på etternamnet *Haugen* i USA:

<http://www.ancestry.com/search/SurnamePage.aspx?sourcecode=13304&html=b&fn=&ln=Haugen&submit.x=30&submit.y=9>

Her kjem du rett inn på ei nettsida om *Haugen*, som er eit så typisk norskspråkleg slektsnamn at det anten er svært sjeldsynt eller slett ikkje finst i dei andre nordiske landa. Sidan namn av denne typen utanfor det nordiske området til vanleg berre vil finnast dersom det førekjem ein tilfeldig språkleg likskap, kan me vera nokså trygge på at opplysningane om *Haugen* gjeld utvandra nordmenn i USA og ikkje andre folkeslag, i alle fall på denne nettsida, som ser slik ut:

Like under overskrifta kjem alle treffa (88 847) på *Haugen* i dei dokumentarkiva som firmaet ancestry.com har samla i databasen sin: historiske aviser, amerikanske register av ulike slag, immigrasjonslister og folketeljingar frå 1790 og fram til 1930. Det meste av dette materialet vil du berre få tilgang til gjennom ei betalingsteneste, altså med ei avgift etter kor lenge du ønskjer å ha basen tilgjengeleg. Det er ei ganske imponerende samling av historiske kjelder du her kan nytta for å finna opplysningar om den halvglymde slektningen som reiste over med familien i 1885. Og hjelp vil du få – så sant du betaler, som sagt. I Noreg er digitalarkivet som kjent gratis, men førebels er kjeldetilbodet i snauaste laget, kanskje fordi norske brukarar ikkje treng betala for tenestene?

Nedanfor kjem det opp eit verkeleg interessant kart med alle som het *Haugen* i folketeljinga av 1920, fordelte på statar. Ikkje overraskande ligg Minnesota på topp i denne statistikken. Deretter følgjer grannestatane IA, ND og WI og alle dei tre vestkyststatane CA, OR og WA med 106–316 familiar. Altså eit resultat som slett ikkje var uventa. I folketeljinga i 2002 kryssa 850 742 innbyggjarar i Minnesota av for norsk opphav, 454 831 i Wisconsin og 436 128 i California. Alle Haugen-familiane på vestkysten speglar av den store indre folkeflyttinga frå jordbruksstatane i Midtvesten etter ca. 1910.

Opplysningane hittil har vore mest genealogiske, men nedst på sida (ikkje attgjeve ovanfor) dukkar det opp namnetolkingar av det omsøkte etternamnet, *Haugen* i dette tilfellet:

What does the Haugen name mean?

Last Name: Haugen

1. Dutch: patronymic form of Hauge.
2. Norwegian: habitational name from any of numerous farmsteads named Haugen, from the definite singular form of Old Norse *haugr* 'hill', 'mound'.

Opplysningane om etternamn er henta frå *Dictionary of American Family Names* (Oxford University Press), som tydelegvis har selt retten til offentliggjerding på nettstaden til ancestry.com. Her heiter det at *Haugen* også kan ha nederlandsk opphav, men særleg utbreidd kan det ikkje vera i Nederland, i alle fall ikkje etter det eg har kjennskap til.

Dersom vi tek eit nytt søk og legg inn førenamnet *Nels*, som er den amerikanske forma av norsk *Nils*, får me 362 treff på namnekombinasjonen «Nels Haugen» og same fordelinga på delstatar. Den påfølgjande namneforklaringa gjev misvisande opplysningar for norsk-amerikanarar:

First Name: Nels

S. Swedish: dialectal form of Nils.

Nettstaden har her gjeve att opplysningar frå det britisk namneleksikonet *A Dictionary of First Names* (OUP) som ikkje har justert forklaringane etter amerikaniserte former av nasjonale namn. Namnet *Nils* vert automatisk endra til *Nels* av så godt som alle norske innvandrarar og har ingenting med svensk å gjera. Døme på tilsvarande endringar av norske namn er *Knut* til *Knute*, *Kari* til *Carrie*, *Borghild* til *Borgeld*. I Storbritannia vil namneartikkelen vera rett nok, *Nels* er i dei fleste tilfella ei svensk form av *Nils*.

I 1892 vandra Lars Hanakam ut frå Sand i Ryfylke og slo seg ned på slettlandet i Iowa som bonde. Det lettaste hadde vore for Lars å leggja seg til eit amerikanisert patronym som slektsnamn, men det gjorde han slett ikkje. Han tilpassa *Hanakam* som best han kunne og kalla seg *Hankom*! Dersom ein namnegranskar vil kontrollera namneforma, kan han søkja på *Hankom* på nettstaden, og ganske rett. Der dukkar det opp eit par familiar *Hankom* som i 1920 budde, ja nettopp i Iowa! Sjansen for eit tilfeldig samantreff med same slektsnamnet i andre språk skulle vera minimal. Sidan

frekvensen av *Hankom* i USA er så liten, manglar forståeleg nok namneforklaringa: av gardsnamn i Sand, etter ein liten taggete åsrygg som liknar på ein hanekam.

Både namnegranskarar og genealogar vil finna mykje interessant på denne nettstaden!

Olav Veka
veka@online.no

ORTNAMNSSÄLLSKAPET I UPPSALA 70 ÅR

Ortnamnssällskapet i Uppsala kan i år feira 70-årsjubileum og skipar i den samanhengen til eit to dagars symposium i Uppsala arkivcentrum helga 21. og 22. oktober 2006. Tittelen på symposiet er «Namn och mångkultur – flerspråkiga miljöer och kulturella influenser». Heile 15 namnegranskarar skal halda innlegg. Nokre av innlegga får form av ein samtale mellom to under leiing av ein samtaleleiar. Kontaktperson er Mats Wahlberg (mats.wahlberg@sofi.se).

NY LOV OM PERSONNAVNE I DANMARK

1. april 2006 trådte en ny og mere liberal personnavnelov i kraft i Danmark. En af lempelserne bestod i at det fremover er gratis at ændre sit for- eller efternavn. Det førte til stor trængsel ved kirkekontorerne, hvor man skal henvende sig med sin navnesag. Anslået 25.000 sager blev behandlet den første uge, mod normalt ca. 100.000 sager årligt. Den vigtigste liberalisering består i, at man fremover kan tage et mellemnavn som efternavn: Peter Bülow Sørensen kan altså nu slette *Sørensen*. Det bliver interessant at følge, om antallet af mellemnavne i Danmark kommer til at dale, ligesom det bliver interessant at se, hvor stor en nedgang det fører til for de mest almindelige -sen-navnes vedkommende: *Jensen, Hansen, Nielsen* etc.

Michael Lerche Nielsen, København
lerche@hum.ku.dk

LARS EKRE 1915–2006

Lars Ekre døydde 30. mars 2006. Med han er den siste av den «gamle» generasjonen av namnegranskarar på Norsk stadnamnarkiv borte. Han vart fødd 1915 i Lom i Gudbrandsdalen, og det var stadnamn og målføre i dette distriktet som skulle verta livsverket hans. «Kring stadnamn og målføregrunnlag i Gudbrandsdalen» er tittelen på eitt av arbeida hans og kan nærast stå som ei programfråsegn. Som godt vaksen tok Lars Ekre artium på lands-gymnaset på Voss. Han kom frå smålåtne kår og måtte sjølv kosta skulegangen. At han var heimekjær, viste seg mellom anna ved at han til jol tok båt frå Gudvangen til Luster og gjekk på ski over Sognefjellet, eller Sygnefjellet som det òg heiter, og heim til Lom. Han var familiekjær og slektsmedviten og hadde i alle år god kontakt med heimbygda. Då han seinare fekk seg hytte på setra i Leirdalen, kunne han vera der i månadsvis.

Lars Ekre byrja ved Universitetet i Oslo like før krigen. Då den tyske krigsmakta stengde lærestaden, måtte han røma og kom seg til Lund i Sverige, der han studerte faga pedagogikk, litteratur og filosofi. Her gifte han seg med Sigrid van der Lagen Frøyland. Dei var båe aktive motstandsfolk.

Etter krigen fullførde han cand.mag.-eksamen med norsk mellomfag i fagkrinsen og byrja som timehjelp på Stadnamnarkivet, der Per Hovda var arkivsjef. I 1949 vart Ekre tilsett i halv arkivarstilling ved arkivet, og frå 1954 i full stilling. Han emna på norsk hovudfag og hadde ei avhandling om stadnamn frå Midt-Jotunheimen under arbeid. No vart det ikkje hovudfag, men derimot fullførde han prosjektet som skulle verta den viktigaste publikasjonen hans, nemleg *Opplysningar til stadnamn frå Midt-Jotunheimen og tilgrensande bygder*, som vart gjeven ut som fyrste bandet i serien Skrifter frå Norsk stadnamnarkiv. Denne boka merkte seg straks ut med ei gjennomarbeidd og solid vitskapleg form. Det er eit arbeid som ikkje berre ville ha vore ei god hovudoppgåve, men som kunne ha vore lagt fram for doktorgraden. Det er ikkje utan grunn at boka har vore mykje nytta som referanseverk og lærebok. At det snautt finst ein prentefeil, er òg uttrykk for den grannsemda han viste i alt han gjorde.

Lars Ekre skreiv òg fleire kortare vitskaplege artiklar, men det var innsamling av målføre og stadnamn i Nord-Gudbrandsdalen han vigde det meste av tida si til. Gjennom tallause ekspedisjonar til heimelsfolk i kvar ei grend i dalen noterte han språklege detaljar som andre knapt ansa på. Om det vart nemnt at han stundom gjekk *for* grundig til verks, kunne han svara på sin underfundige måte at «ettertida vil vera meir takksam enn notida». Svært få område – om noko i det heile – har ein tilsvarande kunnskapsbase

om språklege tilhøve som nett dei øvste bygdene i Gudbrandsdalen. Det er samstundes eit viktig og verdfullt tilskot til samlingane ved den institusjonen han arbeidde for, og for lokalsamfunnet.

Lars Ekre pensjonerte seg ved nyttår 1983, men heldt fram med innsamlingsarbeidet i fleire år. På sine «eldre» dagar konsentrerte han seg om diktaren Tor Jonson og samla mykje tilfang med tanke på å gje ut ei bok. Eit slagtilfelle gjorde at han måtte gje opp det prosjektet.

Botolv Helleland
botolv.helleland@iln.uio.no

NAMNEFAGLEGE ARBEID AV LARS EKRE

1960

Opplysningar til stadnamn frå Midt-Jotunheimen og tilgrensande bygder. (Skrifter frå Norsk stadnamnarkiv ved Per Hovda 1.) Oslo – Bergen: Universitetsforlaget. 260 sider, ill., kart.

1968

Nokre namn i og kring Jotunheimen. I: *Namn i fjellet*, red. Jørn Sandnes og Per Tylden, s. 101–110. Oslo: Det Norske Samlaget.

1972

Levande fornminne i Gudbrandsdalen. *Årbok for Gudbrandsdalen 1972*, s. 21–27.

1974

Kring stadnamn og målføregrunnlag i Gudbrandsdalen. I: *Austlandsmål. Språkarv og språkbruk på indre Austlandet*, red. Ola Skogstad, s. 92–108. Oslo: Det Norske Samlaget.

1975

Namngjeving av Jotunheimen og nokre andre fjell i turistleia. I: *Norske stedsnavn/stadnamn*, red. Botolv Helleland, s. 92–104. Oslo: Grøndahl.

1977

Nokre tankar kring namn og namngjeving. I: *Jotunheimen. Fra veidemark til nasjonalpark*, red. Finn P. Nyquist, s. 132–139. Oslo: Grøndahl

1978

Ei særmerkt gruppe gardsnamn med etterlekkjen -ar. I: *Norsk stadnamnarkiv. Årsmelding 1977*, s. 12–15.

1979

Noko om «tjukk l» og eit par andre normerings-problem. I: *Norsk stadnamnarkiv. Årsmelding 1978*, s. 14–17.

1980

Leirflata eller Leirflaten? Drøfting av normerings-problem. I: *Institutt for namnegransking (Norsk stadnamnarkiv). Årsmelding 1979*, s. 21–24.

1982

Normering av namn kring *Flåklypa* og nokre merknader i den samanhengen. I: *Institutt for namnegransking (Norsk stadnamnarkiv). Årsmelding 1981*, s. 88–97.

1983

Namme-lover og namne-børs? I: *Institutt for namnegransking (Norsk stadnamnarkiv). Årsmelding 1982*, s. 17–21.

1986

Er lomværen lumsk? Nokre spørsmål om namn i tale og skrift. *Årbok for Gudbrandsdalen 1986*, s. 141–149.

Truskyldige tankar etter konferansen i namnegransking 22.11.1985. *Nytt om namn 4*, s. 17–19.

KJM

ARTIKLAR OG INNLEGG OM NAMN

NYE NAMNEFORMER I DET NYE TESTAMENTET

Like før jul i 2005 kom Det nye testamentet (NT 2005) ut i revidert omsetjing ved Det Norske Bibelselskap. Arbeidet hadde da pågått i nokre år, og einskildskrifter hadde vorte trykte etter kvart som dei var ferdige. Bibelen er framleis ein bestseljar. Førsteopplaget på 34 000 av NT 2005 var utselt etter to månader, og det kjem på toppen av dei hundre tusen biblane og bibeldelane som blir selde årleg.

Det er snart ein mannsalder sidan den førre revisjonen av NT (1978/85). Siktemålet med den nye omsetjinga er tredelt: å føre bibelspråket nærare den greske grunnteksten, å modernisere og vitalisere den norske uttrykksmåten, og å få betre fram den bibelske biletbruken. Det første momentet har gitt ei mengd grekiserte namneformer som korkje har hevd i norsk bibelmål eller i annan norsk språkbruk. Her står altså prinsippa om grunntekst og norskspråkleg modernisering i strid med kvarandre. Eg har sett på både bokmåls- og nynorskutgåva. Namna er stort sett skrivne likt i begge.

Den største omlegginga gjeld endring frå latinsk *-us* til gresk *-os* i mannsnamn av gresk opphav, t.d. *Teofilos*, *Andronikos*, *Onesimos*, *Filologos* og *Tyrannos* for dei tradisjonelle formene *Teofilus*, *Andronikus* osv. NT 2005 har vel 30 slike endringar. Også stadnamn følgjer med, t.d. *Tyros* og *Tarsos* for dei vande *Tyrus* og *Tarsus*. I nokre tilfelle er *-os* lagt til former som før var utan ending, t.d. mannsnamnet *Aristarkos* og stadnamnet *Miletos* (berre i bokmålsutgåva) for *Aristark* og *Milet* i NT 1978/85. Namnet *Aleksander* er i bokmålsutgåva endra til *Aleksandros* i 2 Tim 4,14, men ikkje i 1 Tim 1,20 og Apg 19,33. Det må vera ein glipp. Grunnteksten gjer iallfall ingen skilnad. Inkonsekvent er òg *Kananeos* i Matt 10,4 mot *Kananeus* i Mark 3,18 (begge målformene). Skilnaden mellom *Simeon* og *Simon* kan verke påfallande, men svarar nøyaktig til formene i grunnteksten og står derfor som før. Det greske prefikset *eu-* 'god' er endra frå *Eu-* til *Ev-*, t.d. *Evtykos* og *Evnike* for *Eutykus* og *Eunike*. Forma *ev-* har sterk heimel i ordet *evangelium*, og det har nok avgjort formene her.

Namn av latinsk opphav, som òg har *-os* i grunnteksten, står framleis med *-us* i det norske NT, t.d. *Gaius*, *Paulus*, *Pilatus*, *Julius*, *Tiberius*, *Tertius* og *Kvirinius*. Endinga heng dessutan att i nokre greske namn, t.d. *Nikodemus*, *Stefanus* og *Timoteus*, og naturlegvis i *Kristus*. Det same gjeld grekiserte (og sidan latiniserte) hebraiske namn som *Jesus*, *Matteus*, *Lazarus* og *Sakkeus*. Her har omsynet til vår latin-baserte, heimlege tradisjon vege tyngre enn truskapen mot det greske grunnlaget. Pieteten er både inn-

lysande og rosverdig. På den andre sida får ein med dette ei blanding av *-os-* og *-us-*former som filologisk sett ikkje er heilt vellykka. Bibelselskapet opplyser i e-brev til underskrivne (13.1.06) at namnelista er gjennomgått internt, men at dei ikkje har laga noka prinsipiell fråsegn om problemet.

Den siste danske omsetjinga (1992) har òg innført greske namneformer, men går ikkje så langt som den norske. Dansk NT har t.d. *Theofilus* og *Malkus* og stadnamna *Tyrus* og *Tarsus* framleis. Det svenske nytestamentet (1981/2000) har derimot fleire grekiserte former enn NT 2005, t.d. *Filippos*, *Stefanos*, *Taddaios* og *Timotheos*. Tendensen i nabolanda har truleg fremja den norske omlegginga, attåt omsynet til grunnteksten. Men det eldre danske bibelmålet, som av historiske grunnar står oss aller nærast, hadde mest berre latinske former. Det same gjeld den meisterlege Luther-bibelen, både i dei klassiske utgåvene (1534, 1545) og i den siste revisjonen (1984/99). I namneformene har det altså hittil gått ei klår line frå den latinske Vulgata (ca. år 400) over Luthers skilsetjande verk til dansk-norske og seinare norske bibelomsetjingar. Grekiseringa av namnetilfanget i NT 2005 inneber med andre ord også at eit djuprøtt kultur- og språkhistorisk samband blir trevla opp.

Omlegginga har merkeleg nok ikkje vekt nokon offentleg debatt. Det har derimot det vesle skiftet frå *Junias* til *Junia* i Rom 16,7 gjort. Striden står om Paulus helsar ein mann (*Junias*) eller ei kvinne (*Junia*). Forma er ein tvitydig akkusativ både i den greske grunnteksten (*-an*) og i Vulgata (*-am*). Personopplysningar finst ikkje i Bibelen eller andre samtidskjelder. Oldkyrkja meinte det var ei kvinne, gift med Andronikos (nemnd same stad). Eit liknande tilfelle er *Julias* kontra *Julia* i Rom 16,15. Det vart endra frå mannsnamn til kvinnenamn ved Johannes Skaars omsetjing i 1873. Lutherbibelen har alltid skilt mellom *Junias* som mannsnamn og *Julia* som kvinnenamn. Det same gjer moderne dansk og svensk bibel. Etter mitt syn talar onomastiske argument for kvinnenamnet i begge tilfella.

Både *Julius* og *Junius* var velhevdde namn av latinsk opphav i det gamle Romarriket. Hokjønnsformene var *Julia* og *Junia*. Klassisk latin har rett nok spor av den greske hankjønnsbøyinga på *-as*, slik at ein hypotetisk kunne tenkje seg mannsnamn som **Julias* og **Junias* i latin, sjølv om kjeldene teier. Men *-as*-mønsteret i latin heng nøye i hop med greske lånord og innlånte greske namn (*Aeneas* o.fl.). Det er derfor lite truleg at erkelatinske namn som *Julius* og *Junius* skulle overta denne framandvorne bøyinga, all den stund dei har så rotfeste latinske former på *-us*.

I gresk vart latinske namn på *-us* regelfast skrivne med *-os*, ikkje omlaga til *-as*. Latinske mannsnamn på *-a*, t.d. *Agrippa* og *Aquila*, gjekk rett nok inn i *-as*-bøyinga, men det gjeld ikkje namn som vantar maskulin *-a*-form i

latin. P. M. Frasers og E. Matthews' kjempeverk *A Lexicon of Greek Personal Names* (I–III:B, 1987–2000) har typisk nok ei rekkje belegg på *Ioúlios* (finst òg i NT) og *Ioúnios*, men ikkje eit einaste tilfelle av **Ioúlias* eller **Ioúnias*. Bynamna *Tiberias* (av *Tiberius*) og *Julias* (av *Julius*) i det helleniserte Palestina kan tilsynelatande motseie dette, men dei er laga som stadnamn direkte til personnamn på *-(i)us*, og gir derfor ikkje noka støtte for moglege mannsnamn på *-as* av latinske *-us*-namn. Latinske kvinnenamn på *-a* (m.a. *Priska* og *Klaudia* i NT) sluttar seg systematisk til den motsvarande *-a*-typen i gresk. Det gjeld naturlegvis òg *Julia* og *Junia*, som begge finst i det nemnde leksikonet. Alt i alt viser dette at tvitydige former av latinske namn i gresk som dei vi har i Romarbrevet (sekundært òg tvitydige i latin), på namnetypologisk grunnlag bør tolkast som kvinnenamn.

Nokre spreidde merknader til slutt. Uttrykket «Det betyr Peter» i bokmålsutgåva (som i svensk) i Joh 1,42 er uheldig. Ved verbet *tyde* bør tydingsdelen stå på norsk. Høver ikkje det, må verbet endrast. Nynorsk-utgåva (og dansk) har «– det er det same som Peter». Bokmålsutgåva bør gjera likeins. I kommentardelen til NT 2005 er Julius Cæsar (død 44 f.Kr.) kalla *keisar* (nyno. s. 796). Det er uhistorisk. Cæsar bana veg for keisardømmet, men bar ikkje sjølv tittelen. Den kom først med Augustus (død 14 e.Kr.). Det blir sagt at Nasaret ligg nordvest for Gennesaretsjøen (s. 797). Det rette er sørvest. Kommentaranane vekslar mellom *Arkelaus* (s. 772) og *Arkelaos* (s. 791). Endinga bør vera *-os* i pakt med Matt 2,22. Kommentardelen i nynorskutgåva har dessverre mange trykkfeil, særleg i verbformene.

Kristoffer Kruken
kristoffer.kruken@iln.uio.no

NOREG I 1743

I 1743 sende Kanselliet i København ut ei lang spørjeliste om historiske, topografiske og næringsmessige tilhøve i Danmark, Noreg, Færøyane og Island. Lista gjekk til stiftamtmennene og derifrå til lågare embetsmenn, m.a. prestane. Svara skulle gi grunnlag for eit stort topografisk-statistisk verk om kongeriket. Verket vart aldri fullført, og materialet har for største parten lege utrykt. Men i 1990 sette Riksarkivet i Oslo i gang eit prisverdig prosjekt med å gi ut den norske delen av tilfanget. Alle svara skulle trykkast i fullstendig form, bokstavrett etter originalen. Første bandet var ferdig i 2003. Det omfattar Akershus stift og amt og Østfold og Akershus fylke.

Andre bandet kom i 2004 med svara frå Hedmark og Oppland, og tredje bandet med Buskerud, Vestfold og Akershus-delen av Telemark vart trykt i 2005. Det står att to band som skal dekkje resten av landet. Fellestittelen er *Norge i 1743. Innberetninger som svar på 43 spørsmål fra Danske Kanselli*. Redaksjon og tekst er ved Kristin M. Røgeberg. Riksarkivar John Herstad har skrivne ei grundig innleiing i første bandet, og Røgeberg gjer greie for arkivalia og tekstprinsipp. Utgåva byggjer på Xerox-kopi av original, med støtte i avskrifter frå 1870-åra der kopiane er dunkle. Originalen til dei fleste svara ligg i Abraham Kalls samlingar i Det kongelige Bibliotek i København.

Rapportane fløder av opplysningar om land og lægje, historie og kultur i bygd etter bygd. Stoffet er kort sagt ei gullgruve for alle som vil sjå 1700-talet lokalt og regionalt med den tids auge. Her skal vi stogge litt ved svara på det siste spørsmålet (nr. 43) i skjemaet: «... en fortegnelse paa nomina propria, nemlig: Mand og qvindfolke navne, som ere ey andensteds og overalt almindelige» (s. 52). Først eit par merknader om teksten.

Eg har sett på originalane i København til knapt tredjedelen av listene i første bandet. Det meste er lytefritt, men feiltolka namn er (med mi retting i halvfeit kursiv): *Froudie* > *Frouche* (s. 155), *Haloor* > *Haldor* (s. 156), *Jngies* > *Jngier* og *Jotte* > *Jøtte* (s. 157), *Rojan* > *Røjan* (s. 159), *Svercke* > *Sverche* og *Søefas* > *Sølfas* (s. 161), *Ogiøl* > *Øgiøl* (s. 185), *Osian* > *orian* [= *Ørjan*] og *Astrie* > *Astru* (s. 240), *Raager* > *Raajer* (s. 315) og *Aslach* > *Asslach* og *Toril* > *Torie* (s. 433). Av og til er lesemåten diskutabel utan å vera påvisleg feil i utgåva. Såleis kan *Giæli* (s. 155) like godt lesast *Giali*, og førebokstaven i *Æstri* (s. 185) liknar mykje på *A*-. Kvinnenamna *Jyry*, *Jøa*, *Jøran*, *Live* og *Jngelef* frå Eidsvoll er sette under "Qvindenafne i fordum tid" (s. 433), men i originalen står dei mellom "Qvindenafne nu brugelige". Det er ein viktig skilnad. Lista frå Rakkestad har *Truls* mellom mannsnamna, men det har glippe i utgåva (s. 267).

Listene har òg med tullenamn som *Kvinkul(v) Navarsson* og *Ulv Gråbeinsson Bikkjestad* (finst òg i eventyr) på mannssida og *Pønte Tokerud* (el. *Pokerud*), *Lefse Lindberg* og *Blåtarm Råkesdotter* på kvinnesida. Alle står fleire stader. Forstod embetsmennene at dette var fantasi? Det er freistande å jamføre med syndromet «rare namn i Nord-Noreg» frå seinare tid, der det reine vås – i spann med visse realitetar – har hatt eit utruleg gjennomslag, til og med blant embetsmenn! Koplinga til (fiktive) patronym og gardsnamn i 1743-namna burde ha vekt ein mistanke. Men om embetsmennene såg lureriet, syntest dei kanskje det var artig å dra det til torgs som ekte lokal vare. Triaden *Ulv-Gråbein-Bikkje* leikar med dyremotivet i gamle namn og er såleis ein spøk med språket. Kvinnenamna er meir ein spøk med person-

typar, kanskje noko i retning av den pyntesjuka jåla (*Pønte T.*), den driftige matmora (*Lefse L.*) og den utmagra gjerrigskruppa (*Blåtarm R.*). Utgåva har full dekning for merknaden «trolig oppdiktet» om «Ulv Gråbensen» (s. 184), men innførsla i personregisteret – med kopling til Bøkelstad i Trøgstad! – er meiningslaus.

Mange av namnelistene frå Austlandet vart utgjevne av Sigurd Kolsrud i bladet *Bonden* i 1915–17 (sjå Terje Aarset: *Norsk personnamnbibliografi*, 1979, s. 17–18). Det er ikkje nemnt i innleiinga, og Kolsrud står ikkje i litteraturlista. Omframnt bibliografi har utgåva forfattaroversyn, personregister, stadregister, sakregister og register over latinske plantenamn. Det ligg eit storarbeid bak desse registra, og nytten kan ikkje overvurderast.

Materialet frå 1740-åra er den rikaste kjelda til talemålsboren norsk namnebruk før Ivar Aasen etablerte sine samlingar hundre år seinare. Eivind Vågslid brukte tilfanget i stor stil – men med vekslande hell – i *Norsk navnebok* (1930), og mange lokalhistorikarar har sitert namn frå sitt eige område. Andre har avvist materialet som altfor lunefullt til vitskapleg bruk. Reidar Djupedal var mellom dei som (etter munnleg utsegn) tykte langt meir enn dei reine tullenamna bar preg av vandregods utan lokal heimel. I hovudoppgåver og andre namnehistoriske framstillingar har 1743-materialet vore fullstendig utkonkurrert av folketeljinga frå 1801 og kyrkjebøker.

Eg meiner listene med kritisk tilrettelegging kan seie mykje om namnetilhøva i første halvdel av 1700-talet. Grunnkravet er naturlegvis ein påliteleg tekst. I originalane eg har sett, er handskrifta så klår at ein sjeldan treng lure på lese måten. Dei fleste feila i nyutgåva er derfor unødvendige. Deretter må formene vurderast ortografisk-fonologisk, slik at ein så langt som råd kan finne ein sannsynleg uttale. Allereie her vil nok mange namn bli ståande til rest, sjølv om lese måten er sikker. Dei kan vera reine mistydingar (ei fallgruve ved avskrift) eller resultat av skriftspråkleg fordreining. Med grunnlag i ortografisk analyse og sannsynleg uttale bør ein prøve å setje opp normaliserte former. For det eine er eit namn ofte ikkje retteleg forstått før det er normalisert. For det andre er det praktisk å bruke normalisert form ved samanlikning og historisk-geografisk drøfting.

Jamføring med andre, samtidige kjelder kan gi eit vink om listene er reelt forankra, eller om dei meir eller mindre speglar eit repertoar av raritetar (omframnt tullenamna), som Djupedal frykta. Finn ein godt samsvar, styrkjer det tilliten til namn og namneformer som 1743-listene er åleine om. Eit døme or lydhistoria: Listene frå Sør-Austlandet har ofte sekundær *H*-form (*Hanfind* o.fl.) av namn som andre kjelder skriv meir etymologisk. Det viser eit austlandsk halvemål som vi elles har meir springande opplysningar om. Eit døme på forvansking er kanskje *Sølfas* ovanfor. Forma kunne stå for

Sølfast, men geografien talar imot. Er namnet i staden eit forvanska *Søefar* [= *Sjøfar*], blir det geografisk truverdig. Den ortografiske avsporinga er lett å forstå.

Tilfanget kan naturlegvis ikkje brukast til å utelukke lokal førekomst av unemnde namn. For det første hadde neppe ein embetsmann full oversikt. For det andre skulle han vurdere personleg og skjønsmessig kva som var uvanleg. Det fargar nok utvalet i listene. Men det er slåande kor likt rapportørane har sett på saka. Hovudstammen er alltid sjeldsynte nordiske (nor-røne) namn i dialektform, altså slikt som ikkje høyrde til den overnasjonale, skriftbaserte namneverda som embetsklassen rørte seg i. Ironisk nok kan dette òg støtte Djupedals tese. Det fell sjølvsagt eit og anna klassisk namn innimellom, t.d. *Siprian* (av *Cyprian*) og *Elsebye* (av *Elisabet*), men namnet eller forma har da vore ukjende eller heilt perifere i embetsmiljøet.

Men om svara er like i karakter, er dei svært ulike i omfang. Dei snauaste overser spørsmål 43 eller avfeier det med at alt aparte er borte i deira distrikt. Dei grundigaste set opp lange rekkjer av både manns- og kvinne-namn, stundom med merknader om tidssjikt og frekvens i tillegg. Det verkar som dei lengste svara òg er dei minst repertoar-bundne og dermed har det beste lokale stoffet. På den andre sida kan det hende at eit stort tilfang her og der sveiper for vidt, særleg om embetsmannen hadde vore i andre distrikt før.

Det fulle inntrykket av 1743-materialet får vi først når alle banda har kome. Førebels ser det ut til at den største verdien ligg i uttaleopplysningar og lydhistoriske tilhøve. For sjølve namnebruken kan det bli tyngre å vinne ny kunnskap, men stadfesting og nyansering av kjende mønster er òg ei frukt å ta vare på.

Kristoffer Kruken
kristoffer.kruken@iln.uio.no

O. J. HØYEM OG «HUSMANDSPLADSENE NAVNE»

Trønderen og bynesingen Olav Jakobsson Høyem (1830–1899) var ein kunnskapsrik og ivrig talsmann for norsk målbruk. I praksis fekk han truleg gjort mest for skulemålet (Skard 1949: 66–68). Når han ikkje bruka norsk-dansk, skreiv Høyem sjølv nærmast normalisert bynesmål (eigen dialekt) og stod i språksyn nokså fjernt frå Aasen-normalen. (Om skriftmålet hans, sjå Dalen 1972: 43.) Høyem var også lokalhistorikar og gav i 1862 ut bygde-

boka *Nes eller Bynes*. Ei ny og utvida utgåve kom i 1894. Dette er «en i alle deler original bygdebok» (Sandnes 1970: 30), sterkt prega av forfattaren.

I boka *Norsk namneverk* gir Gustav Indrebø (1927) eit oversyn over det offisielle arbeidet med norske stadnamn i 1800-åra og først på 1900-talet. Her finn vi Olav J. Høyem omtala fleire gonger (sjå særleg s. 55 ff., 81 ff. og 91). Ei av hjartesakene hans var at både stadnamn og personnamn burde skrivast på norsk. Derfor tok han aktivt del i namnedebatten som matrikkelrevisjonane utløyste i 1860- og 1880-åra. Høyem nådde ikkje store praktiske resultat i samtida, men var i høg grad med og forma den framtidige utviklinga.

Her skal vi ta fram eit par avisartiklar om «Husmandspladsenes Navne», som Høyem skreiv i 1885. Desse er ikkje omtala i *Norsk namneverk* og vil nok vera ukjente for dei aller fleste i dag. Olav Røkke (1930), som skreiv bok om O. J. Høyem, har eit kapittel om «Norske namn». Der gjer han stutt greie for arbeidet til Høyem med stadnamn og personnamn (s. 97–100), men heller ikkje han nemner «Husmandspladsenes Navne». Seinare har det vorte skriva ei hovudoppgåve i historie om Olav J. Høyem (Husby 1974). Eg har ikkje undersøkt om emnet er omtala der.

Den første artikkelen stod i avisa Dagsposten 13. januar 1885 under tittelen «Ogsaa den anden Halvdel af Landets Hjemnavne bør støttes, forfleres og adles ved Lov». Med denne helvta av bustadnamna («Hjemnavne») meinte Høyem «Rigets samtlige Husmandspladse». Innhaldet i artikkelen er todelt. Først krev Høyem at det blir sett opp ei liste over alle husmannsplassar med statistiske opplysningar, som må trykkjast i matrikkelen under kvar gard. Argumentasjonen for dette skal vi ikkje gå inn på her.

Den andre delen gjeld *namna* på husmannsplassane og er meir interessant i denne samanhengen. Å få plassnamna innførte i matrikkelen vil styrkje kjærleiken til fedrelandet hos husmennene, meiner Høyem. Dessutan vil ei slik namnesamling ha stor vitskapleg verdi og «bidrage til en videnskabelig Opklarelse af Stedsnavndannelsen» i dei siste hundreåra. Ei oppvurdering av plassnamna vil føre til at folk tek dei i bruk som familienamn, trur Høyem. Når ungdom frå husmannsheimane kom i teneste, tok dei vanlegvis namn etter garden der dei tente. På den måten kunne somme skifte etternamn «10–20 Gange for tilslut intet at have som sit!» Dei fleste trur plassnamna er for simple til å kunne brukast som familienamn, skriv Høyem, som gir mange døme på korleis dette fungerer. Ved å dra plassnamna inn i matrikkelen og gi dei ein offisiell skrivemåte vil dei kunne få same status som gardsnamna. «Da kom deres Eiere vist til at beholde dem al sin Dag og ikke skjemmes af dem.» Til slutt gir Høyem ein del døme på uheldig og unasjonal bruk av personnamn hos husmannsfolket.

Avisartikkelen vart send til Departementet, og i Dagsposten nr. 69, 1885, fekk Høyem svar frå «Næringskomiteen No. 2». Komiteen var einig i at eit oversyn over husmannsplassane (areal, busetnad osv.) kunne ha statistisk interesse, men dersom slike opplysningar trøngst, ville dei lett kunne skaffast «ad administrativ Vei». Nokon lov «om denne Materie» fann dei unødvendig. Komiteen tilrådde derfor Odelstinget å forkaste framlegget frå Høyem, og slik gjekk det. Om namna på husmannsplassane seier svaret ingenting. Næringskomiteen har vel ikkje funne grunn til å drøfte saka. – I 1878 hadde det vorte sett ned ei nemnd med Oluf Rygh i spissen som skulle vurdere skrivemåten av gardsnamn. Denne nemnda var enno i arbeid, og Høyem hadde nok vona at nemnda skulle få utvida mandatet til å ta med plassnamna.

I Dagsposten 20. januar 1885 publiserte Høyem «Pladsnavne i Bynes» (heimbygda), som eit tillegg til den første artikkelen. Her reknar Høyem opp «Stordelen» av plassnamna på Byneset. Dei fleste plassnamna, skriv han, «vil vise sig at være for gode til at gaa upaaagtede og ubenyttede. I Gjennemsnit er de aldeles ikke mindre gode end gaardsnavnene dersteds.» Dette er truleg den eldste oppskrifta vi har av plassnamna i ei bygd. Namnelista har framleis lokal interesse, og dessutan kan det vera interessant å sjå på skrivemåtane hans. Eg tek derfor med heile lista, slik ho står i avisa frå 1885:

Aungjerde, Aunfoten, Aunbakkan, Braamyran, Byaberge, Botsbergtrøa, Brandberge, Bjørnahaugan, Botsbergbakkan, Bora, Brensbakkan, Bakhaugan, Bergan, Bergsmyrbakkan, (Brenrabben), (Bufalldalen), Dammyra, Draugedalen, Elva, Endbakken, Einbakkan, Espesrydningen, Eggjagjerde, Flata, Faasæte, Flokkahaugan, Flakkleiva, (Finsvikja), (Fallagjerde), Gaustadmoen, Gaustadbakkan, Gjeitkleiva, Grønlede, Graaberge, Grindbakken, Gjeilan, Grinna, Gjeitberge, Gjeitbergmyra, (Gravaberge), Haabjörgstrøa, Høghattan, Hole, Haugen, Hagan, Hovshagan, Heilhaugen, Hagfellgjerde, Hauggjerde, Haugrydningen, Hylla, Hesthagan, Haslen, Høyemshagan, Haugsgjerde, Hangerskjære, Hangervollen, Inlegge, Ingebrigtstuga, Jaran, Koj, Kleiva, Krikja, Kjilen, Kuhaugen, Kvisetgjerde, Kalvtrøa, Klipa, Lauvsetgjerde, Lanaberge, Litleaune, Leirdalsaune, Myra, Mjøsetgjerde, Munnadalen, Mulemyron [!], Marhaugan, Marenstuga, Merkje, Markja, (Myrsynde), Ræstingen, Nilshaugen, Odensøyhagan, Oplandshaugen, Ognalthaugen, Pershaugen, Plassen, Prestgjerde, Purkhusaugen, Rødde, Rydningen, Rysetrøa, Rabbastuga, Stuga, Sommarhaugen, Smedhaugen, Skarde, Skjulberge, Snipen, Sørli, Solløyse, Skogan, Skjorahangan [!], Svedalen, Smaarabban, Skogstadrydningen, Stakhaug, Skolvollen, Sikle, Seibergan, Storhaugen, Stigen, Sjøen, Smaadalan, Støa,

Sjöhagan, Syltehaugen, Skora, Spongдалen, (Steinstuga), Tømmerhaugen, Tømmermansstuga, Teigen, Tørrisstuga, Trøan, (Tindberge), Vikabakkan, Vattenhaugen, Vorpa, (Vatne, Vollen, Vikja).

Lista (som ikkje er korrigert for trykkfeil) inneheld 135 namn og er berre grovt alfabetisert. Grunnen til at somme namn står i parentes, veit vi ikkje. Vi skal ikkje gå grundig inn på normalisering og skrivemåtar, berre nemne at Høyem skriv bundne nøytrumsformer utan *-t*, akkurat som Olav Duun seinare gjorde. Han skriv også *-haugan* og *-myran* (b.f. fleirtal) i samsvar med dialekten, ikkje *-arne* som i Aasen-normalen. Skrivemåten *Litle-* samansetjing (*Litleaune*) overraskar med komposisjonsfugen *-e-*, men det er ikkje alltid lett å vera konsekvent.

Det har nettopp komme i gang eit arbeid med å skrive ei språkhistorie for Trøndelag. Der bør Olav J. Høyem få den plassen han fortener, og derfor har eg drege fram desse to avisstykkja, som er med og utfyller biletet av den allsidige språkmannen. Som vanleg var han litt framfor si tid. Det var heilt uvanleg å vise interesse for plassnamna den gongen. Emnet er enno i dag lite systematisk granska, og vi manglar framleis eit nasjonalt oversynsverk for namn på husmannsplassar.

Kjelder og litteratur

Dagsposten 1885. 13.1. (nr. 10), 20.1. og nr. 69.

Dalen, Arnold 1972. Normalisering av trøndermåla. I: *Trøndermål. Språk-
arv og språkforhold i Trøndelag og på Nordmøre*, red. Arnold Dalen og
Ola Stemshaug, s. 42–47. Oslo.

Husby, Åshild Høyem 1974. *Hamskiftet sett gjennom et temperament. Olav
J. Høyem. Målmann, samfunnsreformator og sagas tjener*. Hovudopp-
gåve i historie, Universitetet i Trondheim.

Indrebø, Gustav 1927. *Norsk namneverk*. Oslo.

Røkke, Olav 1930. *Olav Jakobsson Høyem*. Nidaros.

Sandnes, Jørn 1970. Lokalhistorisk litteratur til omkring 1900. I: *Lokal
historie i forskning og kulturarbeid gjennom 200 år*, red. Halvard
Bjørkvik m.fl., s. 13–31. Oslo – Bergen – Tromsø.

Skard, Vemund 1949. *Frå Dølen til Fedraheimen. Målstriden 1870–1877*.
Oslo.

Thesen, Rolv 1934. Høyem, Olav Jakobsson. I: *Norsk biografisk leksikon*
bd. 6, s. 443–444. Oslo.

Kolbjørn Aune
kolbjorn.aune@hemne.kommune.no

HURÐARDALR ELLER URÐARDALR?

I middelalderen ble bygdenavnet *Hurdal* /hu'2da'N/ skrevet både med og uten *h*: «Hurdardalr» (1346), «Urdudalr» (1376), «Urdadalr» (1381), «Urdadalr» og «Hurdedalr» (RB, ca. 1400), «Hwrdal» (ca. 1520), «Hurdedall» og «Huldall» (St, ca. 1575), «Hurdedal» og «Huldal» (JN, ca. 1585) (jf. NG II s. 414 og NSL s. 228).

Oluf Rygh mente at formene med *h* var de opprinnelige, og han ville tolke forleddet som genitiv av et elvenavn **Hurð*. Et slikt elvenavn er imidlertid ikke belagt, og det er vanskelig å gi det en troverdig tolkning (*op.cit.*). Forleddet i gårdsnavnet *Hodal* (**Hurðardalr*) på Mære (NG XV s. 210) og forleddet i det forsvunne bygdenavnet **Hurðarhverfi* i Hegra (NG XV s. 20) kan likevel være det samme (hypotetiske) elvenavnet (jf. NG II s. 414).

Vekslingen mellom formene med og uten *h* skyldes fenomenet halvemål (jf. NG Indl. s. 23 f.). I Norge er dette særlig kjent fra Sunnmøre,¹ men det forekommer sporadisk en rekke steder i Europa (*cockney*-dialekten i London er f.eks. kjent for dette). Fenomenet halvemål bør imidlertid deles i fire adskilte deler: generelt *h*-bortfall, gale restitusjons-*h*-er, bruk av emfatisk /h/ og sporadisk *h*-bortfall. Generelt *h*-bortfall er det enkleste fenomenet å forklare. Dette er gjennomført i en rekke språk (f.eks. fransk og spansk), og det er også kjent fra noen skandinaviske dialekter (f.eks. älvdalsmålet i Dalarna).

Brukerne av dialekter med *h*-bortfall blir imidlertid ofte presset av folk fra nabobygdene til å gjeninnføre lyden /h/. *H*-bortfall er et så markant og avvikende talemålstrekk at det lett blir offer for spott og parodier – og halvemål (dvs. *h*-bortfall) har derfor forlenget gått helt ut av bruk i norske dialekter.² I restitusjonsfasen blir imidlertid bruken av lyden /h/, naturlig nok, vaklende og usikker, og *h*-er kan lett dukke opp på steder hvor den ikke hører hjemme.

Det tredje fenomenet, bruken av emfatisk /h/, finnes det eksempler på fra hele Norge. Dette gjelder også dialekter som aldri har hatt generelt *h*-bortfall.³ Bruken av emfatisk /h/ må forklares ut fra ønsket om å gi et svakt markert forledd en sterkere uttale, og dette fenomenet bør holdes godt

¹ Dette gjelder særlig herredet Haram (/ha'2ram/ eller /a'2ram/ – jf. NG XIII s. 203).

² «Halvemålet (eller òg kalla 'kråkemålet') har hatt svært negativt ry, det har vore brukt til lått og spe. Difor er det heller ikke mykje å finne att av dette draget i dialektane i dag.» (Helge Sandøy i *Den store dialektboka*, red. Ernst Håkon Jahr, Novus 1990, s. 69.)

³ Jeg har notert 42 gårdsnavn fra NG som har fått en innskutt emfatisk /h/ (utenom de på Sunnmøre). I tillegg finnes det en rekke usikre eksempler på dette.

adskilt fra fenomenene generelt *h*-bortfall og galt innsatte restitusjons-*h*-er. Det siste fenomenet, sporadisk *h*-bortfall, er det vanskelig å gi en god språklig forklaring på. Det finnes da også svært få sikre eksempler på dette i norske gårds- og bygdenavn.⁴

Dialekten i Hurdal har trolig aldri hatt generelt *h*-bortfall (dette fenomenet er helt ukjent på Østlandet – og det finnes ingen indikasjoner på at det har forekommet i denne bygda heller). Hvis en antar at formene av bygdenavnet med *h* er de opprinnelige, må en derfor forklare formene uten *h* som et enkeltstående og sporadisk eksempel på *h*-bortfall. Men dette er en usannsynlig forklaring – for enkeltstående eksempler på *h*-bortfall er, som nevnt, svært sjeldne. Etter min mening er det langt mer rimelig å forklare formene med *h* som en innskutt emfatisk /h/ – for i motsetning til sporadisk *h*-bortfall er bruken av emfatisk /h/ ganske vanlig i norske stedsnavn.

Et annet sterkt argument for å tolke bygdenavnet som et opprinnelig *Urðardalr* er at dette navnet har direkte paralleller flere steder – jf. følgende gårdsnavn:

**Urða(r)dalr* /udaʎen/ i Hovin [hovedtrykk på /-daʎ-/] (NG VII s. 284)

**Urða(r)dalr* /ú`redalen/ i Bjelland (NG IX s. 131)

**Urða(r)dalr* /ú`rdal/ i Gyland (NG IX s. 339)

**Urða(r)dalr* /ú:´rdal/ [/ú:´rdal/] i Sokndal (NG X s. 18) (?)

**Urða(r)dalr* /ú`rdal/ i Heskestad (NG X s. 39)⁵

Forleddet i disse navnene blir i NG tolket som genitiv pluralis (eller singularis) av *urð* f. ‘steinur’. Men det burde ikke være urimelig å tolke dem som genitiv av et elvenavn **Urð* (gen. **Urðar*) eller **Urða* (gen. **Urðu*) – dvs. hvis det renner elver ved de aktuelle gårdene. Elvenavnet *Ula/Ura* (**Urða*)

⁴ De eneste eksemplene på sporadisk *h*-bortfall jeg har notert fra NG (utenom Sunnmøre), er de seks som følger: **Hasl* /attle/ på Lista («Atla» 1485 – NG IX s. 188), **Heslin* /æ`hla/ i Breim (NG XII s. 478), *Híðsdalr* /i`kksdal/ i Ølen (NG XI s. 93), *Hódalr* (?) /ó`dæʎen/ på Askim (NG I s. 39), *Hofsland* /ópplande/ [hovedtrykk på /-land-/] i Gloppen (NG XII s. 465) og *Hóðniholt* /a:´nhølt/ i Skjee (NG VI s. 196). Det bør nevnes at uttaleopplysningene for **Hasl*-gårdene på Lista (Vesthassel, Østhassel, Midhassel og Nordhassel) er ganske vekslende og varierende – og de forekommer både med og uten /h/. *H*-bortfallet i *Hóðniholt* (og vel også **Heslin*) skyldes trolig dissimilasjon. Uttalen av *Hofsland* har etterleddstrykk – og dette har vel svekket uttalen av forleddet så mye at /h/ har forsvunnet. Gårdsnavnet *Hódalr* i Askim kan vel være påvirket av det kjente bygdenavnet *Odalen* lenger nord. *H*-bortfallet i *Híðsdalr* er derimot vanskelig å forklare.

⁵ I tillegg forekommer *Ur(d)dalen* en rekke steder som naturnavn (jf. www.statkart.no > Norgesglasset).

‘steinurelva, elva som renner gjennom steinurer’ er nemlig belagt, og finnes flere steder (jf. NG IV–1 s. 92 og NE s. 286).

Kirkestedet i Hurdal ligger ved utløpet av Gjødingelva – og hvis forleddet i bygdenavnet er et elvenavn, viser det vel helst til denne (og ikke Høverelva/Hurdalselva lenger nord). Gjødingelva har navn etter det opprinnelige navnet på Hurdal prestegård: *Gjøding* /jø' 2 iM/. Jeg vil anta at dette enestående navnet er laget som en parallell til navnet på den eldre nabo-bygda (opprinnelig gårdsnavn?) *Feiring* (*Fegringar* pl. ‘den fagre’), og navnet bør i så fall rekonstrueres som norrønt **Gæðing(r)* ‘den gode’ (jf. NG II s. 419 og 422). Det er vel ikke urimelig å anta at Gjøding er den eldste gården i Hurdal. Det er interessant å merke seg at nesten hele elveløpet til Gjødingelva er fylt opp av steiner.⁶ Et opprinnelig elvenavn **Urð* (evt. **Urða*) ‘steinurelva’ ville derfor være et godt og dekkende navn på denne.

Konklusjon

På grunnlag av det som er nevnt ovenfor, vil jeg helt klart foretrekke å rekonstruere den opprinnelige formen av bygdenavnet *Hurdal* som **Urðardalr* (eller evt. **Urðudalr*). Det er langt mer rimelig å forutsette et sporadisk *h*-innskudd enn et sporadisk *h*-bortfall i østlandske stedsnavn, og forleddet blir da langt lettere å tolke og forklare. Dessuten passer denne tolkningen svært godt med de faktiske forholdene på stedet.

Hvis denne tolkningen er korrekt, dukker det imidlertid opp et problem: Hvorfor har ikke også de andre navnene **Urða(r)dalr* fått en innskutt emfatisk /h/? Dette skyldes etter min mening bruken av «tjukk l», og en påfølgende dissimilasjon: */u:ldalen/ > */u:dalen/. Forleddet ble da svekket til bare /u:/ – og det ble fristende å sette inn en emfatisk /h/ for å gjøre forleddet mer markant. Bruken av /h/ må imidlertid lenge ha vært usikker og vaklende, og det samme må ha gjeldt gjennomføringen av formene med og uten dissimilasjon.⁷

Frode Korslund

⁶ Opplysningene om elveløpet til Gjødingelva er gitt av Ola Bilhaug (pr. telefon 24.3.2003).

⁷ At de fleste eldre skriftformene har gjennomført bruk av *rd*, skyldes vel avskrifter og skrifttradisjon. Navnet i Hovin har også «tjukk l» – men her er uttalen svært spesiell med etterleddstrykk (jf. NG VII s. 284). Ellers kan utviklingen av forleddet i fjellnavnet *Haffellet* i Øyer være en interessant parallell: På kart fra 1800-tallet ble navnet skrevet uten *h* («Affjeldet»), og navnet skal trolig tolkes som *Avffellet* (jf. NSL s. 190). Forleddet /a:v/ må imidlertid etter hvert ha blitt svekket til bare /a:/, og for å få en bedre markering av forleddet satte man (spontant?) inn en /h/ slik at uttalen ble /ha' 2fj e1919e/. Og dette må ha slått raskt igjennom, for uttalen uten /h/ er helt ukjent i Øyer i dag.

OGSÅ NAVNEINVENTARET HAR KULTURHISTORISK VERNEVERDI

Et diskusjonsinnlegg

Stedsnavn har stor kulturhistorisk verneverdi. Det er allment akseptert. Men denne verdien er ikke avgrenset til de enkelte navn. Også den naturlige sammenhengen navnene inngår i, det vi kaller navneinventaret, har stor kulturhistorisk verneverdi. Når vi foretar en djupinnsamling av stedsnavn, får vi et navneinventar. Og det er som uttalbare, referensielle tegn med inventaret som ramme at stedsnavnene framtrer for oss fra sin fulle og sanne, nedarvete side. Navn oppstår ikke, eksisterer ikke, utvikles ikke i et språklig tomrom, men i et inventar. Det gjelder i særdeleshet smånavnene (mikro-toponymene), som utgjør det store flertallet av stedsnavnene. Her er det i første rekke bosetningen som setter grensene for det naturlige inventaret, det Magnus Olsen kalte «gårdens navn».

«Nedarvet uttale» er gjort til et viktig begrep i dagens navnegransking, og det er bra. Stedsnavn har en språklig uttrykksside og en monoreferensiell innholdsside. Den språklige uttrykkssiden består imidlertid ikke bare av en nedarvet uttale, men også av en nedarvet språklig kontekst i form av et inventar. Når en tenker på hvor mange monografier som er skrevet om djupinnsamla tilfang, er det nesten merkelig hvor lite denne vitale siden ved studieobjektet er viet oppmerksomhet. Det normale er jo at denne naturlige nedarvete konteksten fullstendig overdøves av fremmedgjorte kontekstualiseringer, som alfabetisk orden, tematisk inndeling, presentasjon etter ordinnhold, etter morfologisk struktur, etter objektstype, etter geodetisk rutenett, osv. Innen vitenskap er det normalt å kreve at originalkilden skal være tilgjengelig. Vi kan forestille oss en litteraturforsker som kommer over et ukjent manuskript av en kjent forfatter. I et slikt tilfelle er det ikke akseptert at vedkommende forsker publiserer en litterær analyse av teksten, hvis ikke originalteksten gjøres tilgjengelig. En slik mer eller mindre utilgjengeliggjøring av språklig originalkontekst er derimot vanlig innen navnegransking; og når en tenker etter, er det i grunnen litt rart.

Vi lever i ei tid da vi kanskje er i ferd med å se slutten på de virkelig store og omfattende djupinnsamlingene av lokale smånavn. Det stadig like aktuelle spørsmålet blir da hvordan vi på best mulig måte sikrer denne kulturskatten for ettertida. Å bevare navneskatten innebærer ikke bare omsorg for enkeltnavn; det innebærer også omsorg for nedarvete og helhetlige inventar.

I 2004 ble jeg kjent med navnene på en gard i Os i Hordaland som hadde et uvanlig rikt navneinventar som ennå var levende. Eiendommen var ikke mer enn omkring 600 mål stor, likevel var det mulig å registrere 263 navn, og da er presiseringskonstruksjoner ikke medregnet (det vil f.eks. si at navnet *Smikkebakkane* er regnet som ett navn, mens *Øpste Smikkebakken*, *Nedste Smikkebakken* og *Inste Smikkebakken* ikke er navn). Ikke bare de 263 navnene har kulturhistorisk verneverdi. Helheten, inventaret, har opplagt meget stor kulturhistorisk verneverdi.

Her ligger en oppgave og venter: Kvalitetssikring og vern av navneinventar. Dersom denne tanken møter sterk nok forståelse, er det skapt interessante åpninger for faglig fornyelse. Med en tydeligere økologisk profil vil navnetilfanget framstå som mer attraktivt for flere brukergrupper, som lokalhistorikere og arkeologer, trolig også for «vanlige» folk. En økologisk basert registrering åpner for nye og spennende måter å presentere navn på. For eksempel skulle det ikke være noe i veien for at navneinventar kunne være tema i ett bind i en større bygdebokserie. Navnene kunne da presenteres slik at den naturlige sammenhengen blir gjort tydelig, altså gard for gard, slik vi er vant med for gardshistoriene i bygdebøkene.

Det sies gjerne og med full rett at stedsnavnene gir verdifulle opplysninger om gardens historie. Om navneinventaret kan vi si at det på mange måter *er* en del av gardens historie, eller fiskersamfunnets historie, byens historie... Ved å synliggjøre navneinventaret synliggjøres sider ved denne kulturskatten som ikke er tilgjengelige på andre måter. Det er ikke noen intrikat kontekstualisering vi her taler om; det handler tvert om å synliggjøre denne språklige kulturarvs egentlige vesen.

Det er ingen flat kulturskatt vi sitter og forvalter, men en kulturskatt på flere nivåer, der to nivåer er framtrepende, *navnet* og *inventaret*. Begge deler har stor kulturhistorisk verneverdi.

Vidar Haslum
vidar.haslum@uis.no

BOKOMTALAR

DEN NORDISKE NAMNERENESSANSEN

Person- og stadnamn under den nordiske namnerenessansen. Rapport frå NORNA 34. symposium, Dømmesmoen 10.–12. september 2004. Red. av Gudlaug Nedrelid og Tom Schmidt. Skriftserien nr. 116. Høgskolen i Agder, Kristiansand 2005. 148 sider.

Den nordiske namnerenessansen på 1800-talet er den sterkaste rørsla som har råka norsk namngiving etter at dei kristne namna vann feste i mellomalderen. Også i dei andre nordiske landa sette renessansen djupe spor. Hittil har kartlegginga og diskusjonen i alt vesentleg dreia seg om personnamn. Det er forståeleg, for med sitt potensiale for endringar i tusental kvart år kan personnamna spegle skiftande kulturstraumar mykje betre enn tradisjonelle stadnamn. Rapporten har ni artiklar om personnamn, éin om stadnamn. Tittelen tyder på at arrangørane ønskte meir balanse. Det må framtida gi. Og det er mykje å ta fatt i, om ein ser med friskt blikk. Villanamn og nye bruksnamn kan vera gode indikatorar på stadnamnsida. I samlesekken «andre namn» er husdyrnamna ein kulturspegel av rang. Der står det norrøne tilfanget truleg sterkare enn i noka anna namnegruppe.

Ole-Jørgen Johannesen drøftar situasjonen for dei nordiske personnamna i Noreg før 1865. Han konkluderer med at «[å] snakke om en nordisk navnerenessanse i landssammenheng før 1865, er vanskelig» (s. 23). Resultatet stadfester tidlegare undersøkingar, men er likevel ei landevinning fordi det byggjer på eit større materiale og har større rekkjevidd enn forgjengarane. Eva Brylla ser på namna i almanakken i høve til den nordiske namnerenessansen. Eit aktuelt målepunkt er omlegginga av svenske namnedagar i 1901. Svaret er som venta: Revisjonen stør seg til namnebruken i tida, men skaper ikkje sjølv mote. Marianne Blomqvist viser finlandssvensk namneskikk, med liner fram til 2003. Etter ein topp kring 1900 kom ei ny bølge femti år seinare. Den politiske situasjonen med triangelet russisk-finsk-svensk gir ein spesiell kulør til utviklinga i Finland. Anfinnur Johansen viser at Færøyane ikkje hadde nokon renessanse å nemne før 1900, sjølv om ideologien ovra seg. Saganamna *Sigmund* og *Trond* blir drøfta særskilt med gode historiske forklaringar.

Gudlaug Nedrelid gjer greie for nylaga namn i norsk, med utgangspunkt i Ivar Aasens framlegg til namneauke på norrøn grunn. Margareta Svahn hentar stoff frå bymiljø i Sør- og Vest-Sverige. Ho finn eit nordisk oppsving blant gutar alt i 1825 og blant jenter i 1850. Det står i sterk kontrast til

Færøyane og andre seine område, m.a. mange innlandsbygder i Noreg. Ein detalj: Namnet *Agar* (s. 87) kan vera det bibelske (*H*)*agar*, som iallfall i Noreg oftast hadde forma *Agar* på 1700- og 1800-talet. Linnea Gustafsson drøftar omgrepet nordisk namnerenessanse med døme or ei stor undersøking ho tidlegare har gjort i Skellefteå-området. Avhandlinga ber tittelen *Novation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890* (Umeå 2002). Den har vekt interesse i heile Norden og blir sitert mange stader i rapporten.

Gunnstein Akselberg legg hovudvekta på teoretiske sider, med fokus på bruksaspekt andsynes normaspekt. Dømematerialet er namnebruken på Voss. Ei haldningsundersøking i lokalmiljøet utfyller drøftinga. Vidar Haslum ser på tilhøvet mellom arvenamn, lånenamn og renessansenamn på Agder i tida 1880–1940. Renaissance kom seint i desse bygdene, fordi dei tradisjonelle arve- og lånenamna med sin posisjon i oppkallinga lenge blokkerte for nyvekta norrøne namn. Framstillinga er metodisk sikker og materialet velegna. Den einaste artikkelen om stadnamn er ei utgreiing av Birgit Eggert om danske namn på *-holt* etter 1800. Synsvinkelen er generelt historisk-romantisk, og det spesifikt nordiske må tevle med andre funn i framstillinga. Botolv Helleland oppsummerer symposiet treffsikkert og framtidsretta.

Rapporten har eit mangsidig stoff med god geografisk spreining, men framstillinga innbyr òg til nokre tankar frå sidelina. Fleire av artiklane skildrar bruken av nordiske namn frå mellomalderen til i dag. Det svekkjer presisjonen og tek fokuset bort frå den openberre særstillinga 1800-talet og første delen av 1900-talet har i historiseringa av nordisk namneskikk, med tilhøyrande ideologisk grunnvoll.

Dernest valdar det litterære aspektet ein del bry. Gustafsson har ei gruppe «litterära namn» (s. 95) ved sida av dei nordiske. Grepet er legitimt på den måten at det skjerpar blikket for litteraturen som drivkraft i namnerenessansen. Men samtidig veit vi at dei litterære namna (også Tegnér's inventar) ofte har norrøn bakgrunn. Gustafssons kategoriar kan dermed lett fordunkle det prinsipielle skiljet mellom *språkleg tilfang* og *formidling*. Med ei meir språkleg-formell inndeling vil litteraturen skrumpe (men ikkje kverve) som kategori-grunnlag, men bli desto viktigare som formidlingskanal. Formidlinga av det norrøne tilfanget skjer som kjent gjennom eit vidt spekter av sjangrar, frå omsette kongesoger til smektande «hjerte-smerte»-poesi. Formidlingsfunksjonen hjå tekstprodusentar som Adam Oehlenschläger, Jacob Aall, P. A. Munch, Bjørnstjerne Bjørnson og Henrik Ibsen vil med denne synsmåten koma tydelegare og meir einskapleg fram. Skil ein formidling frå tilfang, får ein òg betre hald om dei ikkje-nordiske namna som 1800-

talslitteraturen har med på lasset, t.d. det greske *Agnes* attmed det rotnorske *Brand* (Ibsen 1866). Gustafsson legg med rette vekt på den litterære formidlinga, men elles synest eg dette aspektet blir undervurdert i rapporten.

Større medvit om formidlingssida kan òg avdekkje fleire startpunkt og forklare ein del spesielle namneformer. Eit talande døme er namnet *Adelstein*. Det kom i bruk i Noreg nett det året Eyler Hagerup gav ut forteljinga *Om Hagen Adelsteens-Fostre, Norges Konge* (1811). Dei første namneberarane bruker òg stort sett Hagerups skrivemåte. Tegnér's *Frithiofs saga* (1825) kom i norsk omsetjing ved Herman Foss i 1826, med nytt opplag året etter. Det viser at boka var populær, og namnet *Fridthjof* slo snøgt rot. Tegnér-omsetjinga er dessutan ei viktig norsk kjelde for namneforma *Hildur*. Den mistydde forma *Eigil* finst i ei rekkje historiske verk fram til 1830-40-åra (m.a. Andreas Faye), og er på så vis ikkje unormal i det heile. Litterært sett kom vendepunktet med *Egil* hjå Jacob Aall og P. A. Munch, men da var *Eigil*-forma sjølvgåande for lengst.

Normaspekt på ulike nivå er viktige, som Akselberg held fram, men dei er vanskelege å bruke på eit historisk materiale. Smaksopplevinga på 1850-talet er jo berre stykkevis tilgjengeleg i dag. Vi får rett nok ein dose norsk smak gjennom normative artiklar av P. A. Munch (1849, 1854) og Ivar Aasen (1854, 1855), men dei målber neppe allmennsynet. Praksis tyder iallfall på at det meste gjekk hus forbi. Tenk berre på *-ine*-namna, som graserte verre enn verst i tida etter Munchs og Aasens nådelause dom! Ei historisk inndeling bør etter mitt syn byggje på formelle kriterium (frårekna prosodiske), jf. det litterære som faktor ovanfor. Akselbergs tolking av haldningstesten i avisa Hordaland synest eg går for langt. Dersom sitatet i rapporten (s. 115) er alt lesarane fekk, gir svara berre eit bruksinntrykk frå Voss. Dei seier ingen ting om språkleg analyse eller stilistisk oppfatning av desse namna. På same måten er Per Sivles namneval (s. 119) først og fremst ein bruksrefleks. Å slutte frå litterær bruk til utanomtekstleg smak krev stor varsemnd.

Samspelet mellom nedervde og gjenopliva norrøne namn blir føredømeleg framstilt i Haslums artikkel, men får elles ikkje den merksemda det fortener. Eit kjernepunkt er om høg arvedel hindrar nyskaping, med andre ord om renessansen slår ut sist og veikast der dei nordiske namna står sterkast frå før. Det ser ut til å vera tilfellet på Agder, og visstnok i «Fjell-Noreg» med, men neppe på Færøyane. Sjølv om mange valde namn av historiske grunnar, var valet lokalt sett eit tradisjonsbrot som mange av samhug med slekta reagerte imot. Men dei slektslojale ville vel mislike nyheitene anten tradisjonen tilsa arvenamn (*Sjurd*) eller lånenamn (*Hans*)? Og innovatørane på sin kant skilde kanskje ikkje skarpt mellom *Agnes* og

Dagny (Ibsen), eller mellom *Øyvind* og *Marit* (Bjørnson). Held dette stikk, blir innovasjon versus tradisjon viktige omgrep som bør komplettere den språklege analysen.

Somme fann ein mellomveg ved å halde på arvenamnet, men endre skrivemåten, t.d. frå *Iver* til *Ivar* (Aasen) og frå *Aadne* til *Arne* (Garborg). Dette styrkte ikkje dei nordiske namna som gruppe, men det gav dei eit historisk-litterært preg som i nasjonstenkinga kunne ha like stor symbolkraft som heil utskifting av namn. Denne fornyingsteknikken bør ein ikkje minst vera merksam på i strok med relativt stabile namnegrupper, t.d. indre Agder og bygdene aust for Langfjella. Også leksikalsk utskifting i gruppa nordiske namn bør kartleggjast. Ein jamn gruppeprosent kan nemleg løyne store endringar i einskildnamn.

Som Nedrelid peiker på, var nylaginga av namn ideologisk motivert, i alle fall frå Aasens side. Eit tilleggsaspekt kan vera å knyte prosessen i hop med allmenn ordlaging. Norsk har som kjent ingen grenser for ordvokster ved samansetjing. Her ligg kanskje noko av den lingvistiske basisen for nylaging av toledda namn (*Solfrid* ofl.). Som motstykke kan ein t.d. sjå på engelsk, der typen toledda namn ikkje har ekspandert i nyare tid. Kor mykje botnar i ordlagingsmønstra i høve til det kulturhistoriske klimaet? Spørsmålet er hermed lufta.

Undersøkingane fortel at den nordiske renessansen jamt over slo sterkare ut i mannsnamna enn i kvinnenamna. Det er tankevekkjande i lys at av namnemotane generelt – både i fortid og notid – svingar mest blant kvinnene. Svaret kan delvis liggje i eit rikare tilfang av nordiske mannsnamn og fleire mannlege heltar, men her er sikkert andre krefter i sving òg. Var t.d. språkleg nasjonsbygging ei mannsak? Endeleg vil eg nemne at tilhøvet mellom renessanse (vertikalt mønster) og skandinavisme (horisontalt mønster) er eit kompleks som ropar på gransking. I Noreg kan folketeljinga frå 1900 – lesbar på nettet – seie mykje om skandinavisk namnevandring på 1800-talet.

Desse problemstillingane viser at foredraga på Dømmesmoen ikkje berre er ein nyttig statusrapport, men òg kan bli ein plattform for breiare gransking av denne fascinerande epoken i nordisk namnehistorie.

Kristoffer Kruken
kristoffer.kruken@iln.uio.no

BUSTADNAMN PÅ ASKIM

Kåre Hoel: *Bustadnavn i Østfold 6. Askim*. Utg. av Seksjon for navnegransking, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, ved Margit Harsson. Novus forlag, Oslo 2005. 279 sider.

Band 6 *Askim* vart gjeve ut i fjor i serien *Bustadnavn i Østfold*, redigert av Margit Harsson etter eit grunnmanuskript av Kåre Hoel. Dei fem tidlegare banda tek føre seg kommunane Hobøl (1994), Skiptvet (1997), Våler (1999), Spydeberg (2001) og Rygge og Moss (2004). Sidan den gamle kommuneinndelinga for Østfold hadde 22 herad, skulle 16 band stå att med slutføring av verket ein gong i 2020-åra dersom utgjevaren Seksjon for namnegransking ved Universitetet i Oslo held same farten som hittil. Det klassiske *Norske Gaardnavne* (NG) tek føre seg gardsnamn i heile landet i sine 18 band med eitt for kvart fylke (amt), og nokon kunne komma til å lura på om den nye serien skal dekkja alle fylke på tilsvarande måte med eit band for kvar av dei 680 herada som fanst før 1964. Med denne utgjevingsfarten ville det sjølv sagt vera ugjerleg, og det finst heller ikkje konkrete planar i dag om å vidareføra *Bustadnavn i Østfold* med tilsvarande band for heile landet, så vidt eg kjenner til. Men då Kåre Hoel vart tilsett som prosjektmedarbeidar i 1950, var det faktisk tanken. Medan *Norsk Ordbok*, som skal innehalda alle ord i nynorsk og norsk folkemål, køyrer friskt fram mot endestasjonen i 2014 med ferske statlege løyvingar, tek namneprosjektet *Norske bustadnavn* førebels berre sikte på å dekkja alle kommunane i eitt fylke, nemleg Østfold, med grunnlag i alt det tilfanget som Kåre Hoel samla inn og arbeidde med i åra 1950–1989.

NG bd. I, *Smaalenenes Amt*, innheld opplysningar om ca. 200 bustadnamn i Askim, men me finn ca. 750 bustadnamn i dette bandet, altså bortimot ei firedobling. Årsaka til denne auken er at NG i hovudsak drøftar eldre gardsnamn og berre sjeldan tek med yngre bruks- og plassnamn. I dette bandet skal alle bruks- og plassnamna i Askim vera registrerte.

Når eg blar i band 6 – det er jo ikkje slike bøker ein les frå perm til perm – slår det meg kor heldig denne kommunen er, om ein kan seia det slik, som har fått eit fullstendig oversyn over alle bustadnamna, systematisk registrerte, tolka og drøfta av fagfolk, som dessutan skriv på ein slik måte at stoffet burde kunna lesast av fleire enn namnespesialistar. Berre for å nemna nokre døme på det siste. Alle som har redigert slike omfattande samleverk, veit kor freistande det er å redusera forklaringane til eit minimum ved hjelp av kronglete forkortingar, tilvisingar for å sleppa å ta opp att formuleringar og sløyfing av forklaringar av «vanlege» ord. Det frekvente ordet *gårdsnavn*

er ikkje forkorta, heller ikkje lange og hyppige ord av typen *sammensatt*, det utbreidde *hage* har over alt den same lange forklaringa ‘hamnehage, inn-gjerda beitemark’, og allmennord som *skog* ‘område tilvokst med trær’ og adverbet *fram* ‘i den retning en ser eller farer’ er forklarte til liks med *lund* og *bråte* som ikkje er allment kjende i dag. Gode redigeringsprinsipp etter mitt syn, ei slik bok skal lesast av framtidige generasjonar med annan ord-kunnskap enn hjå dei som er fødde kring midten av 1900-talet.

På ca. 180 av dei 280 sidene i boka finn me den systematiske gjennomgangen av gardsnamna frå *Askim*, som er namnet på sokna og seinare kommunen, til *Tue*, etterfølgt av kapittel om bortkomne namn frå *Augastadom* til *Århus* og gamle bygde- og fjerdingnavn frå *Frøland* til *Skjørten-fjerdingen*. Rekkjefølgja av gardsnamna er den same som i *Norske Gaardnavne*. Det er tydeleg markert typografisk i namneartiklane kva som er skrive av Kåre Hoel, Margit Harsson og Oluf Rygh.

Manglande systematiske register skjemmer mange norske fagbøker, men ikkje slik her. Dei resterande 100 sidene er fylte med lister og register. Sjeldan slår eg opp i ei fagbok med så varierte oversyn: Liste over stadnamn i Askim, stadnamn utanfor Askim frå *Ålaberg* i Leksvika i Nord-Trøndelag til *Åsum* i Trøgstad, ord i stadnamna, personnamn og tilnamn. I tillegg finn ein mindre lister over imperativnamn av typen *Bilitt* og *Byfram*, oppkallingsnamn som *Drammen* og *Trondhjem*, nedsetjande namn som *Pissrud* og *Nøda*, og rosande namn som *Fagerlund* og *Solvang*. Jamvel tilnamn og etternamn har fått eit eige kapittel med omtale av namn frå *Buch* til *Storm*.

Vanskegraden i teksten er høgast i omtalen av eldre gardsnamn, som rimeleg er, sidan mange av dei har opphav i gammalnorsk med eit anna språkssystem enn dagens norsk. Drøftinga av gardsnamna *Hon* og *Kløverud* er gode døme på denne vanskegraden. Namn som i dag verkar underlege og framandarta, som *Fåtidbakke* og *Svinekle*, treng slett ikkje ha ei avansert og innfløkt forklaring, dei er greitt forklarte på side 146.

Mange stadnamnbøker kan også vera eit studium i ord- og namnegeografi. Østfold ligg slik til geografisk at det har vore ein innfallsport for nye ord sørfrå. Det ser me eit godt døme på i frekvensen av *hytte*, som er brukt godt 40 gonger i tydinga ‘lite og fattigslig (tre)hus; husmannsplass’. I alle fall den siste tydinga må vera nokså spesiell for dette fylket. Også alle namna laga etter dansk-tysk mønster med infikset *-en-* av typen *Frydenlund* og *Sorgenfri* og importnamn av typen *Fuglesang* som namn på husmannsplassar syner at fylket ligg nær sørlegare namneskikk. Desse namna er vanlege også lenger nordover på Austlandet.

Lydskrifta kan vera ein bøyg for folk flest, men heldigvis har ikkje utgjevarane falle for freistinga å følgja IPA, det internasjonale lydskriftalfabetet

som passar dårleg for norsk lydverk. Til og med elevar i den vidaregåande skulen kjenner det l-liknande fonetiske teiknet for tjukk *l*, heilt ulikt IPA-teiknet som meir minner om ein *r*. Også ukyndige lesarar skulle ha ein rimeleg god sjanse til å forstå lydskrifta, som er ei justert form av Storms lydskrift.

Dersom du er usikker på geografien i Østfold, har utgjevaren også tenkt på det. Den gamle heradsinndelinga finn du på bakre omslag, og eit moderne kart i fargar over Askim i målestokken 1:50 000 er lagt ved som lausark.

Det er ikkje mykje eg lurar på når eg blar litt tilfeldig i boka, og trykkfeil finst det velsigna få av. Etter mange års rettepraksis har eg ei innebygd antenne for språkfeil, men her har det rykt i rettehanda berre eit par gonger, godt gjort i ein såpass komplisert tekst.

Olav Veka
veka@online.no

POPULÆRT OM KALLENAVN FRA BERGEN

Hyssingstompen, Hansahesten, Skillingsbollen og Sprithaugen. Kallenavn i Bergen. På lærere, byoriginaler, jenter, gutter, fotballspillere, gater og steder. Samlet og redigert av Billy Riddervold (Smith). Bodoni forlag, Bergen 2005. 87 sider.

Kallenavn er kanskje den mest folkelige biten av onomastikken, men dermed ikke mindre interessant. *Kallenavn i Bergen* er definitivt en innbydende bok man får lyst til å bli kjent med. Sponsorhjelp fra blant annet Friele har hjulpet forfatteren og forlaget til å lage en riktig så fin, liten bok. Den inneholder mange flotte bilder og ellers en tiltalende layout. Det er klart denne boken først og fremst har potensial til å bli en bestselger i Bergen. Temaet er internt og man bør være spesielt interessert for å lese den fra perm til perm. Likevel er den morsom og underholdende for enhver som er interessert i navn og navnebruk.

Riddervold har samlet inn 1900 navn ved hjelp av venner og kjente. Det er imponerende. Noe som er mindre imponerende, er kategoriseringen av navnene. Selv om Riddervold selv skriver i forordet at det er et amatørarbeid, kunne han søkt hjelp til å gruppere navnene på en mer ryddig og hensiktsmessig måte. Det er seks kategorier: lærere, byoriginaler, jenter, gutter, fotballspillere og gater og steder. 1900 navn fordelt på bare seks

kategorier blir lett rotete. Jeg reagerer særlig på kategorier som «jenter» og «gutter». Disse gruppene opplever jeg som særdeles vide. Her kunne man delt inn nærmere i forhold til årtier, skolekretser, bydeler eller lignende. Fotballspillerne derimot er delt inn etter de ulike klubbene de spilte for – det er absolutt med på å rydde opp i denne kategorien.

Ellers er det mange lattervekkende og kreative navn innenfor alle de ulike kategoriene. Det å gi mer eller mindre hyggelige kallenavn til lærere er en kjent sak, og jeg regner med at lærernavn som «Rugeræven», «Svartedauen» og «Sjørøverdronningen» vekker minner hos tidligere elever i Bergen. Ellers er det som Riddervold selv sier, navnene på byoriginalene som er de mest fargerike. Her er det navn som «Fullemadammen», «Kåta-Kate'n», «Småfylla» og faktisk «Jesus»! Jentenavnene er av ulik art. Det er en del søte og romantiske, men det er definitivt også en del navn med en mer seksuell undertone: «Dragsuget», «Kåten i båten», «Slikkepotten» og «Sexyen». Bergensere er helt klart ikke av det sjenerte slaget. Ved innsamling av kallenavn er det ofte et problem at navn som gir negative assosiasjoner, ikke blir fortalt til innsamleren. Mitt inntrykk her er at Riddervold har klart å samle inn alle typer tilnavn.

Den mest spennende delen av boken er likevel den siste, som inneholder kallenavn på steder og gater. Det er ikke skrevet så mye om kallenavn på steder, men det er helt klart at de finnes, både i urbane og i rurale strøk. Arne Garborgs gate blir kalt «Arnaen», fire ulike bratte akebakker blir kalt «Døden», og Bergen katedralskole heter selvsagt «Katten» (og ikke «Katta» som i Oslo).

Mitt andre ankepunkt går på at det ikke opplyses hvilken sammenheng navnene står i. Jeg savner kommentarer og vurderinger rundt hva slags funksjon navnene har. Hvorfor og hvordan oppstår kallenavn? Hvem bruker kallenavn? Når brukes kallenavn? Det er mange spørsmål en kan stille seg når en jobber med et slikt materiale.

Uansett er *Kallenavn i Bergen* en morsom liten bok med mange artige navn. Det er klart en navneforsker på universitetet ville gjort dette annerledes, og den jobben synes jeg han kan ta. Her har Riddervold samlet inn nesten 2000 navn fra Bergen, og da ligger det til rette for at en student ved Universitetet i Bergen kan lage en mer akademisk undersøkelse av navnene – ikke for å utkonkurrere Riddervold, men fordi kallenavn er et spennende og viktig forskningsmateriale. I disse navnene ligger det mye interessant kulturhistorie fra Bergen, for ikke å snakke om det språklige aspektet.

Ingunn Wetterstad
iw@wang.no

BIOGRAFI UM SIGURD KOLSRUD

Kjell Venås: *Sigurd Kolsrud*. Novus forlag, Oslo 2005. 324 sidor.

Det hev vore eit uppsving for biografi-sjangeren dei seinaste åri, men det er ikkje kvar dag at det kjem faglege biografiar um norskfagsfolk. Kjell Venås hev gjort sitt til å bøta på det: Fyrr hev han skrive um målprofessorane Gustav Indrebø (1984) og Marius Hægstad (1992), og i Aasen-året 1996 kom han med ein biografi um Ivar Aasen. No hev turen kome til Sigurd Kolsrud (1888–1957), som fylgde etter Hægstad i landsmålsprofessoratet ved Universitetet i Oslo i 1923, og vart sitjande i den lærestolen fram til han døydde i desember 1957. Sjølv sat Venås der frå 1972 til 1997.

Det var serleg norske målføre som Kolsrud samla seg um, men han hadde òg sterke og varuge interessor i tekstfilologi og eldre skriftbruk. Den fyrste arbeidsstaden hans var Riksarkivet, og han vart ein røynd utgjevar av eldre tekster. Venås hev vigt eit eige kapittel til utgjevarverksemd i å Kolsrud, og likeins eit kapittel til «Skriftgranskaren». I den siste kategorien er det serleg det posthumt utgjevne arbeidet *Rettskrivingsspursmålet i Danmark og Noreg 1775 til ikring 1814* (1974) som merkjer seg ut. Som Venås skriv ein stad (s. 288), høver det ikkje på Kolsrud at han berre skal ha synt interessa for det reint norske målet i målføri og nynorsken.

Den største innsatsen gjorde nok Kolsrud på det institusjonelle umkvervet. Det var han som gjorde upptak til og fekk skipa Norsk Målførearkiv i 1936, og som styrde verksemd i der med stød hand til han fall frå. Og han var sentral i oppbyggjingi av det leksikografiske setelarkivet som Norsk Ordbok skulde byggja på, då han var styrar der i trettiåri. Endeleg gjorde Kolsrud viktugt arbeid for Noregs Mållag i samband med framlegget til ny rettskriving i 1936. Kolsrud var tradisjonalist og rådde frå å brjota med systemet å Aasen berre for å få meir tilfellelegt samsvar med bokmål i einskildord.

Det hev vore ein del ordskifte um Sigurd Kolsrud i seinare år. Sume kritiske røyster hev hevda at han var ein dominerande, konservativ skapnad i fagmiljøet som hindra at ny teori og nye metodar fekk innpass. Venås hev engasjert seg i dette ordskiftet og teke Kolsrud i forsvar. Han meiner at Kolsrud «ikkje var så urettvist negativ eller fagleg einspora» (s. 209), og gjev døme som skal syna det. Venås hev jamt gode argument, men eg tykkjer nok han vert ein for ihuga forsvarar av Kolsrud; han ser for lett gjennom fingrane med dei negative sidone som han hadde. Gjennom det Venås legg fram i denne biografien, vert det klårt at Kolsrud ikkje var nokon lett mann å samarbeida med, og at han kunde reagera destruktivt um han ikkje fekk det som han vilde.

Um desse sidone ved mannen og biografien hans hev eg skrive meir utførleg i *Dag og Tid* 15. juli i år. Her vil eg i staden draga fram sumt som hev med namn å gjera. Det gjeld fyrst og fremst eit kapittel med yverskrifti «Oppnorsking av namneverket» (s. 52–54). Kolsrud var i unge år ein ihuga skribent i nynorskavisa *Den 17de Mai*, og då odelstingsproposisjon nr. 55 (1918) kom med framlegg til nye namn på administrative inndelingar, skreiv han nokre stykke um det i avisa. Av referati åt Venås gjeng det fram at Kolsrud var misnøgd med mange av framleggi til fylkesnamn på Austlandet. Det var i grunnen berre eitt framlegg som han totte var fullgodt: *Vestfold*. Han lika ikkje *Buskerud*, og *Akershus* burde ha heitt *Romerike*. Vidare lét han ille um at dei vilde kalla den vestre luten av Upplandi for *Uppland* og den austre for *Heidmark*: «Dei namni er uhistoriske og høver ikkje paa landskap, folkesetnad, samferdsle og samstyring no» (s. 53).

Verdt å merkja seg er synet hans på skrivemåten; Kolsrud vilde heller ha «Hedmarka» enn «Heidmark», og ein skrivemåte som «Raumarike» for «Romerike» var lite å rosa. So langt som råd burde ein halda seg til den vanlege uttala, meinte Kolsrud, og markerte seg då med eit noko anna synspunkt enn t.d. Gustav Indrebø. Kolsrud resonnererte soleis: Det var talemålet som hadde berga den norske tradisjonen og som hadde gjeve oss rett til å røra ved dei administrative namni frå dansketidi. Difor burde ein leggja den notidige formi til grunn. Her er Kolsrud meir på lina med seinare namnenormering enn den som var vanleg i samtidi.

I tri artiklar i *Den 17de Mai* i 1919 uttala Kolsrud seg um offentleg og privat bruk av namn. Han hadde reagert på at bladstyraren hadde skrive at folk i offentleg tenesta skulde skriva gardsnamni «soleis som gardseigaren sjølv ynskjer det» (s. 54). For Kolsrud var det sjølvsagt at dei skulde fylgja skrivemåten i matrikkelen. Det kunde vera mange matrikkelnamn som trong vøling, men det laut staten taka hand um. Atter ser me at Kolsrud gjekk inn for det som seinare hev vorte fast praksis og som hev vorte lovfest med lov om stadnamn. Men Kolsrud gjekk lenger: På spursmålet um koss privatfolk skulde skriva namnet på ein matrikulert eigedom, vilde han svara: «Etter mitt vit skal ogso dei halda seg til den offisielle forma» (s. 54). Det kann ein sjølvsagt ynskja og oppmoda til, men ein måtte snøgt koma upp i vanskar um ein skulde gjeva seg til å regulera privat bruk av stadnamn.

Venås undrast på at målmannen Kolsrud ikkje engasjerte seg i nokon av dei mange namnestridane i 1920-åri, anten det galdt landsnamnet eller sentrale bynamn. Det kann synast som eit paradoks, i alle fall når ein veit kor viktuge desse sakene var for mange målfolk. Venås tenkjer seg at det kann koma av eit litt anna syn på det nasjonale hjå Kolsrud, som me såg i samband med fylkesnamni òg. I eit av stykki um inndelingsnamn i 1918 lyder

siste setningi: «Det nationale er ikkje berre bunde til den eldste saga vaar.» Kann henda hadde Kolsrud større vyrndad for dei brigdi som hadde hendt i dansketidi enn det t.d. Gustav Indrebø hadde. Det treng sjølv sagt ikkje tyda at han «kjende seg om lag like mykje knytt til ‘Norge’ som til ‘Noreg’, til ‘Kristiania’ som til ‘Oslo’ eller til ‘Trondhjem’ som til Nidaros’» (s. 54), noko Venås ikkje meiner heller. Venås gjev elles eit godt døme på at det ikkje var tilfelle, ein annan stad i boki, som han ikkje veit å nemna i denne samanhengen: Kolsrud kunde vera oppfarande og bråd, og so trega på oppførsla si etterpå. I eit brev han sende arkivar Rolv Laache 9.4.1929 er det tydelegt at dei hev roke usams um det gamle namnet på byen Trondheim. Kolsrud skreiv (hermt etter Venås s. 271):

Kjære Laache! Eg har vore leid lenge for at eg var so vill og skjemde ut samtala sist med ord som «sludder» og slikt. Eg lyt beda Dykk gløyma det; meiningane våre kann me vel hava lel, hversu sem ferr med [*sic*] þeim Niðarósi ok Trándheimi [*sic*]. Beste helsing Sigurd Kolsrud.

Det er vel liten tvil um at Kolsrud hadde forsvara Nidaros-namnet ved dette høvet.

Etter det Venås dreg fram, fær ein ikkje inntrykk av at Kolsrud sysla noko serskilt med stadnamn utanum det han skreiv i Den 17de Mai i 1918–19, som var reine meiningsytringar i grunnen. Han kunde nok koma inn på stadnamn i målførearbeidi sine, men då var det helst for å gjeva døme på ymse ljodvokstrar. På dette punktet kann eg supplera Venås:

I kapitlet «Arbeidet i marka – landingsmålet» kjem Venås inn på oppskrivingsferdene åt Kolsrud kringom på Austlandet, som gjekk fyre seg um sumrane, då han hadde fri frå pliktene på universitetet. Me fær ikkje vita anna enn at det var målføre han samla: «Det var Storm-lista han skreiv opp etter» (s. 179). Venås skriv serskilt utførleg um ei utgreiding som Kolsrud leverte inn til vurdering då han søkte professoratet i 1922, um målføret i Land. Det var meiningi hans å få gjeve henne ut dei fyrste åri etterpå, men det vart aldri noko av. Det lyt sjåast i samanheng med at Kolsrud var so perfeksjonistisk og sjølvkritisk at han hadde vandt for å få noko frå seg; Venås talar um ei «publiseringsredsle» (s. 199). Då det baud seg eit høve til å få prenta utgreidingi i bygdeboki for Land i byrjingi av femtiåri, greidde ikkje Kolsrud å semjast med redaksjonen um umfang og endeleg utforming, so det vart ikkje noko av då heller. Etter det skal han ha brent upp heile manuskriptet.

Det Venås ikkje segjer noko um, truleg av di han ikkje hev visst um det, er at Kolsrud hev late etter seg ei stor uppskriftsbok med stadnamn frå

Land, som i dag er arkivert hjå Seksjon for namnegransking ved Universitetet i Oslo. Eg vart kjend med denne samlingi då eg fekk i oppgåva å dataføra henne som sivilarbeidar ved seksjonen i 2002. Reint fysisk er det ein protokoll i kvartformat med grøn rygg der det er trykt med bokstavar i gull «Sigurd Kolsrud: Liste over STADNAMN I LAND» på langs og «1924» nedanfor på tvers, det året då innsamlingi venteleg var fullført. (Det høver med at Kolsrud var innum Land på oppskrivingsferdene sine både i 1923 og 1924.) Sjølve namnelista fyller 95 nummererte ark og dekkjer alle gards- og bruksnummer i heradi Søndre og Nordre Land, som Kolsrud sjølv gjer greida for på det fyrste arket:

Her har eg skrive upp namn på alle skyldsette bruk, etter matr., og for dei fleste gardane i Fluberg, Hov og Nordsinni har eg med mange andre namn, på jorde og plassar serleg. Eg har fylt ut etter mtr. i Finansdeptet, og etter oppskrifter (ikkje gode) etter lærar Oluf Hanvold (Fluberg, Hov, Austsinni) og lærar Nereng (Nordsinni), elles etter mitt eige. Skrivemåten for mtr. bruk er her retta. Ved dei fleste skylddelingar i eldre tid tok dei upp namn som høyrde målføret til (jorde, slåttland, plassar); no er det ofte nydikta namn eller oppkallingsnamn.

Den dataførde utgåva tel vel 4200 namn. Av desse hev um lag helvti opplysningar um uttala. Ljodskrifti er i sumt idiosynkratisk og kann vera vanskeleg å tolka, men den høge alderen og dei mange «smærre» namni som er tekne med, gjev desse oppskriftene eit serskilt verde i dag. Denne namnelista kann vera det einaste som er att av arbeidet åt Kolsrud med landingsmålet.

Dette er ikkje meint som nokon kritikk av Venås, for det er ikkje å venta at han skulde leita etter tilfang um Sigurd Kolsrud i Stadnamnarkivet, ein institusjon han ikkje hadde noko med å gjera. Det bør like vel nemnast, for det syner at Kolsrud kombinerte oppskrivning av målføre og stadnamn på ferdene sine. Eg tykkjer Venås hev skrive ei jamt yver god bok, der han legg fram mykje nytt tilfang som fører oss nærare både personen Sigurd Kolsrud og det universitetsmiljøet han var ein del av. Venås er godviljug andsynes Kolsrud, og strekkjer seg langt i å skyna honom og forsvara honom; for langt, vil sume segja, men det vitnar um vyrdnad for ein fyremann i faget, og det hev òg eit verd.

Klaus Johan Myrvoll
klausjon@online.no

TREDJE HANDBOK FOR MODERNE PILEGRIMAR

Tormod Berger og Eivind Luthen: *Pilegrimsguiden Halden – Oslo*. Verbum, Oslo 2006. 175 sider.

Pilegrimsguiden Halden – Oslo er den siste av tre reisehandbøker som til saman beskriv pilegrimsvegen frå Tønsberg og Halden til Nidaros. Den som vil gå heile eller delar av denne strekninga, treng ein god vegvisar, og no har Tormod Berger og Eivind Luthen gjeve ut i alt tre handbøker som er nettopp det, gode vegvisarar. Frå før er utgjeve *Pilegrimsguiden Tønsberg – Oslo – Hamar* (2003) og *Pilegrimsguiden Hamar – Nidaros* (2005, meld i *Nytt om namn* nr. 42).

Pilegrimsvegen mellom Halden og Oslo er 175 km lang. I handboka er denne strekninga delt inn i 9 etappar på frå 13 til 25 km. Til kvar etappe er det laga egne kart i målestokk 1:100 000 som greitt syner korleis pilegrimsvegen går i høve til E6 og andre hovudveggar. Vegbeskrivingane er konkrete og detaljerte, og det er naudsynt når ein skal gå på nesten attgrodde stigar. Boka inneheld også gode råd for dei som vil sykle, om vegen er ujamn og bratt, om ein må trille sykkelen eller helst treng terrengsykkel.

Etter dei grundige vegbeskrivingane fylgjer kapitlet «Underveis» som fortel om attraksjonar langs og nær vegen. Det er ei rik og varierende historie som omgjev pilegrimsvegen frå Halden til Oslo. Her er rikeleg med fornminne. Me les om buplassar frå steinalder, gravrøyser og helleristingsfelt frå bronsealder, Skjebergguden som er ei meterlang eikestøtte frå 200-talet, Jellhaugen som inneheld fleire graver frå førhistorisk tid, Tunesteinen med runeskift frå 300-talet, runesteinar frå tidleg kristen tid, prosesjonskrusifikset i Borg frå 1200-talet, bautasteinar reist til minne om krigshendingar i nyare tid, og kjende personar som salmediktar M. B. Landstad og Wessel-brørne i Vestby. Dette er berre ein del av alle spora etter fortida som ein moderne pilegrim kan finne i Østfold og Follo.

Olav Haraldsson, Noregs evige konge, er sjølv sagt med på pilegrimsvandringa gjennom Østfold og Follo. Snorre fortel om kong Olav som grunnla Sarpsborg i 1016 og lét byggje kongsgard, Mariakyrkje og festningsvoll i byen. Olsveien nær Rokke i Halden skal ha fått namn etter Heilag Olav, og i Borgarsyssel Museum er det ei samling med både norske og utanlandske olavsstatuar.

Heilagkjelder var det mange av i det katolske Noreg. I Østfold var det fleire Mariakjelder og Olavskjelder, og det er segner som fortel om ritual og helsebot for dei som drakk or kjeldene.

Bolsbota er namn på ei vasskjelde i Aremark, eit namn som tyder ‘kjelda som gjev helsebot for byllar’. Namnegranskar Kåre Hoel skreiv i 1987 ein artikkel om akkurat dette namnet, og viser til at samansetjinga *bólsbót* førekjem i mellomalderbrev i tydinga ‘til betring for garden’, brukt til dømes om retten til å hogge ved i annan manns skog. Men denne forklaringa høvde ikkje på namnet *Bolsbota* i Aremark, for her var den lokale uttala [1bølsbo'ta]. Hoel fann derfor ut at *Bøllsbota* måtte vera samansett av orda *byll* (uttala *bøll*) og *bot* ‘betring, hjelp’, dvs. ‘hjelp mot (verke)byllar’. I *Pilegrimsguiden* blir det fortalt om denne kjelda (i dag ein myrkulp) som var helsebringande. Det syner dei mange stavane som er sett ned i myra rundt kulpen, stavar som pilegrimane ikkje trøng lenger fordi Bolsbota hadde gjort dei friske.

Fleire stadnamn blir forklarte i boka, og som oftast er det greie og rette forklaringar. Men nokre gonger kunne tvilen som er knytt til visse tolkingar, ha kome betre fram, og her tenkjer eg særleg på synspunkt i *Norsk stadnamnleksikon* (1997). Eit døme er namnet *Svinesund*, som rett nok blir sagt å vera «uklart» (s. 79), men *Pilegrimsguiden* held fram tolkinga ‘sven-skesundet’. Denne tolkinga er tvilsam, og nyare forskning meiner at namnet *Svinesund* heller vitnar om at det har vore villsvin i området.

Valaskjalf er det gamle namnet på prestegarden i Tune, eit namn som i *Norsk stadnamnleksikon* (s. 476) og i *Pilegrimsguiden* (s. 97) er forklart som identisk med ein gudebustad omtala i Grimnesmål. Men nyare forskning vil forklare namnet annleis, av *váll* ‘rydning’ og *skjalf* ‘høgd’, dvs. ‘høgda ved rydningane’ (*Bustadnavn i Østfold* bd. VII, *Tune*, under utgjeving).

Forfattarane avslører ein fordom (sikkert utilsikta) på s. 76, då dei etter å ha fortalt om Haldens stolte fortid med sagbruk, flinke skomakarar og skotøyindustri, avsluttar med å skildre byen med «skjeve gater og rynkete hus», og omtalar bestemødrer og barnevogner i same setning som bikkjer og katter. Akkurat denne meldaren er grundig lei av at kvardagen til kvinnene «med barnevogner» blir omtala på denne måten i høve til dei alltid flinke og stolte mennene.

Dei tre handbøkene om norske pilegrimsvegar nordover til Nidaros er til saman ei gullgruve for moderne vandrarar. Både praktisk med vegbeskrivingane, og åndeleg med kulturbeskrivingane, gjev bøkene kortfatta og oversiktleg den informasjon mange av oss vil etterspørja, anten me går, sykklar eller berre fylgjer dei gamle pilegrimsvegane i fantasien.

Margit Harsson
margit.harsson@iln.uio.no

FRAMTIDSRETTA TYSK ARTIKKELSAMLING

Namenforschung morgen. Ideen, Perspektiven, Visionen. Red. av Andrea Brendler og Silvio Brendler. Baar, Hamburg 2005. 217 sider.

Ekteparet Andrea og Silvio Brendler har alt gjort seg kjende i tysk namnelitteratur som utgjevarar av høg klasse. Boka *Namenforschung morgen. Ideen, Perspektiven, Visionen* [Namnegransking i morgon. Idear, perspektiv, visjonar] fylgjer opp i så måte. På baksida av omslaget stiller dei dette spørsmålet (her omsett frå tysk):

Namnegranskinga, som kvar vitskapleg disiplin, lever av dei impulsane me som vitskapsfolk gjev han. For at namnegranskinga skal halda fram med å vera like levande som til no og sikta mot stadig nye mål, krevst det at me engasjerer oss. Korleis førestellar me oss namnegranskinga av i morgon? Kva idear har me? Kva perspektiv ser me? Eller finst det kanskje visjonar? Kort og godt: I kva retning skal namnegranskinga gå i åra frametter? Kva oppgåver står ho andsynes i overskodelig framtid? Kva framtidsutsikter opnar seg?

Til saman er det med 19 artiklar i denne samlinga, alle på tysk, ordna alfabetisk etter forfattar. Dei fleste som medverkar, er frå Tyskland; elles er Austerrike, Finland, Nederland, Sverige og Tsjekkia representerte. Det er tydeleg at redaktørane har oppmoda forfattarane om å drøfta framtidsperspektiva ut frå eigen ståstad. Artiklane fordeler seg om lag likt på stadnamn og personnamn, og fleire tek for seg bae namnegruppene, eller meir generelle namnevitskaplege spørsmål. I den fyrste artikkelen tek Peter Anreiter (Innsbruck) opp den tverrfaglege forankringa til onomastikken og viser ved ein del døme kor viktig det er for ein namnetolkar å ha gode kunnskapar utanom det reint språklege. Det tverrfaglege aspektet er òg sentralt for Edgar Hofmann (Wien). Han legg vekt på at onomastikken ligg i eit skjeringspunkt mellom ulike disiplinar, noko han ser som ein grunn til at faget framleis vil vera etterspurt. Også Silvio Brendler (Hamburg) er oppteken av det tverrfaglege aspektet ved namnegransking, men poengterer samstundes at det er tale om ein eigen disiplin med sin eigen metodikk og si eiga historie. Ein av nestorane i tysk namnegransking, Ernst Eichler (Leipzig), sluttar seg i sitt korte bidrag til dei som ser studiet av onymiske system som ei viktig oppgåve frametter. Ein annan Leipzig-forskar, Jürgen Udolph, legg fram eit omfattande program for framtidig forskning.

At tidsånda er ei kraft som påverkar namngjevinga av nyfødde, har vore hevda av mange, og Doreen Gerritzen (Amsterdam) går i sin artikkel nærare inn på dette fenomenet. Gerritzen ser på den eine sida ein klar tendens til globalisering i personnamnval, samstundes som ho merkjer seg ei orientering mot lokal og regional identitet. I same lei peikar artikkelen til Rosa og Volker Kohlheim (Bayreuth). Dei ser på framveksten og utbreiinga av familienamn i Europa og tek til orde for meir omfattande granskingar av diffusjonsprosessane som ligg til grunn for dei europeiske familienamn-mønster. Peter Ernst (Wien) kjem inn på eit felt som enno er relativt lite drøft mellom namnegranskarane, nemleg den kognitive lingvistikken, eller meir presist den kognitive onomastikken. I eit felles bidrag har Uta-Dorothee Immel og Michael Klintscher (Halle) drøft korleis moderne DNA-analyse kan gje eit stort potensiale for å avklara familietilhøyrslø og kontrollera skriftlege kjelder, men dei understrekar at det er viktig å nytta denne metoden i kombinasjon med tradisjonell namnegransking og genealogi.

I ein pedagogisk klar artikkel gjer Damaris Nübling (Mainz) og Konrad Kunze (Freiburg) greie for *Deutscher Familiennamenatlas: Sprach- und kulturhistorische Untersuchungen des deutschen Familiennamenbestandes in Deutschland (DFA)*. Dette er eit langsiktig prosjekt som vart sett i verk i 2005 som eit samarbeidstiltak mellom universiteta i Freiburg og Mainz, og som skal mynna ut i eit firebandsverk. Dei to fyrste banda skal ta for seg språklege tilhøve («Grammatik») og dei to siste kulturhistoriske tilhøve («Lexik»). Ein stor del av dei tyske familienamna er opphavleg tilnamn, og Volkmar Hellfritsch (Stollberg) drøfter i ein annan artikkel korleis DFA-prosjektet kan avdekkja geografiske tyngdepunkt for ulike tilnamntypar når ein kombinerer historisk ordgeografi med digital analyse. Samanliknande litterær onomastikk er emnet til Karina van Dalen-Oskam (Den Haag). Ved å føreta ein datamaskinell analyse av namneinventaret i ulike verk meiner ho at ein kan utvikla betre metodar for å tileigna seg den litterære funksjonen av namna. Karlheinz Hengst (Leipzig) tek for seg eit for meg heller nytt omgrep, nemleg poetonomastikk, men eg forstår det slik at det dreiar seg om den kunstnarlege bruken av namn i skjønnlitteraturen. Milan Harvalik (Praha) drøfter internasjonal standardisering av onomastisk terminologi.

Særskild interesse for nordiske lesarar har diskusjonen til Katharina Leibring (Uppsala) om framtida til namnegranskinga sett frå eit svensk perspektiv. Eg trur nok dei fleste vil vera samde med henne i at tyngdepunktet i namnegranskinga etter kvart vil flytta seg frå studiet av det framfarne til det som skjer i notida, som dagens personnamntrender, medrekna namn som uttrykk for eit multikulturelt samfunn og mentalitetsstraumar, urbane namn, namn på Internett. I artikkelen «Perspektive Flurnamen»

argumenterer Horst Naumann (Grimma) for å kanalisera større ressursar til systematisk registrering og gransking av teignamn og naturnamn. Stadnamn som uttrykk for ein felles kultur i språkblanda område er emnet til Heinz Dieter Pohl (Klagenfurt), som i sitt bidrag ser det som viktig å formidla namnekunnskap i turistsamanheng. Walter Wenzel avsluttar boka med ein framtidsvisjon av den slaviske namnegranskinga, og då særleg i det austlege Tyskland.

Dersom ein med eit par ord skal samanfatta framtidsperspektiva slik dei ytrar seg i denne boka, så står datateknologien fram som eit gjennomgåande element. Utvikling av metode og ein internasjonal funksjonell terminologi vil naturlegvis alltid vera viktig. Vidare ser det ut til at ein vel å satsa på store prosjekt som det tyske familienamnatlasat. Flytting av fokus frå eldre materiale til den moderne namneverda kan vera ein annan tendens. Dessutan er det tale om å marknadsføra vara, dvs. gjera samfunnet merksam på kva utbytte det kan få av å halda oppe aktive namnegranskingsmiljø.

Boka er som nemnt på tysk, og med rundt 100 millionar som snakkar tysk, er det visseleg ein stor lesarkrins som interesserer seg for namnegransking. Men det er ikkje til å koma frå at utanfor det tyskspråklege området er det stadig færre – diverre vil eg seia – som meistrar tysk. Difor skulle ein gjerne sett at artiklane i boka hadde vore forsynte med relativt fylldige samandrag på engelsk. (Ei meir utførleg melding kjem i SAS 2006.)

Botolv Helleland
botolv.helleland@iln.uio.no

STREIF PÅ KROKSKOGEN

Atle Graff: *Streiftog på Krokskogen med Fredrik Schjander d.e.* Kolltopp Forlag, Hønefoss 2006. 204 sider.

I nesten 40 år, frå 1950 til midten på 1980-talet, skreiv Fredrik Schjander d.e. (1898–1987) ei rekkje artiklar med emne særleg henta frå Krokskogen. Schjander blir ofte omtala som ein av våre fremste Krokskog-kjennarar, og artiklane hans blir sedde på som svært verdfulle for den som vil lære historia om Krokskogen betre å kjenne. Problemet har vore at Schjanders Krokskog-artiklar har vore spreidde i fleire ulike blad og tidsskrift, og dette ynskjer Atle Graff å gjera noko med ved å gje ut denne boka. Og stor takk

skal Atle Graff ha for det, for Schjanders artiklar er for viktige til å gå i gløymeboka.

Målet med denne utgjevinga, skriv Graff, er at «det vell av faktaopplysninger som Fredrik Schjander klarte å lete fram i arkiver og andre steder, skulle gjøres lettere tilgjengelig». Atle Graff beskriv Schjander som «dokumentarist», dvs. at Schjander henta stoffet sitt frå arkiv og ikkje ved å prate med folk slik til dømes Reidar Holtvedt gjorde, ein annan stor Krokskog-historikar.

Boka er sett saman av om lag 60 einskild-artiklar ordna under spesielle emne. Dei viktigaste emna er om gamle buplassar og setrar på Krokskogen, kolabrenning og Bærumsverket, finneinnvandringa på 1600-talet, krigen mot svenskane i 1716 og Krokskogen som turistmål med internasjonalt gjetord. Schjander skreiv om same emne i fleire artiklar, og for at det ikkje skulle bli gjentakning, har Graff støypt saman artiklar med same innhald. Graff opplyser som innleiing til kapitla kva for artiklar han har redigert saman. Det er både tidkrevjande og vanskeleg å støype saman så mange artiklar, så her har Graff gjort eit stort redigeringsarbeid som i boka fungerer svært fint.

Atle Graff kallar boka si *Streiftog på Krokskogen*, og grunnjev det med at boka er nettopp det, eit streiftog som tek for seg litt her og litt der. Mange av Schjanders artiklar har Graff funne det nødvendig og interessant å forsyne med til dels fyldige tilleggskommentarar. Dei er grundige og relevante, og aukar verdien av boka og fungerer som oppdatering av dei emna Schjander var oppteken av. Det er mange døme på gode tilleggskommentarar. Om krigen mot svenskane i 1716 kan Graff vise til eit nyfunne tingmøte-referat med interessante opplysningar (s. 102), og i diskusjonen om kvar kola-vegane gjekk, kan Graff vise til nyleg funne leverandørlistar frå 1770-åra som gjev grunnlag for nye teoriar (s. 127).

På Krokskogen ligg Flagsetra, ei gammal seter som ligg nær Krokskog-flaget. Ordet *flag* kan tyde 'bergvegg, bergstup', men også 'jamt terreng innover frå ein bratt bergvegg', slik Peter Lyse forklarar ordet i boka si frå 1976 (s. 159). Namnet *Flagsetra* blir ofte skrive *Flaksetra* og forklart av *flak* 'flatt stykke; tynn skive', og det er forståeleg då uttalen *-gs-* i samansetjing lett blir *-ks-*, som i t.d. *skogsbær*. Då Schjander omtalar finnane på Krokskogen i 1686, gjer han seg derfor skuldig i ei feiltolking av namnet. I finnemanntalet er det skrive «Flagsetter», medan Schjander skriv «Flakseter».

For den som er oppteken av stadnamn, er det sjølv sagt småting å irritere seg over, som t.d. inkonsekvent bruk av ordet *seter* i bestemt og ubestemt form. På kart og i lokale bøker vrimlar det av inkonsekvent bruk, og slik

også i denne boka. Setra som tradisjonelt heiter *Torget*, er kalla både *Torge-setra* og *Torgeseter*. I lokalt talemål blir ordet *seter* alltid brukt i bestemt form i namn, som *Nessetra*, *Flagsetra*, *Fjellsetra*, *Sørsetra* og *Nordsetra*, og skal namnet *Torget* ha det forklarande tillegget *-seter*, bør forma vera *-setra*.

Mitt einaste ankepunkt til denne boka, som sikkert kjem til å bli flittig brukt av mange i framtida, er at ho vantar eit namneregister. Eit alfabetisk ordna register, som inkluderer både stadnamn og personnamn, ville auke verdien av boka monaleg. Utan blir det ofte for tungvint og tidkrevjande å finne ut om akkurat den staden eller den personen er omtala i boka.

Atle Graff har gjort eit stort og grundig arbeid ved å lage ein bibliografi over artiklane og foredraga til Schjander. Bibliografien har heile 124 innførslar og spenner over tidsrommet 1948–1987. Ved å lesa titlar på artiklar og foredrag ser ein kor allsidig Schjander var, og at han ber namnet *Krok-skogkjennar* med stor rett.

Margit Harsson
margit.harsson@iln.uio.no

TEMAHEFTE I ONOMASTIKK FRÅ BERGEN

Nordica Bergensia nr. 30 (2004). *Temanummer i onomastikk*. Red. av Ole-Jørgen Johannessen. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. 300 sider.

Det er no på høg tid at *Nordica Bergensia* nr. 30 (2004) vert omtala i *Nytt om namn*. Det har «Temahefte i onomastikk» som undertittel og inneheld ni artiklar om namn, redigerte av Ole-Jørgen Johannessen og utgjevne av Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. I føreordet til redaktøren heiter det at «Hovedmålsettingen er å presentere noe av det forskingsarbeidet som foregår ved det navnefaglige miljøet ved Nordisk institutt, ikke bare blant forskerne, men også blant hovedfagsstudenter og andre med tilknytning til faget». Det er eit respektabelt tiltak, ikkje alle kan få plass i dei mest renommerte publikasjonane. Mykje bra gransking har vore publisert i interne skriftseriar, og det er berre å seia seg lei for at kåra for slike utgjevingar no er så tronge.

Heftet opnar med ein artikkel av Ritva Liisa Pitkänen med tittelen «Urban namngivning – ett nytt forskningsfält inom onomastiken». Det er sikkert rett at namnegranskarane no i større grad må venda seg mot stadnamn i byar og

tettstrok der det er ei rivande utviklinga i namnebruken. Det er ikkje dermed sagt at ein skal ta fokus bort frå namn knytte til det rurale miljøet. Kjersti Dalland har kalla sitt innlegg «Gardsnamn og gardsgrenser i Fusa kommune», medan Dag Sletten står bak overskrifta «Grunnord i stadnamn frå gamle grenseforretningar i tidlegare Årstad kommune». Både desse tek for seg interessante problemstillingar. Bernt Helge Stokkevåg går derimot sjøvegen og tek for seg namn på rutebåtar i artikkelen «Frå *Fjalir* til *Fjordprins*. Namn og nemningar på farty i lokaltrafikk langs kysten». Åmund Fykse, som har bakgrunn i Kartverket, skriv om «Namnetypar og etterledd på konvekse formasjonar i terrenget», og dei er det utruleg mange av. Gunnstein Akselberg drøfter gamle administrative inndelingar i «Åttungsinn- delinga på Voss og administrative inndelingar i Hordaland».

Tre artiklar tek for seg personnamn. Både Jo Rune Ugulen og Ole-Jørgen Johannessen drøfter personnamn i historisk kontekst, den fyrstnemnde under tittelen «Personnamn i Sogn i tida 1560–1626», medan overskrifta til Johannessen er «Anne og Maren, Ingeborg og Berit. Bergenske kvinnenavn på 1600-tallet i et sammenliknende perspektiv». Temaheftet vert avslutta med ei oversikt over «Personnavnterminologi» av Ivar Utne.

Dette er ei utgjeving som absolutt fortener plass i bokhylla til den som er namneinteressert.

Botolv Helleland
botolv.helleland@iln.uio.no

OMTALE AV HOVUDOPPGÅVE

STUDENTARBEID PÅ FAGLIG TOPPNIVÅ

Ellen Marie Lund: *Normering av stedsnavn – Dialekt, normering og målreising*. Masteroppgave i nordisk språk. Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo. Våren 2006. 126 sider.

Dette er en masteroppgave som på en svært interessant måte gjør greie for norske stedsnavns normeringshistorie fra 1800-tallet og fram til i dag. Debatten og utviklingen av et regelverk blir betraktet som en balansegang mellom tre interesseområder som forfatteren operasjonelt betegner som *dialektlinja*, *normeringslinja* og *målreisingslinja*. Det er relasjonene og

styrkeforholdet mellom disse tre interesseområdene som er gjennomgangstemaet i avhandlingen.

I første kapittel presenteres temaet med en etterfølgende terminologi- og begrepsdiskusjon. Deretter følger normeringshistorien. Framstillingen er kronologisk oppbygd, med bolker som svarer til inndelingen i kapitler: 2) Fra 1800 til 1913 – Starten på norsk navnenormering. 3) Fra 1913 til 1942 – Gustav Indrebøs tid som navnekonsulent. 4) 1942 til 1990: Nye problemstillinger og ny debatt. 5) Fra 1990 til 2005: Lov om stadnamn. 6) Konklusjon og avslutning. I avhandlingen blir stedsnavnnormering sett på som en del av målreisinga, og Lund forsøker å få fram hvordan denne siden ved målreisingsaktiviteten artet seg, i hvilken grad målreisingsprosjektet lyktes, og i hvilken grad denne ideologien fremdeles preger norsk navnenormering.

Begrepet «normeringslinja» er noe problematisk. Dette fordi normeringslinja her betegner to vidt forskjellige linjer: først ei konservativ dansk-norsk linje som i noen grad er representert ved Oluf Rygh på 1800-tallet; deretter ei radikal landsmålslinje, grunnlagt av Marius Hægstad i 1913, og seinere kraftig befestet og videreført av arvtakerne Gustav Indrebø og Per Hovda, blant annet gjennom forskrifter gitt ved kongelige resolusjoner i 1933 og 1957. Ifølge Lund representerer 1913 det store og avgjørende skillet i norsk normeringshistorie. Før 1913 stod motsetningene mellom ei konservativ normeringslinje og ei reformvennlig dialekt- og målreisingslinje. Dialektlinja og målreisingslinja var to sider av samme sak i denne perioden (s. 27). I 1913 ble det vedtatt en regel om at stedsnavn på offentlige kart skulle skrives «i stedets dialekt med landsmaalets rettskrivning». Denne favoriseringen av landsmålet førte til at riksmålsleiren med ett sluttet opp om det som kalles dialektlinja, ei linje som gikk ut på å tillate langt flere dialektformer. Grunnlaget var dermed lagt for en langvarig strid, som kan følges gjennom 1900-tallet: målreising mot dialekt. Bokmålssida og store deler av nynorsksida (f.eks. Halvdan Koht) støttet dialektlinja. Navnekonsulenten og landsmålsaktivisten Gustav Indrebø tviholdt på målreisingslinja, også etter nederlaget ved 1938-rettskrivningen.

Selv om landsmålsleiren, med autoritetene Indrebø og Hovda, klarte å holde kontroll over den offentlige normeringen i flere tiår, førte motreaksjonene til følger de færreste hadde forutsett. Noen private grunneiere saksøkte staten for skrivemåten av konkrete gårdsnavn på kart, og i 1961 forelå en høyesterettsdom som slo fast at de gjeldende «føresegnene» og Hovdas praktisering av dem ikke hadde lovhjemmel (s. 80). I fagmiljøet ble denne seieren for privatrettslige interesser sett på som et tilbakeslag, ikke bare for et enhetlig nasjonalt navneverk, men for språkfaglige og kulturhistoriske hensyn i vid forstand. Høyesterettsdommen i 1961 kom derfor til

å innlede en lang og omstendelig prosess som førte fram til lov om stadnamn i 1990. I løpet av perioden forandret tidene seg. Den stabile tospråks-tilstanden var et faktum, og målreisingslinja ble stadig vanskeligere å opprettholde. Lund mener at der i dag er lite skillelinjer som følger språkpolitiske skiller: «Dette henger sammen med at det ikke er mellom normerte og dialektnære former striden står, men mellom fagmiljøet som representanter for et antikvarisk prinsipp og private eiendomsinteresser. Fagmiljøet framviser, med tanke på den tidligere tilspissa situasjonen mellom ulike fraksjoner, en forbausende enighet.» «I dag går hovedfronten mellom private interesser og kulturverninteresser.» (s. 109)

Det som Lund her poengterer, gir interessante perspektiver på hvordan fagmiljøet bør handtere normeringssituasjonen i tida framover. En markedsliberalistisk holdning er ut fra et kulturminneperspektiv lite ønskelig. På slutten stiller derfor Lund spørsmålet om der finnes noe alternativ til dagens normering som kan fungere: «Noe svar på dette kan ikke gis uten omfattende drøftinger, men det synes klart at det for normeringsmiljøet i Norge ville være en fordel med ei klargjøring og bevisstgjøring av normeringens verdigrunnlag. Spesielt i forbindelse med revideringa av lov om stadnamn hadde en prinsipiell diskusjon om navnenormering vært på sin plass. Ellers blir fort argumenter om faglig innvirkning argumenter som ikke kan tas på alvor, noe som nettopp kan undergrave kulturvernprinsippet og bane veg for markedskrefter og politiske avgjørelser på dette området.» (s. 118)

Forfatteren har gått gjennom en stor mengde arkivsaker fra konsulenttjenesten, fra Stortinget, og fra ulike offentlige og private instanser. Avhandlingen inneholder drøssevis av eksempler på konkrete normeringsproblemer og omstridte former fra alle kanter av landet. Mange meningsytringer er gjengitt i form av direkte sitater. Botolv Helleland, navnekonsulenten som etterfulgte Hovda i 1984 og den fremste nåværende fagpersonen på feltet, har fungert som veileder; og som det står i forordet (s. 1): «til uvurderlig hjelp og inspirasjon». Her er det ingen grunn til å tvile.

Ellen Marie Lunds masteroppgave har alle vesentlige kjennetegn for et studentarbeid på det faglige toppnivået. Oppgaven er innholdsrik med et meget høyt refleksjonsnivå; den har et originalt grep på et komplisert saksforhold som gir interessant uttelling; den er velskrevet, og stoffet er ryddig disponert. I tillegg kommer nytteverdien: Det er her levert et stort og verdifullt bidrag til en aktuell diskusjon om svært viktige faglige spørsmål.

Vidar Haslum
vidar.haslum@uis.no